Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل ښار

د پېړیو په اوږدو کې

PROPERTY OF ARIC Established 1989

PROPERTY OF ACKU 10274

لیکوال: پوهاند غلام جیلاني عارض

ژباړونکی: د سرڅېړونکي مرستیال نصر الله ناصر

۱۳۸۱ لمریز کال - ۲۰۰۲ میلادي کال

کتاب پیژندنه

د کتاب نوم : کابل ښار د پېړیو په اوږدو کې

لیکوال : پوهاند غلام جیلانی عارض

ژباړن : د سرخیرونکی مرستیال نصر الله ناصر

د پښتې عکاسي: محمد رفیع فاروق

خپرونکی : د اریک د گرځنده کتابتونونو اداره

پرله پسې نومره : ۹۴

لومړی چاپ : ۱۳۸۱ هـ.ش کال، د خپرونکي له خوا ، پېښور

چاپ شمېر : ۵۰۰ ټوکه

د مخونو شمېر : ۱۴۰

کچه : ۱۳,۵ × ۲۱ سانتی متره

د خپرونکي پته : دویم کور ، رحمان بابا روډ ،

پوسټ بکس: ۱۰۸۴ ، یونیورسټي ټاون - پېښور

ټیلفون: ۸۵۰۸۳۹ - ۵۷۰۴۳۹۲

۵۷۰۲۹۶۲ - ۵۷۰۲۵۳۱

۸۴۱۲۹۶

فکس: ۰۹۱-۸۴۰۴۷۱

الکترونیکي پوسټ: aric@brain.net.pk

کمپوز او چاپ : احمد پرنټنګ پرېس ، ټیلیفون ۲۱۵۵۴۰

د ویش او پلورنې ځای: داکبر دفتر (دافغانانو له پاره د مرستو د انسجام اداره)

د کتاب له مطالبو څخه اقتباس د مأخذ په ښودلو سره جایز دی.

بسم الله الرحمن الرحیم

د اکبر د اطلاعاتی او نشراتي منابعو مرکز (اریک) له پنځوو کالو راهیسې د افغانستان ولایتونو ته د ګرځنده کتابتونونو پروګرام تر لاس لاندې نیولی دی. ګرځنده کتابتونونه چې د فلزي صندوقونو په بڼه جوړ شوي دي، په یو خاص ځای کې ایښودل کیږي. د سیمې خلک ور څخه امانت کتابونه وړي، لولي یې او خپلو شاوخوا خلکو ته یې هم اوروي. کله چې په سیمه کې د کتابتون ټول کتابونه ولوستل شول، کتابتون بلې سیمې ته لیږدول کیږي او یا پرې یو شمیر نور نوي کتابونه ورزیات او هماغه ځای کې پاتې کیږي.

موږ دا هڅه کړې ده چې د ګرځنده کتابتونونو له پاره داسې کتابونه راټول کړو چې د لیکنې ژبه یې ساده او د خلکو د اړتیاوړ مطالب ولري، تر څو چې په ورځني ژوند کې له هغوی سره په دیني، ټولنیزو، اقتصادي، ښوونیزو، روزنیزو، روغتیایي، تاریخي، فني، مسلکي او... مسایلو کې مرسته وکړي.

موږ د ګرځنده کتابتونو تر څنګ دا سروې هم ترسره کوو چې خلک څه ډول آثارو او موادو ته اړتیا لري او د کومو موضوعاتو او مطالبو د مطالعې هیله من دي. موږ لومړی هڅه کوو چې غوښتل شوي کتابونه له بیلا بیلو منابعو (کتاب پلورنځیو او خپرونیزو مرکزونو) څخه برابر او راونیسو. په نوموړو مراجعو کې د مطالبو او موادو د نشتوالي په صورت کې اریک هڅه کوي چې دا اړتیاوړ آثارو په تألیف، ترجمه او چاپ سره دغه تشه ډکه کړي.

د دغه موخې او هدف د تحقق او په عمل کې پلي کولو په منظور څلور کاله

د مخه د لوستونکو د علاقې وړ کتابونو د چاپ او خپراوي کار پيل شو او له هغه وخت راهيسي تر اوسه پورې د اريک گرځنده کتابتونونو ادارې د محترمو همکارو مؤسسو په مرسته په دغه برخه کې پياوړي گامونه اخيستي او گټور فعاليتونه يې ترسره کړي دي.

د ښه او سيستماتيک کار له پاره د اريک د ادارې استازيو او يو شمير څېړونکو او ليکوالو يو گډ هيأت وټاکل شو چې د مطلوبو کتابونو د پلان کولو، آماده کولو او چاپ کولو پړاوونه چې د تکړه او مسلکي ليکوالو له خوا تأليف کيږي، په گډه پر مخ بوځي.

دغه هيأت د افغانانو د صميمي همکارې ميرمن نانسي هـنـچ دوپري، سيدمحی الدين هاشمي، خواجه غلام جيلاني شبل، فيض محمد ناياب عطايی محمد شکيب افضلي او محمد رفيع فاروق څخه تشکيل شوی دی.

مونږ له خپلو ټولو درنولو ستونکو څخه چې د هيواد په بيلا بيلو ښارونو او کليوالو سيمو کې زموږ له کتابتونونو څخه گټه اخلي، هيله لرو چې خپلې اړتياوې، غوښتنې او پوښتنې راوليږي او د هيواد له ليکوالو او پوهانو څخه غواړو چې چه له موږ سره په دې لاره کې مرستندوی شي، چې وکړای شو خپلو خلکو ته لا ښه او گټور کتابونه وړاندې کړو.

په درنښت

د اريک د گرځنده کتابتونونو اداره

فهرست

سرلیکونه	مخ
سریزه	۱ - ۲

لومړی څپرکی

د کابل موقعیت، کابل د ښار په توګه، کابل د ولایت په توګه، کابل د یوې حوزې په توګه، د کابل اقلیم، د کابل جیولوژیکي جوړښت، غرونه، غاښې، د کابل سیندونه، ویالې، په کابل کې د اوبو رسولو معاصرې شبکې	۳-۲٦

دویم څپرکی

د کابل د تسمیې وجه او تاریخي لرلید، کابل له اسلام څخه مخکې، کابل د کوشانیانو په دوره کې، کابل د اسلام په وخت کې، کابل د مغلو په دوره کې، کابل د احمد شاه دراني او تیمور شاه په وخت کې، د کابل تاریخي ځایونه.	۲۷-٤۹

دریيم څپرکی

د کابل د ښار لرغونی نقشه، د ځمکو جوړښت. ستراتیژیکي نقش، تجارتي نقش، مذهبي نقش، د کابل ښاری شبکه، د لرغوني کابل اجزاوې،

سرلیکونه — مخ

د معاصر کابل نقشه. ۵۰-۷۰

ثلورم څپرکی

د کابل ښار د سیاسي مرکز په توګه. ۷۱-۸۶

پنځم څپرکی

د کابل ښار د وګړو شمیر، په کابل کې تلګراف، د
کابل په ښار کې تیلفون، مشهور ځایونه، زیارتونه،
تفریح ځایونه، د کابل په ښار کې دودونه او
رواجونه، د کابل په ښار کې د ترافیکو دوران. ۸۷-۱۰۷

شپږم څپرکی

په کابل کې د صنایعو او تخنیک پرمختیا، چاپ او
خپرونې، د کابل مشاهیر. ۱۰۸-۱۲۳

اووم څپرکی

د کابل نزولي حرکت او د ړنګیدو پړاو، د کابل د بیا
رغونې لپاره څه باید وکړو؟ ۱۲۴-۱۳۱

- د ماخذونو لړلیک ۱۳۲

سریزه

کابل، دغه تاریخي، سیاسي، ستراتیژیکي ښکلی ښار او د افغانستان پلازمېنه، د هیواد د ټولو اقتصادي او ټولنیز و فعالیتونو د ودې او بشپړتیا ځانگو گڼل کېږي. کابل د زمانې په بیلا بیلو پړاوونو کې د ډول ډول تاریخي پېښو شاهد دی. د کابل شاهانو له لومړني مدنیت څخه بیا تر نن ورځې یې زیات شمیر پاچاهان د قدرت پرگدۍ کښېنولي، ډېر متحارب او متعرض تیری کوونکي یې د دې سپېڅلې خاورې په گوټ گوټ کې تر سخت فشار لاندې نیولي او له منځه یې وړي دي. کابل د بلخ او غزنی د مدنیت له سقوط او ړنگېدو وروسته د پوهانو، عالمانو او د تاریخ د نومیالیو د روزنې لومړنی او پېژندل شوې ځانگوده. د هغه د پوهنې رڼا او ځلاهږې خواته خپره او د معرفت محراق دی چې د غې رڼا خپلې وړانگې له همدې ښاره د افغانستان نورو ښارونو ته خپرې کړي دي. د لومړنیو ښوونوله پیل څخه بیا د پوهنتونونو او لوړوزده کړو تر پرمختگ پورې، کابل د زده کوونکو او څېړونکو او استادانو د لارې مشال دی. کابل د شمال، جنوب، ختیځ او لویدیځ د لویو لارو د پیوستون او یو ځای کیدنې سیمه گڼل کېږي چې د دغو فرهنگونو په یوځای کیدو کې د ختیځې او لویدیځې نړۍ تمدنونو مهم رول درلودلی دی. د وریښمو د لارې کاروان، د اورگاډي لومړنۍ کرښه او لومړنی موټر له همدې ښار څخه د افغانستان نورو ښارونو ته خوځیدلي دي. کابل فعالې ترانسپورتي لارې او هوایي ډگرونه لري چې مثبتې اغیزې یې په ټولنیزو او اقتصادی فعالیتونو کې د نورو ښارونو مرستندویې گڼل کېږي. کابل د زمانې په اوږدو او بیلا بیلو

عصرونو او پیړیو کې د خپل لرغونی تاریخ ژوندی شاهد دی چې د شیر دروازې او آسمایي غره پرسر د هغه مارپیچ او کوږوږ د یوال د هغه د لرغوني اوروښانه لرلید ښکار ندوی دی.

«حـــصار مـارپیچـش اژدهـای گـنج راماند»

«که میارزد به گنج شایگان هرخشت د یوارش»

د چکرې، چهلستون او خورد کابل ځلي هغه نور شاهدان دي چې هغه د تاریخ په بیلا بیلو ابعادو کې ځلوي. د هغه لرغونې او معاصرې ودانۍ د کابل تدریجي پراختیا ښیي. بالاخره دوروستیو دو ولسیزو ورانۍ او تخریبات د هر اوسیدونکي هیوادوال زړه تـه تکان ورکوي چې د بنسټ پالنې پرمبنا د هغه د ښاري بیرتـه پاتیوالی او انحطاط ښکار ندویي کوي. کابل لاتر اوسه پورې د افغانستان د پلازمېنې او مرکز په توگه له خورا زیات اهمیت څخه برخمن دی چې د هغه د ټولنیزې، تاریخي، اقتصادي او هر اړخیزې ودې ښیگڼې د دې اثر په بیلا بیلو برخو کې څیړل شوي دي. د کمیت او کیفیت له مخې په هره ارزښتمنه برخه باندې خبرې شوي چې د گرانولو ستونکو د گټورو او مفیدو نظریو پربنسټ د دې رسالې گټورتیا او اغیزمنتیا لاپسې ښه کیدای شي.

زه د دې رسالې د لیکوال په توگه د اکبر د محترمې مؤسسې د اریک د گرځنده کتابتون د پرله پسې زحمتونو او نه ستړې کیدونکو هڅو چې تل یې د افغانستان د ملي ویاړونو د راژوندي کولو په لارکې کوي، په ډیرې مننې سره یادونه کوم او د لازیاتو بریالیتوبونو هیله یې کوم.

پوهاند غلام جیلانی عارض

د کابل پوهنتون استاد

لومړی څپرکی

د کابل موقعیت

د کابل جغرافیایي موقعیت د ښار، ولایت یا حوزې په توګه د اداري او سیاسي ځانګړو مفاهیمو له نظره هریو بیلا بیلې وجهې لري چې دلته به یې په جلا جلا توګه ترڅېړنې لاندې ونیسو:

کابل د ښار په توګه:

د کابل ښار په خپل اوسني موقعیت غالباً (۳۵۰۰) کاله پخوا یو کلي واوبس. د هغه لومړنی کرنیز کلی د آسمایي غره د ختیځ په څوړو کې د اوسنیو ده افغانانو او د کابل سیند ترمنځ له ختینو کورونو څخه آباد او جوړ شوی و. د وخت په تیریدو سره د کابلشاهانو د واکمنۍ په دوره کې د کابل بالاحصار د شیر دروازې او آسمایي غرونو د شاوخوا د یوالونو په اساس ډیر انکشاف وکړ او دیوه دفاعي، ستراتژیکي ښار په توګه د کابلشاهانو د حکومت یو سیاسي ښار شو (۹۰ ق م). له دې وروسته دغه تاریخي ښار د دفاعي، سیاسي او تجارتي ارزښت پرښنسټ د پیړیو او مهالونو په اوږدو کې اوسنی حالت ځانته غوره کړ. د هغه دقیق جغرافیایي موقعیت په دې ډول ترلاسه کولی شو:

دهغه وروستۍ شمالي برخه د شمالي عرض البلد ۳٤ درجې او ۳۵ دقیقې.

د هغه وروستۍ جنوبي برخه د شمالي عرض البلد ۳٤ درجې او ۲٦ دقیقې.
د هغه وروستۍ ختیځه برخه د ختیځ طول البلد ٦۹ درجې او ۱۷ دقیقې.
د هغه وروستۍ لویدیځه برخه د ختیځ طول البلد ٦۸ درجې او ٥٤ دقیقې.
د کابل ښار له مرکز څخه د شمالي عرض البلد ۳٤ درجې او ۳۱ دقیقې او د ختیځ طول البلد ٦۹ درجې او ۱۲ دقیقې تیریږي.

له شمال نه د جنوب پر لور د ښار پراختیا ۱۳ کیلومتره او له ختیځ نه لویدیځ خواته ۲۱ کیلومتره ده، مجموعي مساحت یې ۲۸٦ کیلومترو ته رسیږي. د خیرخانې، هزاره بغل او خواجه رواش غرونه د هغه شمالي وروستۍ برخه، جنوب ته یې سرآسیاب، ختیځ لور ته یې څرخي پول او تنګي غارو او لویدیځ ته یې د پغمان دوه لارې واقع دي. له سمندر څخه د کابل د سطحې لوړوالې (۱۸۰۳) متره او د شیر دروازې له څوکې څخه ٥ ,۲۲۱۸ مترو ته رسیږي.

کابل د ولایت په توګه:

د کابل ولایت چې (٤٥۸٥) مربع کیلومتره مساحت لري د افغانستان په جنوب ختیځ کې پروت دی. شمال ته یې د پروان او کاپیسا ولایتونه او جنوب ته یې د لوګر ولایت، ختیځ ته یې د لغمان او ننګرهار ولایتونه او لویدیځ ته یې د وردګو ولایت واقع دی. نفوس یې (۲ ,۱۰۷ ,۷٦۱) تنه او په هر مربع کیلومتر کې یې د اوسیدونکو شمیر (٤٥۹) تنه دی. د کابل ولایت لاندینۍ اولسوالۍ او علاقه داري لري:

چهاردهي، پغمان، بګرامي، ده سبز، میربچه کوټ، قره باغ، سروبی،

شکردره، استالف، خاک جبار، چارآسیاب او کلکان. د کابل د یره لوړه نقطه د پغمان غر دی چې د سمندر له سطحې څخه ۴۷۰۰ متره لوړ والی لري.

کابل د یوې حوزې په توګه:

بابر پاچا په تزک بابری کې دغه موضوع داسې تشریح کړې ده چې په صراحت سره د کابل حوزه افاده کوي: « کابل له څلورم اقلیم څخه دي او د معمورې په منځ کې واقع دی ختیځ ته یې لمغانات (لغمان)، پرشاور، کاشغر، لویدیځ ته یې هغه غرونه دي چې کرنو او غور په همدغو غرنیو ځایونو کې دي، شمال ته یې د قندز ولایت او اندراب پراته دي، د هندوکش غر یې ترمنځ دی او جنوب ته یې فرمل او نغروبنو پراته دی. ».

په دې ترتیب د کابل حوزه له هغو سیمه ییزو مفاهیمو څخه ده چې د کابل د سیند له سرچینې نه تر هغو چې شمالی او جنوبی مرستیالان ورسره یوځای کیږي، بلکی لاله هغه هم وړاندې د کابلستان پراختیا بیانوي.

د کابل اقلیم:

د کابل د ښار او ولایت اقلیم په یوه ورته او همشکله ردیف کې واقع دي، ځکه چې د کابل ښار په کابل ولایت کې د یو جزء په توګه موقعیت لري. د کابل په اقلیم کې اغیزمن عوامل تر ټولو لومړی د شیردروازې، آسمایي، د پغمان او د قوروغ د غرونو شته والی دی، چې د کابل پر آب و هوا د کتنی وړ اغیزه لري. د سمندر له سطحې څخه لوړ والی د هغه یوبل عامل دی، کابل ۱۸۰۳ متره، د پغمان غر ۴۷۰۰ متره او د شیر دروازې غر ۵ , ۲۲۱۸ متره د

بحرله سطحې څخه لوړ پروت دی، چې د پسرلي او ژمي په لومړیو کې واورین وي، د هغه د پسرلي او یا د مني بارانونه د کابل په ښار او ګاونډیو کلیواو بانډو باندې د یادونې وړاغیزه لري.

د ژمي د سړو بادونو لګیدل چې د شمالي صفحاتو له لوري د کابل په لورچلیږي، په تیره بیاد سایبریا ساړه بادونه یا د ژمي په مهال سړه جبهه دواورې او باران داورید و سبب ګرځي او د پسرلي په لومړیو کې د کسپین د سمندرګي له لوري مرطوب جریانونه د حمل او ثور په میاشتو کې د وقفه یې اورښتونو سبب کیږي او په همدې توګه په اوړي کې د فارس د خلیج مرطوبه هوا د کابل په ښار کې د مؤقتي اورښتونو سبب ګرځي. په پسرلي او اوړي کې د شمال له خوا د چاریکارو او ریګروان په استقامت د موسمي بادونو چلیدل د کابل په چاپیریال او د هغه په شاوخوا سیمو زیاته اغیزه لري، حتی تر دې چې د عمومي واټ په غاړه یې د توت ونې تریوې اندازې د کابل لور ته کږې کړې وې. همدارنګه د پغمان د غره له خوا د کابل په لور سیمه ایيز بادونه محسوس دي. په خاص ډول په ګذرګاه کې ډیر ساړه وي. چې د پامیر سینما او هارتن پله په برخه کې شدید او څپونکي بادونه رامنځ ته کوي.

په اوړي کې له غرمو وروسته د شینې او بګرامیو د غرونو په استقامت له دوړو او خاورو سره یو ځای نور سیمه ییزبادونه د کابل پر خوا چلیږي چې چټکتیا یې په یوه ثانیه کې له (١٥) نه تر (٢٠) مترو پورې رسیږي. نسبي لنده بل په اوړي کې ډیر لږ او د تبخیر اندازه یې د اورښت په پرتله دوه دری ځله زیاته ده. په ١٩٧٨ کال کې د کابل د تبخیر تړوله اندازه (١٦١٠) ملي متره او په کاریز میر کې (١٤٢٠) ملي متره وه، په داسې حال کې چې کابل کې د

اوربښت ډېره لوړه کالنۍ اندازه له (٤٩١) ملي مترو څخه تيری نه کوي. په کابل کې د کالني اوربښت ټيټه اندازه (۱۹۰) ملي متره او په وروستيو وچکاليو کی له (۱۰۰) او (۲۰۰) ملي مترو څخه نه زياتيږي چې د ځمکې لاندې اوبو د ښکته کيدلو لامل گرځيدلی دي.

د کابل د تودوخې درجه هم د بدلون په حال کې ده. د تودوخې لوړه اندازه يې د سانتي گرېد له ٣٤ نه تر ٤٠ درجو او ټيټه اندازه يې ۱۰ درجې او په ژمي کې د سانتي گرېد منفي ۱۵ درجوته راښکته کيږي. د کابل په ښار کې د هوا پيژندنې ارقام څرگندوي چې د کال په څلورو فصلونو کې د تودوخې درجه په منځنۍ توگه لاندېني نوسانات طی کوي:

- د وري په مياشت کې د سانتي گريد له ۲۳ درجو څخه تر ٤,۱ درجو، د لمر د لگيدو زاويه ۵۵ درجې او ۵۷ دقيقې.

- د چنگاښ په مياشت کې د سانتي گريد له ٣٤,٧ درجو څخه تر ۱٤ درجو، د لمر د لگيدو زاويه ۷۷ درجې او ۵۷ دقيقې.

- د تلې په مياشت کې د سانتي گريد له ۳۱,۸ درجو څخه تر ۳ درجو، د لمر د لگيدو زاويه ۵۵ درجې او ۲۷ دقيقې.

- د مرغومي په مياشت کې د سانتي گريد له ۱۱,۲ درجو څخه تر منفي ۷ درجو، د لمر د لگيدو زاويه ۳۱ درجې او ۵۷ دقيقې.

د دې ارقامو او شميرنو له کتنې څخه څرگنديږي چې د کال په اوږدو کې د تودوخې درجه د څلورو فصلونو له نظره او هم د لمر د لگيدو د زاويې له نظره د بدلون او نوسان په حال کې وي.

د موضوع بل عامل د سيوري او لمر خواته د غرونو او غرنيو سيمو موقعيت دی چې د کابل په اقليم باندې مستقيمه اغيزه لري؛ د بيلگې په توگه:

د آسمایي ځوړې سیورنې برخې چې نظر لمرنیو ځوړو برخوته سړې دي. په همدې توګه د قوروغ او شیر دروازې د غرونو په شمالي او جنوبي ځوړو برخو کې دغه عامل خپله خاصه اغیز منتیالري. په شمالي عرض البلدونو کې د هغه موقعیت او له سمندر څخه لریوالې هم د کابل او د کابل د ښار د اقلیم په ځانګړنو مستقیم اغیز ښندي، پردې اساس د کابل اوړي وچ او ګرم او ژمي يې سوړ، او یوڅه باراني وي چې د وچ تحت استوایي اقلیم څرګندوی او ښودونکي دي.

محل: کابل

	ګلني اورښت	منځنۍ تودوخه د سانتی ګرید په حساب
مرغومی	۳۱	-۲
سلواغه	۵۵	۰
کب	۶۵	۶
وری	۹٤	۱۱
غویي	۲۸	۱۶
غبرګولی	۲	۲۲
چنګاښ	۷	۲٤
زمری	۳	۲٤
وږی	۱	۱۹
تله	۳	۱۲
لړم	۱۸	۵
لیندۍ	۳۳	۰
په ټول کال کې	۳٤۰	
ملی متره		

د کابل جیولوژیکی جوړښت:

د کابل جیولوژیکي وضع د کابل د ښار او ولایت په کچه په ورته او مشابه جوړښت ولاړه ده، ځکه جیولوژیکي اغیزې پراخې سیمې راچاپیروي چې لږ تر لږه په یوه نسبتاً لویه حوزه کې شاملې وي.

د کابل ښار په شمول د کابل ولایت یو ملیون کاله مخکې د تنګی غاړو تر سیمې یولوی سمندرګی جوړاوه او د ګذرګاه په سیمه کې هم د پغمان او للندر د اوبو په وړاندې یولوی د یوال موجودو. د یخچالي دورې په پای کې چې نورې سیمې یخچالونو پوښلې وې، سخت اورښتونه رامنځ ته شول او دغه لوی سمندرګی له اوبو ډک شو. د هغه په ځمکه باندې له ۲۵ - ۲۰ مترو ډول ډول پریړو رسوبونو تراکم وکړ. دغه سمندرګي د تنګي غاړو خواته ورو ورو خپله لارو موندله او په تدریجي توګه یې د ماهیپر پرلور په اوسني ژوروالي د یوې وړې درې د کیندلو په ترڅ کې د ښویدلو تخریبات عملي کړل. اوبو د تنګي غاړو له لارې حرکت وکړ، په نتیجه کې هغه سمندرګی چې د کابل ولایت په سیمه کې و، ورو ورو ښکته شو، تر هغو چې د قاعدې د تل رسوبونو ته ورسید او دغه رسوبونه په بیلا بیلو سیمو کې د للندر اولو ګرد سیند، د پغمان د کوچنی سیند (چمچمه مست) له تګلوري سره یوځای د اوبو د مجموعي جریان په واسطه پرې شوې، په هغو ځایو کې چې د اوبو د تګلوري رسوبونه نرم اوله منځه وړي دي، ځمکه اواره او یا یې د اوسنیو سیندونو آرام ځای (بستر) او د موسمي سیلاوونو مجرایې جوړوله. په کوموځایونو کې چې رسوبونه سخت وو د ځمکې له سطحې څخه لوړ پاتې شوي، بیلا بیلې غونډۍ یې رامنځته کړې، لکه د مرنجان غونډۍ، د شهرآرا (برکی) غونډۍ، د کلای بلند غونډۍ، د

کلوله پښتي غونډۍ، د بي بي مهرو غونډۍ او ځرخي پله ته څېرمه غونډۍ. که په ځير سره وکتل شي، د دغو غونډيو څوکې تولې يو ډول جګوالی لري او سيندی او يخچالي رسوبونه په ورته ډول درس له خاور د سيند او کنګل له کريږونو څخه جوړې شوي موازي طبقي په هغو کې ورته بڼې لري، د زيږو کنګلي شګو طبقې او د کانګلو مراتونو کلکي کتلې چې له يو بل سره سمټ او سختې شوي وي، له شګو او کريږ سره يو ځای د يو بل له پاسه ليدل کيږي، خو د کابل سيمه په منځنۍ جيولوژيکي دوره کې تولهد يوه ستر سمندر تيتس Tethys په نامه په اوبو پوښل شوې وه او د دورې په پای کې د هماليا، الپ او هندوکش له لړيو سره يو ځای د صعودي خوځښتونو په نتيجه کې يې اوسنۍ لړۍ رامنځته کړې، دالړۍ د صعودي خوځښتونو په نتيجه کې يې اوسنۍ لړې را منځته کړې، دا لړې د صعودي خوځښتونو په وخت کې په بيلا بيل لوړوالي سره ځای پر ځای شوي او د تخنيکي خوځښتونو د سختوالي له امله په دغو غرونو کې، پيچلتيا وي، انحناوي او ماتېدنې رامنځته شوې. ځينو غرنيو غاړو په بدليدونکو ډبرو او د بيلا بيلو منرالونو په ترکيب سره تبارز وکړ. دهر غره د پريوتو لوری بيل او ميلان يې په ځانګړو زاويو سره رامنځته شو د غرونو د غه لړۍ زياتره له ختيځ څخه لويديځ ته پرتې دي او ځينې کوچنۍ څانګې يې په استثنايي توګه شمال- جنوب لوري لري؛ لکه د پغمان غر، د دې غرونو ژورې او لوړې برخې بدليدونکي ډبرې لري، په هره لړۍ کې زياتې کوچنۍ او سترې ماتيدنې ليدلې کيږي. د چمن ستـــره ماتـــيدنه چې له پامير څخه پيل شوې او له کابـــل ولايت څخه تيريږي او د ماتـــيدنې يوه بلـــه کرښـــه د پغمان د غره په اوږدوالي کې هم شته.

خو د کابل او نورافغانستان جيولوژيکي جوړښت پيچلي دي، ځکه د بيلا بيلو دورو ډبرې له يو بل سره يو ځای شوې دي، کله يو په بل کې تداخل لري چې تشخيص او تفکيک يې د دې ځانگې عالمان له زيات غور او ځيرتيا سره مخامخ کوي، نو په دغو څلورو دورو کې مطالعه کيږي:

۱- پري کامبرين:

د کابل شاوخوا خورالرغونې جيولوژيکي ډبرې چې د پري کامبرين په دورې پورې اړه لري، ابرک لرونکی شېست، زرغون شېستونه او د کرستالين او گنېز آهکونه لري.

۲- پاليوزوييک:

د کابل په جنوب لويديځ کې د پاليو زوييک ډبرې، شگلنې آهکې بدليدونکی ډبرې دي، هغه آهکونه چې د پغمان غره د شمال ختيځ په وروستۍ برخه کې ليدل کيږي د منځنۍ دورې په دويمه پيړۍ کې رامنځته شوي دي، د خورد کابل په حوزه کې د کاربن په پيړۍ پورې مربوطې آهکي ډبرې دي. برسيره پردې په پای کې يې خاکستری آهکی ډبرې او نور رنگي آهکي ډبرې هم رامنځته کړې دي.

۳- مزوزوييک:

د معرفت الارضی په منځنۍ دوره کې بدليدونکي ډبرې او رسوبونه د مرمر او تباشير له نوعی څخه دي. خو د کابل په جنوب ختيځ د کابل او بتخاک

په حوزه کې خړ رنګه شفافې آهکي ډبرې لیدل کیږي چې بیلا بیل فوسیلونه لري. حیواني او نباتي متحجره پاتې شونې هم په هغو کې تر سترګو کیږي، د کول حشمت خان په نامه چې د کابل په لویدیځ کې کوم کوچنی جهیل شته د پخوانی ستر سمندر پاتې شونې دي چې د همالیا د څارویو فوسیلونه په کې تشخیص شوي او بیلا بیل آهکونه پکې لیدل شوې دي.

٤ - سینوزوییک:

د هندوکش د غره زیاتره لړۍ او څانګې یې په دې پړاوکې د خپل تشکل او بشپړتیا له حالت سره مخامخ شوی، د پغمان، شیر دروازې، آسمایی، قوروغ، بګرامیو، کوه صافی او د تنګي غارو شاوخوا غرونه را منځته شوي او د دغو غروونو په صعود یا پورته کیدو سره یخچالي دورې پیل شوې، د اوبو د جریاناتو له آثارو څخه رسوبات را منځته شول، د کابل د سیند په دوا ړوغاړو کې سمندري شګلنې ډبرې او یخچالي رسوبات را منځته شول چې نښې نښانې یې د کابل په اوسنیو غونډیو کې په ډاګه لیدل کیږي.

د پغمان په غره کې د اوسپنې شته والی په دې سیمه کې د فلزاتو بډاینه وړاندې کوي. د امیر شیرعلي خان په زمانه کې یې د دغې سیمې له اوسپنې څخه د کابل په ماشینخانه کې وسلې او افزار برابرول. په ماهیپر کې د شاه مقصود، تلک او د ابرک د ډبرو کان او د نغلو په غرونو او لوګر کې د مسو کان د کابل په حوزه کې د زیاتو فلزاتو د شته والی مصداق دی چې په بیلا بیلو جیولوجیکي دورو کې رامنځته شوي دي.

په چهلستون کې د ګارنټ مایکاشیسټ ډبرې او د للندر په دره کې د

چونې ډبرې آن د مرغګیرانو په دره (د قوروغ د غره په لویدیځ) کې د بورانېمو په ترکیب سره ډیر مهم جیولوژیکي ارزښتونه دي. په هزاره بغل کې د مرمر ډبرې چې دوداني لپاره ضروري دې د مزو زوییک د منځنۍ دورې د بدلیدونکو ډبرو تعاملات څرګندوي.

د ماهیپر په سیمه کې ستر درز (فالت) لیدل کیږي چې آن د نغلو د بند د لویدیځې رسوبي ساحې د طبقو په میلان باندې یې اغیزه کړې ده. په هر حال په کابل او هندوکش کې جیولوژیکي خصوصیتونه پیچلي دي چې د علي آباد په غرونو او د سیلو په استقامت په لویدیځو څوروکې دغه پیچلتیا وې او انحناګانې په هماغو پیچلتیاو سره په ډاګه کیږي چې د دغې ځانګې د څېړونکو لپاره د پاملرنې وړ دي.

غرونه:

د هغو غرونو لړۍ چې د کابل په ښار او ولایت کې شته او دغې سیمې ته یې ښکلې طبیعي او دفاعي منظرې وربښلي دي په دې ډول دي:

د آسمایي غر:

دغه غر د کابل د اوسني ښار په نږدې مرکز کې پروت دی او په حقیقت کې د شیردروازې د غره لړۍ ده چې د ګذرګاه په سیمه کې په یخچالي دوره کې له یو بل سره نښتي او یوځای وو، خو د چهاردهي د حوزې د اوبو له امله چې کوچنی سمندرګی و د زمانې په تیریدو سره د ښویدنې په نتیجه کې د کابل او للندر د سیند تل ښکته شو او په نتیجه کې یې ګذرګاه را منځته کړه او د

آسمايي او د سخي غر يې له شير دروازې څخه جلا کړ.

د آسمايي د غره لوړوالى (٢١١٠) متره او د هغه په شمال لويديځ کې د سخي غر (١٩٧٥) متره لوړوالې لري. د على آباد غر ددغې لړۍ په لويديځ کې د (٢١٢٦) مترو په لوړوالي پروت دى. د سخي غاښې او د باغ بالا غاښې ښارته د خلکو د تګ راتګ لاره ده. ګذرګاه د چهار دهي او پغمان سيمې او د جمال مينې، څلورمې کارتې او دريمې کارتې ناحيې د کابل له مرکز سره نښلوي، دغه مهمه لړۍ د سينو زوييک په دوره کې د اوبو له تل څخه را وتلي او په هغې کې د اوسپنې او کوارتز په ترکيب سره لوړې او سختې ډبرې شته. په دې غره کې د چونې ډبرې او د سره او روښانه کوارتز ډبرې شته. د انګلستان د سفارت په وړاندې د غره په لمن کې د چونې د ډبر و طبقه ليدل شوې او په باغ بالا کې هم د چونې ډبره ليدل شوې ده. د باغ بالا په ډډه کې د بيوتيت تورې ډبرې سليت لرونکى ابرک، کوارتز او د ګنايزوشيست تورې ډبرې هم څېړل شوې دي او د بادام باغ غر هم همدغه ترکيبات لري، دغه لړۍ د قرغې په استقامت دوام لري او د قرغې دغره په سيمه کې يوه بله څانګه يې يو کوچنى غرجوړوي چې په يوه برخه کې يې د خلکو ستر زيارت (خواجه جمع) دى.

د آسمايي د غرد تسميې وجه :

د کابل د هندو شاهانو په دوره کې په لومړۍ هجري پيړۍ کې د هندوانو يو اغنى عبادت ځاى (درمسال) د کابل په ښار کې جوړ شوى و. د آسمايي د غره په ختيځه لمن کې و، چې دغه عبادت ځاى د آسمايي په نامه شهرت درلود خو هغه د اسلام لښکرو د برېدونو په وخت کې ويجاړ شو او کومه نښه نښانه يې

پاتې نشوه. وروسته وروسته د سپمي هندوانو د هغه موقعیت تثبیت کړ او په هماغه ځای کې يې بيا عبادت ځای جوړ کړ چې هغه هم د آسمايي درمسال په نامه شهرت لري. داسې ياد ونه هم شوې ده چې د آشامايي کلمه د هواد مور مانا لري او دغه نوم د کابل شاهانو په دوره کې په دغه غره اطلاق شوی دی او د زمانې په تیریدو سره په آسمایی بدل شوی دی. خو د کابلشاهانو په دوره کې په دغه ځای کې د بوديزم نفوذ ډیر زيات وو او زيات شمير لرغوني نومونه او نښې نښانې بودايي جوړې لري. له آسمايي سره د هندوانو د لرغوني درمسال د نامه اړیکې زيات امکان لري.

د شېر دروازې غر:

دغه غر په حقيقت کې د چهلستون د غره امتداد دی، لوړوالی يې (۲۲۱۸,۵) مترو ته رسيږي چې دواړه څوکې يې سره نږدې دي او د دواړو څوکو ترمنځ او ارتخت شته چې د زنبورک شاه د تخت په نامه ياديږي. کاسه برج او بيني گاه او د کابل زاړه ديوالونه د يو بل په امتداد تر اوسه پورې په دغه غره کې ولاړ دي. د شير دروازې غر د گنايز او کوارتزله ډبرو او له کرستلي متبلورو ډبرو څخه جوړ شوی او په دې غره کې د مرمر، چونې، شاه مقصود او د ريشې ډبرې شته، د برج په برخه کې د غره په جنوبي لمن کې د سپين کوارتز او د گنايز شنې رنگې ډبرې ليدل شوې دي. د چهلستون په غره کې گارنت، مايکاشيست ډوله ډبرې شته او له هغو څخه د ژرندې د ډبرې د جوړولو په مقصد کار اخيستل کيږي. د کرستل ډبرې د تختې او ياد کوچنيو ستنو په بڼه ليدل کيږي چې له همدې امله دغه سيمه د چهلستون په نامه شهرت لري.

برسیره پردې د چهلستون په غره کې شګلن کوارتز او سلیت لرونکي ابر ک ډیر لیدل کیږي. د چهلستون د غره په پوزه کې د مسو او د اوسپنې لرونکو ډبرو مرکبات هم شته.

د شیر دروازې د تسمیې وجه:

په لرغوني کابل کې عیاران او شیربچه ګان موجود وو چې ګذر شیربچه ها «د شیربچه ګانو ګذر» بالاحصار او د عاشقان او عارفان د لمنې په وروستۍ برخه کې او دغه راز د سید مرد علیه رحمه د زیارت د شمال په لمن کې یو ګذر موجود وو چې د جوان شیرها د کوخې په نامه هم یادیده. برسره پردې د بالاحصار د غونډۍ او د اصلي غره ترمنځ یو معبر او ګذرګاه شته چې په دې برخه کې د بالاحصار تاریخي غرونو د اوسپنیزې دروازې په واسطه زوړ ښار له شهدای صالحین سره نښلاوه، دغې دروازې ته نږدې د کابل شیربچه ګان، جوان شیران او عیاران تل په سپورت او تفریح، غیږي نیولو، د لرګیو په لوبو او میلوبوخت و چې دغه ساحه د خلکو ستر تفریح ځای بلل کیده، دغې دروازې کرار کرار په شیر دروازې شهرت پیدا کړ اوله هغې سره نښتې غره د شیر دروازې د غره په نامه شهرت پیدا کړ اوله هغې سره نښتي غره د شیر دروازې د غره په نامه شهرت پیدا کړ، یو وخت د زنبورک د غره په نامه هم یادیده، یعنې کله چې د کابلشاهانو پاچا زنبورک شاه په دې سیمه کې واکمن و.

د پغمان غر:

د پغمان د غره لړۍ د کابل د لویدیځ په استقامت د (۴۷۰۰) مترو په

لوړوالي د یوه ستر دیوال په توګه رامنځته شوې ده. د دغه غره په شمالي برخه کې استالف، ګلدره او شکردره واقع دي او دغره له پاسه ځانګړې ډبرې شته، د پغمان غر دارغنده په استقامت امتداد مومي او وروسته د تخت غاښي ته رسیږي چې له هغه وروسته د قوروغ غرپیل کیږي. د پغمان د غره په ختیځو برخو کې کوهدامن او کاریزمیر ته نږدې د ګنایز، شیست او د پګماتیت (Pegmatit) ډبرې شته. د پغمان پګمتیت د نرۍ له ډیرې ښې اوسپنې څخه ګڼل کیږي چې په سلوکې نږدې دوه او یا اوسپنه لري. د پغمان د غره په درې زره مترۍ لوړوالي کې خاورین سلیت او کوارتز پیدا کیږي. په دې لړۍ کې د ابرک لرونکي سلیت او ګرافیت ډبرې هم شته.

د پغمان په غره کې بیلا بیلې درې او جلا جلا ډګرونه شته او د ډبرو په ترکیب کې یې هماتیت هم لیدل شوي دي. په مجموع کې دغه غریو ستر دیوال دی چې د هزاره جاتو لوړه سطحه له کابل څخه جلا کوي.

د قوروغ غر:

دغه غر د کابل په جنوب لویدیځ کې پروت دی، له ختیځ څخه د لویدیځ په لورې امتداد موندلې دی او د تخت له غاښي څخه تر دارالامان او د افشارو تر غونډۍ پورې یې پراختیا موندلې ده. د هغه مخ په شمال څوړو کې د مرغګیرانو، قلعه ء قاضی او د چهاردهي کلي او په جنوب کې یې د للندر دره موقعیت لري، اعظمي لوړوالې یې (۳۲۲۷) متره دی. د تخت غاښی هغه ځای چې د کابل - غزنی سرک ورڅخه تیریږي (۲۲۳۰) متره لوړوالی لري

د قوروغ په غره کې په عمومي ډول د کوارتز په رنګونو سره د ګرافیت. امفیبوبولیت او ابرک لرونکی شیست ډبرې لیدل کیږي.

دغه راز د قلم لرونکی یا گرافیت چونې یوه پریړه طبقه چې د ختیځ لویدیځ استقامت تعقیبوي، شته. د ډبرو په منځ کې سلیت لرونکی کوارتز د نازکو او عمودي تختو په بڼه او دانه لرونکي کوارتز په سپین رنگ سره په دغه ځای کې لیدل کیږي. د قوروغ د غره د ختیځ په وچه دره کې د ډبرو په ترکیب کې د یورانیم مواد لیدل کیږي چې یوه زیاته اندازه یې د پخواني شوروي دیرغل په دوران کې چرنوبیل ته ولیږدول شول.

د بیلا بیلو ډبرو دغه ټول تشکیلات د پالیوزوییک په لرغونې دورې پورې اړه پیدا کوي، خود غره د بدنې اصل د مزو زوییک په وروستیو وختو او د سینو زوییک په لومړیو ختو کې صعود کړې دې چې په ځینو برخو کې بدلیدونکې ډبرې او کانگومراتونه پیدا شوې دي.

د صافي غر (کوه صافی):

د صافي غر، د خواجه رواش غر، بابه قشقار او د خواجه چاشت غر د کابل د شمال ختیځ په استقامت او ده سبز ته نږدې موقعیت لري. د پغمان د غرونو په ردیف کې یې صعود کړی دی چې د خیرخانې په شمال کې د هزاره بغل غر د دغو غرونو د لړی له جملې څخه گڼل کیږي.

د صافي دغره لوړوالی (۳۰۶۱) متره او هغه ته څیرمه لړۍ د کاوون غر د کابل ولایت په شمال ختیځ کې د (۳۳۱۲) متر و په لوړوالي لیدل کیږي.

د صافي د غره د ډبرو په ترکیب کې دده سبز په برخه کې د چونې او مگنتیت لرونکو ختیو، کرستالین، گنایز، کوارتز، په شنه آبي رنگ د شاه مقصود ډبرې، شنه بخن او نصواري ژیړرنگی سلیت لرونکی ابرک، د ډبرو او د فلدسپار،

او سپنې او د مرمرو طبقې شته. د لمبه غر د ده سبز په سیمه کې په سلوکې دوه او یا اوسپنه لري چې زیات اقتصادي ارزښت لري د صافي د غره د شمال لویدیځ په وروستۍ برخه کې یوه کوچنۍ لړۍ شته چې د تورغر په نامه یادیږي.

دلته بند، چکړیو، تنگی غارو او د سروبي لړۍ:

دغه لړۍ د کابل په ختیځ کې موقعیت لري. د خورد کابل په سیمه کې دلته بند دغره لوړوالي (۳۳۴۲) متره او دلته بند د کلي په جنوب کې یې لوړوالی (۳۰۲٤) متروته رسیږي، یوې څانگې یې د لوگر په استقامت پراختیا موندلې چې د ډبرو د ترکیب له پلوه د نورو غرنیو گاونډیو لړیو په شان یو خیل دي، په دې لړۍ کې د ماهیپر په برخه (د دویم تونل په شمال) کې د شاه مقصود ډبرې، ابرک، تلک او دریشی ډبرې شته چې تر تولید او استحصال لاندې دي، برسیره پر دې په دغو لړیو کې د کوارتز، پگماتیت او د گرافیت ډبرې هم لیدل کیږي، گزک غر او د شینوارو غر هم د همدغو لړیو په جمله کې تصنیف کیږي.

غاښې:

هغه غاښې چې د کابل ښار او د کابل ولایت له گاونډیو سیمو سره نښلوي، په دې ډول دي:

د خیرخانې غاښې (کوتل خیرخانه):

د کابل په شمال لویدیځ کې د پنځلسو کیلومترو په واټن د سمندر له سطحې څخه (۱۹۲۲) متره لوړ دی او کابل له کوهدامن سره نښلوي.

د تخت غاښې :

د کابل په لویدیځ کې میدان له کابل ښار سره نښلوي او د سمندر له سطحې څخه (۲۲۳۰) متره لوړوالی لري.

د کچین غاښې (کوتل کچین) :

د (۴۰۰۰) مترو په لوړوالې غوربند د کابل له ولایت سره نښلوي.

دلته بند غاښې (کوتل لته بند) :

د کابل په ختیځ کې د سه بابا او بتخاک ترمنځ د (۲۴۲۲) مترو په لوړوالي پروت دی.

د بغل غاښې (کوتل بغل) :

د پغمان په شمال کې د (۲۷۵۰) مترو په لوړوالي کابل د هزاره جاتو او غوربند له لوړې سطحې سره یوځای کوي.

د سفید خاک غاښې (کوتل سفید خاک) :

د (۲۵۶۳) مترو په لوړوالي د ارغنده په جنوب لویدیځ کې پروت دی.

د خنگل غاښې :

د (۲۷۵۰) مترو په لوړوالي د ده سبز په ختیځ کې پروت دی.

د پای منار غاښې :

د (۱۸۵۰) مترو په لوړوالي د کابل په شمال کې موقعیت لري.

د یک لنگه غاښې :

د سیدنور محمد شاه مینې د ختیځ په استقامت د (۱۸۳۵) مترو په لوړوالي د کابل او بگرامیو ترمنځ پروت دی.

برسیره پردې د کابل په ښار کې یو شمیر غونډۍ شته چې له رسوبي ډبرو، شګلنو طبقو او له کانګلو مراتو نو څخه جوړې شوې دي، لکه د رحمان مینی او د شاه شهید د کارتی په جنوب کې د مرنجان غونډۍ، د بي بي مهرو غونډۍ د شهرآرا غونډۍ، کلوله پشته، د تاج بیګ غونډۍ، د خاک بلخ غونډۍ او د قوالانو غونډۍ.

د کابل سیندونه:

هغه سیند ګوتې چې د کابل په ښـــاراو یا ولایت کـــې بهیږي عبارت دی له: چمــچه مســت سیند، د للـــندر ســیند او د لوګر سیند څخه چې د پسرلی په موسم کې تریوې اندازې پورې کافي اوبه لري، خو د دوبی په موسم کې یې اوبه بیخې کمیږي.

د چمچه مست سیند:

دغه سیند ګوتې د پغمان د غره له ختیځو څوړو څخه سرچینه اخلي د پشه یی له درې او چند لبایی څخه تیریږي او وروسته د خواجه مسافر په استقامت بهیږي او د کشکک په برخه کې د پغمان له کوچنی سیند ګوتي سره یوځای کیږي چې له اوریاخیلو او خواجه لکن څخه تیریږي او زیاتې ساحې خړوبوي. دارغنده سیند دارغنده له درې څخه چې د پغمان په جنوب کې موقعیت لري سرچینه اخلي او د فاضل بیګ په برخه کې سره یوځای کیږي چې په مجموعي ډول دغه سیند ګوتی د چمچه مست سیند په نامه یادیږي، ځکه چې په کمواوبو او کم اوربښت سره سیلاوپکی بهیږي او د کرنی د ځمکو د

ویجاړتیا سبب گرځي، په عادي حالت کې د پغمان، ارغنده او چهاردهي د ځمکو د خړوبولو سبب کیږي.

دغه سیند گوټی له هغه وروسته چې له پل سوخته څخه تیریږي د دریمې کارتې په برخه کې له پل سرخ څخه تیریږي او وروسته د خواجه ملا په برخه کې د محمد غوث د پله په سیمه کې د دارلامان له سرک څخه تیریږي او د هارتن پله ته رسیږي او د هارتن پله ته له رسیدو مخکې د للندر له سیند گوټي سره یو ځای کیږي.

د للندر سیند گوټی:

د للندر سیند گوټی د ریشخورو، سرآسیاب، چهلستون، ده دانا او دواصل آباد له ځمکو څخه تیریږي او د گذرگاه، ریشخورو او د سرآسیاب په سیمو کې د کرنې د ځمکو د خړوبولو او سمسورتیا سبب کیږي. د کابل ژوبڼ د جنوب له استقامت څخه تیریږي او په همدې ځای کې مخکې له دې چې دهارتن پله ته ورسیږي د چمچه مست له سیند سره یوځای کیږي او وروسته د ختیځ په لور بهیږي او له پل باغ عمومي، پل خشتي، پل محمود خان د مکروریا نوله پله او له څرخي پله څخه تیریږي او تنگی غارو ته له رسیدو مخکې د لوگر له سیند سره یوځای کیږي.

د لوگر سیند:

د لوگر سیند د اونی له لوړو برخو څخه د (۳۵۰۰) مترو په لوړوالي سرچینه اخلي د میدان په لور حرکت کوي او په دغه ځای کې د میدان سیند په

نامه یادیږي د دغه سیند سور (عرض) د میدان په اواریو کې شلو مترو ته رسیږي له لنډواټن وروسته د نرخ او سنګلاخ له سیند ګوتو سره یو ځای کیږي او تنګي سیدان ته رسیږي. دده یعقوب، بګرامیو او د شینې په برخو کې له دغه سیند څخه د اوبو لګو لو په مقصد زیا ته استفاده کیږي جلا جلا سترې او کوچنۍ و یالې کیندل کیږي او وروسته د آدم خان کلاله لو یدیځې برخې څخه تیریږي او د شمال په لور بهیږي او وروسته د صنعتي پارک په جنوب کې لویې لارې ته نږدې د الو خیلو په ختیځ کې له کابل سیند سره یوځای کیږي او په ګډه د تنګي غارو په لور بهیږي.

د تنګي غارو د غرونو اوبه هم له کابل سیند سره یو ځای کیږي او وروسته د نغلو په ستره زیرمه کې د پنجشیر او غوربند له سیند سره یوځای کیږي. مخکې له دې چې د نغلو زیرمې ته ورسیږي په ماهیپر کې ښکلی ځروبی (آبشار) جوړوي او له هغه څخه د ماهیپر بریښنا هم تولیدیږي. له هغه وروسته چې د نغلو د اوبو له بند څخه د ختیځ په لور بهیږي، په سروبی کې هم د غوربند او پنجشیر له سیند سره یو ځای د اوبو بریښنا د تولید سبب کیږي چې له هغه څخه د صنعتي دستګاوو او د کابل ښار د روښانه کولو له پاره کار اخیستل کیږي او هغه هم په دې ترتیب:

د بریښنا بند	د تولید قدرت	په ۱۳۴۸ کال کې د یوه ساعت تولید په کیلو واټ
د نغلو د بریښنا دستګاه	۹۷ زره کیلو واټه	۲۳۲,۶۲۳,۰۰۰
د سروبی د بریښنا دستګاه	۲۲ زره کیلو واټه	۵,٤۷۲,۲۵۵
د ماهیپر د بریښنا دستګاه	٦۰ زره کیلو واټه	۱۱,۷٤۵,۰۰۰

د دغو دریو دستګاو د اوبو بریښنا د انرژی تولید د ښاري کورونو په رو ښانولو برسیره د کابل د ټولو صنعتی تأسیساتو، دوړیو اوبدلو په فابریکو، د جنګلک او د حجاری اوبتون د فابریکو، دولتي او شخصي مطابعو، نساجیو، د کار د قواو او په صنعتی پارکونو کې د نورو صناعتي دستګاوو او د قیراچولو په فابریکه او په نورو برخو کې کارول کیږي چې اوس زیاتره صناعتي دستګاوې ویجاړې او غیر فعالې دي.

ویالې:

هغه فرعي ویالې چې د کابل په ښار او ولایت کې د اوبو لګولو په مقصد کارول کیږي، په دې ډول دي:

د چنغور ویاله:

دغه ویاله له ارغنده څخه چې د پغمان په جنوب لویدیځ کې موقعیت لري، پیل کیږي او د قلای قاضي او چهاردهي د ځمکو د خړوبولو سبب کیږي.

بالا جوی:

د للندر له سیند ګوتي څخه جلا کیږي او واصل آباد او د توپ د غونډۍ له لمنې څخه تیریږي او د زاړه ښار په استقامت د باغ قاضي د سیمې د خړوبولو او سمسور تیاسبب کیږي.

د ده دانا ویاله:

د للندر له سیند څخه اخیستل شوې او د ده دانا او ده قلندر ځمکې خړوبوي.

د ریشخورو او سر آسیاب ویاله:

د للندر له سیند څخه جلا کیږي او د اوبو لګولو له پاره ور څخه استفاده کیږي.

دده دانا او د پل محمود خان په برخو کې هم د کابل له سیند څخه جلا جلا ویالې اخیستل شوي چې د صنایعو د ښوونځي په برخه کې دده دانا د خلکو اړتیاوو دلرې کولو او د اجمیر ویالې په نامه دیکه توت، قابلبای، هود خیلو او دده سبز د سیمو د خړوبولو سبب کیږي. د کابل د سیند په بیلا بیلو برخو کې یو لړ فرعي ویالې لیدل کیږي چې ترقلای جنګي، شیر پور او بي بي مهرو پورې یې اوبه د ځمکو د خړوبولو له پاره کارول کیږي.

په کابل کې د اوبو رسولو معاصرې شبکې:

په ویالو، سیندونو او سیند ګوټو برسیره د څښاک روغتیایي اوبو ته د خلکو اړتیا احساسیده هماغه وو چې د اعلیحضرت امان الله خان په دوران کې د پغمان اوبه کابل ته ولیږدول شوې او وروسته د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه په زمانه کې جدي تدبیرونه ونیول شول. د روغتیایې اوبو زیرمې جوړې شوې او ژورې څاګانې وکیندل شوې چې له زیرمه کیدو او د روغتیا والی له بهیر وروسته د نلونو په واسطه په کابل ښاریانو باندی وویشل شوې او هغه هم په دې ترتیب سره:

۱ - د پغمان اوبه د کابل له لویدیځ څخه د سترو فلزی نلونو په واسطه دده افغانانو زیرمې ته لیږدول کیدی چې د غه زیرمه د زرو مکعب مترو اوبو ظرفیت لري او اوبه یې د کابل په مرکز، دوخت په شاهی مانۍ او په نورو اداري

ځانګو باندې ویشل کیدې. دغه راز د زاړه ښاریوې برخې هم له دغو اوبو څخه استفاده کوله.

۲- د آسمایي د اوبو زیرمه: چې د (۷۵۰۰) مکعب مترو اوبو ظرفیت لري، او به یې د علاوالدین له ژورو څاه ګانو څخه برابرېږي او د (۲۵۰) او (۳۰۰) ملي متري نلونو په واسطه لیږدول کیږي او د جمال مینې، کابل پوهنتون، څلورمې کارتې، دریمې کارتې او د میرویس میدان د اوسیدونکو داړتیاو دلرې کولو له پاره کارول کیږي

۳- د پیر بلند او د باغ بالا زیرمې: چې هره یوه یې د لسوزرو مکعب مترو او د دولسو زرو مکعب مترو اوبو ظرفیت لري او به یې د افشار و او د قرغې له ژورو څاه ګانو څخه برابرېږي او د درې سوه ملي متري نلونو په واسطه لومړۍ زیرمې ته لیږدول کیږي او وروسته د مامورینو کارتې، باغ بالا، پروان مینې، خیرخانې مینې او د تایمنیو د پروژې په سیمو کې یې اوبه ویشل کیږي. دغه اندازه اوبه دوګړو د شمیر د زیاتوالي له امله د کابل ښار له پاره کفایت نه کوي او د خلکو اړتیاوې لکه څنګه چې لازمه ده نه دي لرې شوي، برسیره پردې د وروستیو دوه نیمو لسیزو جګړو هم د اوبو رسولو شبکې زیانمنې ککړې، د اوبو زیرمې ککړې شوي او د مامورینو کارتې، شیرشاه مینې، دریمې کارتې او د کابل پوهنتون او د ده بوري په ګډون د جمال مینې په زیاترو ځایونو کې د اوبو شبکې ویجاړې شوي، له دې امله ځینو غیر دولتي مؤسسو د همکارۍ لاس اوږد کړ او د هرو پنځو سو او یا اتیاو کورونو له پاره یوه ژوره څاه وکیندل شوه او اوبه یې د لاسي پمپونو په واسطه راوایستل شوې او د استفادې وړو ګرځیدې، دغه لاسي پمپونه ساتنې او پاملرنې ته اړتیا لري، له دې پرته له زیاتو خنډونو سره مخامخ کیږي.

دويم څپرکی

د کابل د تسمیې وجه او تاریخي لرلید

د کابل د تسمیې وجه:

دغه تاریخي ښار لومړی ځل د ریګویدا په سرودونو کې د کوبها (Kubha) په نامه یادشوی چې لرغونتیا یې څلور زرو کالوته رسیږي. دا روستا په پهلوي تفسیر کې کابل د (کاپل) په بڼه یاد شوی دی چې د کابل ننني تلفظ ته نږدې دي. یوناني تاریخ لیکونکو کابل د کوفن په نامه یاد کړې دي او سیندیې د کوفس په نامه یاد کړې دي. یوناني جغرافیه لیکونکي بطلیموس په (۱٦۷) میلادی کې کابل د (کابورا) او (کارورا) په نامه او خلک یې د کابولیتا (Kabulita) په نامه یاد کړې دي. کوشاني پاچا کجولا کدفیزس دغه ښار د (ګه اوفو) یا (که-او-فو) په نامه یاد کړې دي. مشهور چیني زایر هیوان تسنګ (۶۳۲-۶٤۲م) د کابل حوزه د (فولی شی ستانګه) په نامه یاده کړی او پایتخت یې (هوفی نه) بللې دي. که چیرې نن په سمه توګه پاملرنه وشي د (کوبها -کوفن- کابورا او د که اوفو، ویبونه (کلمې) ټول د ژب پو-هنې له پلوه سره اړوند او ګډې جرړې لري.

له بله پلوه کابل ښار د هغه سیاسي، اقتصادي او د ستراتژیکی دفاع د ارزښت له امله په بیلا بیلو نومونو او القابو هم یاد شوې دي. په اوستا کې

د آریانا له شپاړس ګونو ولایتونو څخه د اووم ولایت په توګه د (وای کرته) یعنې د ښکلي ښار په توګه یاد شوی دی.

او رتسپانا (ورتبانا) د لوړ ښار مفهوم په کابل اطلاق شوی دی چې په سانسکرت کې (اورد هسپانا) راغلی دي، لکه څنګه چې له تاریخي سندونو څخه څرګندیږي، کابل ښار په هغه وخت کې په یوي لوړي غونډۍ باندې جوړ شوی و او د لوړ دیوال په بڼه یې دفاعي حیثیت درلود. د کابل بالاحصار د کابل اصلي ودانی وه او د بالاحصار په لمن کې د کابل پخوانی ښار او ودانیو یې د چکریو د منار ترڅنډو پورې دوام پیدا کاوه چې شپاړس کیلومتره ساحه یې نیوله. کابل ښار یې روښانه، ځلانده او لمریز ښار هم یاد کړی دی چې د (دش سایک) له کلمې څخه اقتباس شوې دي. ځینو ختیځ پوهانو د کابل لرغونی نوم د کاپیلا په نامه یاد کړې دي چې د یوه کوشاني شهزاده او د کنشکا د یوه منسوب نوم وو.

یو شمیر نورو وایي چې د آدم(ع) د یوه زوی نوم قابیل و چې همدغه د قابیل، کاپیلا، کاپول او د کابل نوم په دغه ښار باندی ایښودل شوی دی. په دې باب فولکلوري داستان هم څرګند شوی دی. یو وخت د کابل ښار د اوبو ترمنځ د یوې کوچنۍ جزیرې په توګه پروت وو. یوه ورځ یوه شهزاده وغوښتل دغې جزیرې ته لاړ شي. دده په امر یې یوه زیاته اندازه و اښه په اوبو کې واچول چې له وښو څخه یو پل جوړ شي. وروسته شهزاده له پله څخه تیر شو او له هغه وخت وروسته عامه خلکو دغه ناحیه (کاه پل یا کاپل) بللی ده چې وروسته په کابل بدله شوه.

د کستګهم، کوبها په نظر د کابل نوم په پیل کې د کابل په سیند باندې

اطلاق کیده. دده د تحلیل له مخې کو KU اشکاني منشأ لري او د اوبو په مانا ده چې د زیاترو سیندونو د نامه په پیل کې راغلی دي. د مثال په ډول کونړ (کنړ). کورم (کرم)، کومل (گومل) او دغه شان نور چې د یونان او دلاتین د لرغونو تاریخ لیکونکو په لیکنو کې هم په همدې معنا راغلې دي. دغه راز کوئیس، کوفیس، کوایس. کله نا کله هم د کابل کلمه د کاول بدلیدونکې بڼه بلل شوې ده چې له کاو، کو او کاوه سره گډې جړې لري چې ټول یې د ستر او پر تمین مانا لري. او د کوی کواتا (کیقباد) او کیخسرو په کلمو کې هم لیدل کیږي او د پوه، مشر، سرور او دستر مفهوم افاده کوي.

په همدې ترتیب په ایرانـــي ژبو کې گاو او گاول دستر په مانا افاده شوي دي چـــې په ځینو جغرافیوي نومونو کې لیدل کیږي له دې امله د (ال) به جزء سره زابل، چنداول، کاول د مشرانو، سرورانو، او لارښونکو مشرانو ځای او سیمه بلل شوې ده.

د پـــورتنیو څرگـــندونوو له په پام کې نیـــولو سره د کابل کلمه په مشخص ډول په دغـــه ښکلي تاریخي ښار بانـــدې ایښودل شوې او تر اوسه پورې په همدې نامه یادیږي.

د کابل تاریخي لرلید:

لومړنی کابل او د هغه لرغوني ودانۍ په لومړیو پیړیو کې هماغه د آسمایي غره ختیځ خواته په ځوړو واکمن ختیین کورونه وو چې کابل سیند ته نږدې او له طبیعي موقعیت او د اوبو له شته والی څخه په استفادې سره یې ډیر لومړني او زراعتي تاتوبي جوړاوه، خو د کومې ناحیې او یا ولایت د مرکز په

توگه نه یادیده. کابل د سکندر کبیر د راتګ په وخت کې کوم ستر ښار نه وو که نه مقدوني فاتح هر و مرو په دغه ځای کې توقف کاوه. او که چیرې ودانې یې هم لرله په هغه وخت کې د تګ راتګ له لارې څخه منحرف وو. د لرغوني کابل له موقعیت او د هغه له اســاسي ښښونښانو څخه یوه هم د بودایي زمانې ودانۍ دي. بودایــې کابل د چکړیو په پای منار کې جوړ شوي وو او اوس هم د خورد کابل په نوم یادیږي.

د چکریو د ښار د ستوپو او عبادت ځایو بقایاوې چې په حقیقت کې د بودایي قانون د عرادې ځلي دي هر یویې په خپل ځای کې ښیي چې بودایي کابل د اوسني ښار د جنوب ختیځ په شپاړس کیلومتری واټن کې د یوه غره په لمن کې ودان شوی وو او له بالاحصار څخه د چــکریو تر لمنې پورې ښاري ودانۍ موجودې وې او د چــکړیو په ځلــي برســیره په دغه ځای کې د سره منار په نامه یو بل ځلي هم موجود وو چــې د زمانــې په تیریــدو سره دواړه ځلي و یجاړ او له منځه لاړل.

د چینی زایر هیوان تسنګ د څرګندونو لـه مخې چې داوومی میلادی پیړۍ په لومړي نیمایي کې زموږ هیواد ته راغلی دی، معلومیږي چې په دې وخت کې د کابل پر ځاي د کاپیسې یا بګرام ښار د واکمن سلطنت مرکزو چې تر ټکسیلا پورې یې پراختیا درلوده. دغه راز د هغو استحکاماتو لـه مخې چې لاتر اوسه پورې د دیوال او برج په بڼه د آسمایي دغره او د شیر دروازې د پاسه شته، په ډاګه کیږي چې په هماغې اوومه میلادي پیړۍ کې د هیوان تسنګ د راتګ په وخت کې کابل یعنې د سیند ګوټې د دواړو غاړو او د شیر دروازې او آسمایي دغرونو ترمنځ هماغې یوې ټوټې ځمکې زیات سوق الجیشی ارزښت

درلود او دومره سیاسي او دفاعي ارزښت یې درلود چې په شاو خوا کې یې په دفاعي برجونو سره پلن، کلک او لوړ دیوالونه جوړ شوي وو. د کابل وروستی پاچاهان چې عربو هغه درتبیل په نامه یاد کړي دي د کابل هماغه برهمن شاهان وو چې له عربو سره په جګړه کې وو او له دیر شمو هجري کلونو څخه د یعقوب لیث صفاري د سلطنت تر زمانې پورې څه د پاسه دوه پیړۍ له عربو سره جنګیدل او اووه ځلي یې د کابل دفاع وکړه او عربان یې د کابل له شاوخوا سیمو څخه وشړل. په همدې وخت کې وو چې د کابل د ساحې د تمدن بنسټ کېښودل شو. لومړی له زراعتي پلوه وروسته د سوداګرې له مخې او بیا له سوق الجیشي پلوه د سلطنت د مرکز په توګه په یو سیاسي او تجارتي ښار بدل شو.

کابل له اسلام څخه مخکې:

د دغه ښار تاریخ د سکندر د راتګ تروخته پورې په ښه توګه روښانه نه دی او له میلاد څخه مخکې په پنځمه پیړۍ کې د سیروس د فتوحاتو په وخت کې دده په واکمنۍ د اریوش (۵۱۰ - ۵۰۰ ق.م) کې د هرات له لارې افغانستان ته راو رسید له کابل څخه تیر شو او د خیبر درې له لارې هند ته لاړ او د هند لویدیځې سیمې یې ونیولې. کابل په خپل دغه حالت دوام درلود تر دې چې سکندر په ۳۲۸ میلادي کال کې له هندوکش څخه تیر شو او ماور النهر ته لاړ او له ستنیدو وروسته د کابل له لارې د خیبر درې په لور روان شو. پنجاب یې فتحه کړ او غوښتل یې چې د بلوچستان له لارې د بین النهرین په لور روان شي، خو په (۳۲۳ ق.م) کې مړ شو.

به کابل کې وروستي یوناني پاچا هیرومایوس وچې له (۳۰ - ۲۰ ق.م) پورې یې په کابل کې حکومت کړې او د کوشانیانو له خوا له منځه لاړ.

کابل د کوشانیانو په دوره کې:

په (۹۰ق.م) کلونو کې کوشاني قبیله رامنځته شوه، باکتریا یې ونیوله، د دغې قبیلې لومړنی پاچا کدفیزس (۴۰ یا ۵۰) میلادي کلونو کې سلطنت ته ورسید. باختر، پنجاب او کابل یې فتحه کړل. له هغه وروسته گاندوفرنس رامنځته شو. بیا دوهم کدفیزس پاچاهي ته ورسید او په (۱۱۰م) کال کې مړ شو. له هغه وروسته لومړی کانیشکا حکومت ته ورسید، ده په کندهار کې حکومت کاوه، کابل او باکتریا یې هم په واک کې لرل، وروسته په (۱۲۰-۱۵۰ میلادی) کال کې دوهم کانیشکا او بیا اشوکا او وریسې واسودیوا واکمن شول. کوشانیانو تر پنځمې میلادي پیړۍ پورې کابل په خپل واک کې درلود او همدغه کورنۍ وه چې د کابل بالاحصار او د شیر دروازی او آسمایي د غرونو د پاسه د یوالونه یې د عربو په وړاندې دیوه دفاعي د یوال په توگه جوړ کړل. کله چې کابل د هیاطله لاس ته ورغی، د شپږمې میلادي پیړۍ په منځنیو وختو کې د نوشیروان له خوا وشړل شو او کابل یې له اداري څخه ووت. له دغې پیښې وروسته د کوشاني دوهمه سلسله په کابل کې حکومت ته ورسیده چې تر (۸۸۰م) پورې چې له (۲۶۸هجري لمریز کال) سره یې سمون درلود، د کابلستان د سلطنت د چارو واکي په لاس کې لرل. بالاحصار او بگرام یې دواړه د خپل حکومت د مرکز په توگه په لاس کې وو او په همدې وخت کې دی چې عربو په کابل باندې بریدونه پیل کړل.

کابل د اسلام په وخت کې:

د حضرت عثمان (رض) د خلافت په وخت کې (۲۸-۳۲هـ.ق) د

عبدالرحمن بن سموره بن حبیب قریشي په مشری د غزني له لارې په کابل برید وشو. په دې وخت کې کوشاني پاچا (اعراج) مقاومت ونشو کولی او تسلیم شو. ښځې او بچیان یې بندیان شول او په کال کې یې یو ملیون درهمه باج و مانه، فاتحان بیرته وگرځیدل او لږ شمیر په کابل کې پاتې شول. عبدالرحمن تمیم (رض) بن قیس او جبیر (رض) په کابل کې ؤ. په دې وخت کې جیپال حکومت ته ورسید، د باج له ورکولو څخه یې ډډه وکړه او حضرت تمیم او جبیر له یو شمیر اصحابو (رض) سره شهیدان شول.

بل ځل په (۶۹۸م) له (۷۹هـ) سره سم د عبدالملک مروان د خلافت په وخت کې د عبید الله بن ابوبکر صدیق (رض) په مشری په کابل برید وشو او هغه ته رتبیل شاه سخته ماتې ورکړه. ورپسې په (۸۱هـ) کال (۷۰۰م) عبدالملک د عبدالرحمن بن اشعب په مشرۍ یو سترلښکر کابل ته راولیږه. عبدالرحمن د غزني فتحې مشغول شو لیث بن قیس بن حضرت عباس (رض) یې کابل ته واستاوه. رتبیل خپل عسکر په شیر دروازه او آسمایی کې د لویو د یو الو تر شا، ځای په ځای کړل. هغوی د اسلام پر عسکر وباندې برید وکړ، عبدالرحمن د غزني فتحې څخه وزگار شو او کابل ته راغی او د لیس له عکسرو سره یې یوځای په جگړه لاس پورې کړ، په نتیجه کې یې د همزنگ په معبر کې د اوبو د تللو په برخه کې د یوال سوری کړ چې په پای کې کابل د عربو لاس ته ورغی. په دې جگړه کې حضرت لیث شهید شو او د عبدالرحمن له خوا په هغه ځای کې چې اوس یې شاه دوشمشیره (علیه الرحمه) بولي خاورو ته وسپارل شو.

عبدالرحمن د هندوانو ټول بتان، عبادت ځایونه (درمسالونه) وران کړل

او یوازی یولوی درمسال یې چې د آسمایی دغره په لمن کې وه په خپل حال پرېښودہ. برسیره پردی یی د شاه دوشمشیره (علیه الرحمه) د مقبرې په څنګ کې یو جومات هم جوړ کړ چې د بابرشاه د زوی نصرالدین همایون له خوا بیا جوړ او وروسته بیا د امیرامان الله خان د مور له خوا په اوسنی حالت بیا جوړ شو او د شاه دوشمشیره (علیه الرحمه) د جومات په نامه یې شهرت پیدا کړ.

دا هغه لومړی جومات دی چې په کابل کې د عربو مسلمانانو له خوا جوړ شوې دې، کله چې عبدالرحمن کابل پرېښود، رتبیل دوه ځلي کابل ونیو او دهشام اموی خلیفه تروختــه په خپل حال پاتې شو. خو د هارون الرشید په وخت کې (۱۷۱هـ.ق) عباس له زیاتو لښکرو سره کابل فتحه کړ او په بیرته ګرځیدو کې بیا هم د کابل پاچا له اطاعت نه سرو غړاوه. په (۲۵۷هـ.ق) کال کې یعقوب لیث د عباسی پاچا په فرمان پـه کابل یرغـل وکـړ او رتبیل شاه سخته ماتي وخـوړه او مــاورالنــهر تـه وتــښتید او د صـــفاریانو لـه کمزورۍ وروستـه کـابل د برهمـا یـــیانو لاس تـه ورغـی، تـــردې چې پـه ۳۶۶هـ.ق د سبکتګین حکومت واکمن شو.

کابل د مغلو په دوره کې:

د صفاریانو لـه انحطاط وروستـه کـابل د برهمائیانـو لاس تـه ورغـی، وروستـه بیـاد غزنـی پاچـا پـه کـابـل واکـمن شـو. د (٥٤٧هـ) پـه شـاوخوا کې سبکتګین، محمود غزنوي او احغادو یې تر (٥٤٧هـ) پورې په کابل حکومت وکړ. علاوالدین غوري د غزنویانو لړی ماته کړه. وروسې غوریان په ۶۱۲هـ.ق په کابل واکمن شول، بیا خوارزمشاهانو کابل ونیو او د خوارزمشاهانو په

مـاتې سره د چنګيز لښکرو په دې خاوره کې د وينو سيلاو روان کړ او ټول ښارونه او کلي يې وران کړل آن تر دې چې امير تيمور کورګاني کابل ونيو، وروسته بيا تيمور په (۸۰۰هـ.ق) د هند په لور لاړ او د تګ په وخت کې کابل ته راغی او په کابل کې تم شو. (۸۰۱هـ.ق) کې بيرته سمرقند ته لاړ او زوی يې مرزا غياث الدين کابل اداره کاوه. وروسته بيا ميرزا محمد او ورپسې شاهرخ د کابل اداره په لاس کې ونيوه تر څو چې له يوې مودې وروسته قدرت الغ بيګ ته ورسيد او په ۹۰۷هـ.ق کال په کابل کې مړ شو. د الغ بيګ د بې کفايتۍ له امله د محمد مقيم امير ذوالنون په نامه يوه شخص کابل ونيو.

ظهيرالدين بابر دغه پيښه ونه زغملای شوه او په ۹۱۰هـ.ق کال کې يې کابل ونيو او په دې ښار کې يې سکه هم ووهل شوه. کله چې بابر په کابل کې ؤ د بابر ښکلې بڼ يې جوړ کړ او له کابل سره يې خاصه مينه درلوده.

کله چې بابر هند ته لاړ، کابل دده د يوې حکومتي صوبې په توګه اداره کيده. په کابل کې د مغلو وروستی والي نصيرخان نوميده چې د نادرشاه افشار له خوا له منځه يوړل شو. نادرشاه افشار د هندوکش له لارې په کابل او د کابل په بالاحصـــــار بريـــــد وکړ (۱۱۵۷هـ.ق) او يوه موده کابل د نادر افشار د واليانو تر لاس لاندې و.

کابل د احمد شاه دراني او تيمور شاه په وخت کې:

احمد شاه دراني په ۱۱٦۰هـ.ق کال چې له (۱۷٤۷م کال) سره سمون خوري، د خلکو له خوا په پاچاهي وګومارل شو، خو تر يوې مودې پورې يې د کابل ولايت نصيرخان ته پرېښود. ورپسې نصيرخان بغاوت وکړ او احمدشاه

بابا د (۱۱٦٠) کال په پای کې هغه ونیو او نصیرخان یې له هیواده وشاړه. احمد شاه بابا غوښتل کابل د حکومت مرکز کړي، له دې امله یې په ۱۱٦٦ هـ.ق کال د کابل ښار په شاو خوا یې د یوه لوی دیوال د جوړولو امر وکړ چې دده د سپه سالار سردار جانخان په هڅو جوړ شو. دغه دیوال یو ولس پوړۍ لرلې او د کابل په ښار کې په دې ډول بیلا بیلې دروازې وې:

په د همزنګ کې د کندهاریانو دروازه

د سلام خانی په برخه کې سپینه دروازه

د عیدګاه د جومات ترشاد پیت دروازه

د ګذرګاه دروازه

د بالاحصار په برخه کې لاهورۍ دروازه

د احمد شاه بابا له وفات وروسته دده زوی تیمورشاه په (۱۱۸٦هـ-۱۷۷۳م) کال کې پاچاهي ته ورسید او په (۱۱۹۰هـ-۱۷۷٦م) کال کې یې کابل په رسمي ډول د سلطنت مرکز کړ چې تراوسه د افغانستان د پایتخت په توګه پیژندل کیږي. له تیمورشاه وروسته د هغه زوی زمانشاه په کابل کې پاچا شو. خود خپل ورور شاه محمود له خوا ړوند کړی شو. د تیمور شاه زامنو د بی اتفاقی له امله دابدالي ټینګ سلطنت کمزوري کړ او انګلیسانو ته یې د لاس وهنې او تیري زمینه برابره کړه. شاه شجاع له انګلیسانو سره په تماس کې و او په کندهار کې په تخت کښیناست. کله چې دوست محمد خان بامیانو ته لاړ، شاه شجاع په (۱۲۵۵ هـ.ق) کابل ته راغی، خو د وزیر مخمد اکبر خان له خوا له مینځه یوړل شو. د انګلیسانو چوڼۍ او هغه کلاګانی چې د بالاحصار او شیرپور ترمنځ وي، وزیر محمد اکبر خان ونیولی او

په هغې غونډه کې چې د مفاهمی له پاره جوړه شوې وه، جنرال مکناټن او دوه نور انگریزان د وزیر محمد اکبرخان په لاس ووژل شول. په نتیجه کې انگلیسان له کابل او افغانستان څخه ووتل او د انگلیس له اووه لس زرو عسکرو څخه یوازې یو تن د داکتر براېډن په نامه خپل ځان روغ رمټ وویست او نور د جلال آباد دوربېنمو په تنگۍ کې ووژل شول. له هغه وروسته د (۱۸٤۲م کال) په اپریل کې شاه شجاع هم ووژل شو او امیر دوست محمد خان په تخت کښیناست.

د انگلیسانو دویم یرغل د شیرعلیخان په وخت کې وشو، شیرعلیخان د مزار په لوری لاړ چې له روسانو څخه مرسته وغواړي، خو وفات شو او محمد یعقوب خان پاچاهي ته ورسید. له بده مرغه هغه هم د انگلیسانو تراغیزې او د هغوی ترپرله پسې فشار لاندې راغی او دانگلیسانو د ویستلو په خاطر یې د گندمک کرغیړن تړون ته غاړه کېښوده، کیوناري یې دربارته ومانه تردې چې د (۱۸۷۹م کال) په اگست کې د کابل خلکو د کیوناري او یعقوب خان پرخلاف یوه عامه بلوا او لانجه جوړه کړه. په نتیجه کې یې کیوناري د کابل په بالاحصار کې ووژل شو او دفتر ته یې اور ورواچاوه. یعقوب خان چې د انگلیس د عسکرو هر کلي ته لاړ د رابرتس له خوا بندي شو او هندوستان ته ولیږل شو. رابرتس کابل ونیو، د کابل چارچته یې وسو زوله، بالاحصار یې ړنگ کړ او یو شمیر افغاني افسران او عسکر یې شهیدان کړل.

دوهم ځل د کابل، لوگر، کوهدامن او وردگو خلک د انگلیسانو په مقابل کې یو موټي شول، خوانگلیسانو د افغانانو په مقابل کې د بې اتفاقۍ اچولو له سیاست څخه کار واخیست، هماغه ؤ چې عبدالرحمن (د روسیې له

قلمرو) لـه تاشکند څخـه افغـانسـتان تـه راغی او د چاریکارو له لارې کابل تـه راورسید او په (۱۲۹۷ م کال) کې یې پاچاهي اعلان کړه ، هغه تر زیاتې اندازې د انګلیسانو تراغیزې لاندې ؤ او په ۱۸۹۳ م کال د ډیورنډ تړون لاسلیک کړ او انګلیسي پوځ لـه کابل څخه ووت ، لـه عبدالرحمن نـه وروسته د هغه زوی حبیب الله خان پاچاهی تـه ورسید . هغه هم په (۱۹۱۹ م کال) په کله ګوش کې ووژل شو . امیر امان الله خان په تخت کښیناست او د افغانستان خپلواکي یې ترلاسه کړه او تر (۱۹۲۹ م) کال پورې یې حکومت وکړ . د عبدالرحمن په وخت کې د کابل ارګ ، باغ بالا ماڼۍ ، د شهر ارابڼ او د شهرارابرج جوړ شول ، امیر حبیب الله خان د مهتاب قلا بڼ او د حبیبې ښوونځی جوړ کړل .

د محمد زایانو په دوره کې (د حبیب الله کلکاني د دورې له یوه لنډ ځنډ وروسته) د پوهنې پرمختیا او ښاري ودانیو جوړول پیل شول چې لړ یې محمد نادرشاه او زیات یې د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه په وخت کې اووړېسې د محمد داؤد د جمهوریت په دوره کـې ترسره شول ، خو له (۱۳۵۷ هـ.ش) کال وروسـتـه او بیا له (۱۳۷۱ هـ.ش) کـال وروسـتـه په کابـل کـې د عمراني او عرفـانـي کار ګـډوډي پیل کیـږي . په دغـو دوه نیـمـو وروسـتیو لسیزو کې په تیره بیا د طالبانو پـه دوره کې کابـل په یوه غلي ، ګوښه شوي (منزوي) او وران ښار بدل شو .

د کابل تاریخي ځایونه

که واقعیت ته وګورو د کابل په ښار کې هرګام د لرغوني تاریخ یوه نښه نښانه ده چې په لنډ ډول یې بیانوو:

د کابل بالاحصار:

دغه تاریخي او دفاعي کلا د کابلشاهانو په وخت کې د زمردو د غونډۍ پر سر جوړه شوه او د هغې د دیوال په اوږدو کې د برج په بڼه لوی استحکامونه جوړ شول.

د هارتن د پله په پنځه سوه متري کې همدا اوس له دیوال سره متصل یو دفاعي برج لیدل کیږي. بل برج د توپ له غونډۍ نه لږ پورته او د شیر دروازی د غره په څوکه، بل لوی برج چې د زنبورک شاه په تخت هم شهرت لري، د (۲۲۱۸۵) مترو په لوړوالي جوړ شوی دی. په همدې توګه د آسمايي په ختيځ څوري کې یو بل ټینګ برج موجود و چې یوې په کاسه برج مشهور دی او زیات پنډوالی (قطر) لري، خو د آسمايي پاسنی د یوالونه له منځته تللي، یوازي د تیږو ښستیونه (تهدابونه) یې په ځینو ځایو کې لیدل کیږي. ددې د یوالونو خټه د آسمايي له جنوبي ګلکنې څخه اخیستل کیدله، لومړی د فیلانو په واسطه پخیدله، وروسته د بیګار او حشر په توګه خلک کارته مجبوریدل، خلک د دیوال په اوږدوالي دریدل او خټه به یې له یوه لاسه بل ته اچوله چې د یوولس پسخو (مهرو) په لوړوالي او یو متر او (۲۰) سانتی په سورېي یو دیوال جوړ کړ. هغو کار ګرانو ته چې بې پروایی یې کوله سخته سزا ورکول کیده. په

برجونو کې د ډزو په خاطر تیر کښونه موجود وه او د دیوالونو په هره برخه کې هم تیر کښونه ایستل شوي وو، برجونو د ترصد د نقطې او د قوماندې د محل حیثیت درلود.

رتبیل شاه د کوشاني حکومت په دفاع کې له دې برجونو څخه اعظمي استفاده کوله، خو د هغه د حکومت په وروستیو وختو کې دا دیوال د گذرگاه د معبر په برخه کې سوری شو. دغه دیوال اوسنی هارتن پله ته مخامخ پیل، د شیر دروازې د غره په ارتفاعاتو د هغه څوکې ته رسیږي. د نوموړې څوکې له جنوب څخه له تیریدو وروسته له دویمې څوکې څخه اوړي او د ختیځ لور ته ځان برابروي او له ښکتني او ختیځې څوکې سره چې د عاشقانو او عارفانو په استقامت پرته ده یوځای کیږي او په دې ترتیب د بالاحصار خواته غځیږي ترهغو چې د شیر دروازې د یوه کوچنی معبر څخه چې د شهدای صالحین خواته خلاصیږي بیرته د بالاحصار د غونډۍ په لور استقامت اختیاروي، چې بالاحصار ته یو بشپړ دفاعي حیثیت وربښي. بالاحصار چې لوړ او ټینگ برجونه یکې جوړ شوي د کابلشاهانو لویه نظامي او دفاعي کلا وه.

د بالاحصار په جنوب کې یولوی خندق کیندل شوی و، چې له اوبو ډک او د خلکو تګ راتګ یې له ستونزو سره مخامخ کړی و. متأسفانه د آسمایی دیوالونه د پیښوله امله له منځه تللي، یوازې د ده افغانانو سرته د هغه یوڅه نښې نښانې ترسترگو کیږي. په دې ترتیب دې تاریخي دیوالونه چې د کابلشاهانو په زمانه کې آباد شوي وو، د کابل په دفاع کې ښکاره ونډه درلوده چې په هغه کې د کوشانیانو رول ډیر څرگند او ډیر ارزښمن دي.

دا دیوالونه باید د یوه لوی فرهنګي میراث په توگه وساتل شي او له

زیات تخریب او ورانیدو څخه یې سخت مخنیوی وشي، ځکه چې د توریزم په برخه کې د یوې تاریخې ودانۍ په توګه تاریخي او توریستیکي ارزښت لري. د ګرځندوی ریاست او د لرغون پوهنې مرکز په دې برخه کې لویه فرهنګي دنده لري چې د هغې د ساتنې او زیاتې پیژندنې او شهرت په منظور پاملفتونه او ځانګړي خپرونې ولري.

د بالاحصار او بګرام اړیکې:

د کابلشاهانو په وخت کې بالاحصار او بګرام دواړه د کوشانیانو د مرکز په حیث ګڼل کیدل. له بالاحصارنه د شمال خوا ته د بالاحصار له اوسنی سړک، محمود خان پله سره منطبق، د بی بی مهرو په استقامت او له هغه ځایه د قلای حاجی او یا پایمنار د دښتې په استقامت او بیرته د بګرام په لوریو پراخه او مستقیم په تیږو فرش سړک موجود و چې بالاحصار او بګرام کاپیسی یې سره یوځای کول. د سړک دواړو خوا ووته جګې ونې وې چې د کابلشاهانو نظامي سپرو به له بالاحصاره تربګرامه د دغو ونو ترسیوري لاندې له یو نیم تر دوو ساعتونو مزل کاوه. دوخت په تیریدو دا سړک له منځه لاړ، خونښې نښانې یې پاتې دي چې د تاریخ په پاڼو کې د دغو سیمو د ښکلا، تازه ګۍ او نورو او صافو په باب په تفصیل سره خبرې شوې دي. بالاحصار چې د خپل دفاعي اهمیت له امله کوم عظمت او ښکلا درلوده، بګرام په اواره ځمکه کې د بود ایانو یوستر سیاسي او مذهبي مرکز ؤ، اصلاً د (بګ + رام) کلمې له هندي کلمو څخه مشتقې شوی چې د لوی او سپیڅلي مذهبی ښارمانا لري دغه وییونه (لغات) د بګرام په کلمه کې هم تطبیقولی شو، ځکه له بالاحصار تربګرامیو او د چکریو تر مناره پورې بودایی معبدونه او د هغو زیارتځایونه موجود وو.

په بالاحصار کې د ډېرې مهمې تاریخي ودانۍ:

۱ - شاهي هستوګنځي چې امیر دوست محمد خان هغه په (۱۸۳۵م) کې ودان کړ. پـه زړه پـورې کـاشـي کـاري او انـځـور ګـري يـې درلـوده او پـه (۱۸٤۰م) کې د انګلیس سفیر په هغه کې اوسیده.

۲ - د شاهي مسجد خرابه چې د عالمګیر په زمانه کې جوړ شوی و.

۳ - شاهـــي حرمـسـرای چـــې پـــه (۱۸٤۰م) کـــې شاه شجـــاع پـــه کې هستوګنه لرله.

د غـه ښکلی، ښـایسـتـه او لـه عظمـتـه ډکې ودانۍ پـه وروسـتـیـو کـورنـیو جګړو کې بیخی ړنګې او له منځه لاړې. دا ودانۍ په بالاحصار کې د ننه د سلو مترو په واټن یوه له بلې څخه لرې پرتې وې.

٤ - دربـارخـانـه: د بالاحـصـار پـه ښـکـتنـۍ برخـه کې د بـرتـانـیـې د سفیر د هستوګنځي ترڅنګ یوه چار دیوالي وه چې دربار خانه او حرمسرای پکې واقع وو. د بالاحصار د دروازې پورتنۍ برخه د شاهي موزیک د ډلې لپاره ځانګړې شوې وه او د سلطنتي تـشـریـفـاتـو مـهم جز ګـنـل کیده، له دې دروازې نـه د علیمردان باغ ته لاره تللې وه چې بالاحصار يې له زاړه ښار سره نښلاوه.

د بلخ خاورینه غونډۍ:

د غـه خـاوریـنـه غـونډۍ اصلاً مصنـوعي تـپـه ده چې د بـالاحصار پـه ختیځ کې د شاه شهید (علیـه الرحـمه) پـه سیمـې پـورې مربـوطـه ده او پـه شا وخوا کې يې ښاري کورونه ودان شوي دي. وایي چې د بلخ د پاچا او د کابل د پاچا ترمنځ جګړه پیښه شوه په نتیجه کې بلخ فتحه شو او د کابل د شاه په امر لارښوونه وشوه چې فـاتـح عسکـر دې یوه یوه کڅوړه خاوره له بلخ څخـه واخلي او له ځان

سره دې کابل ته راوړي او په همدې ځای کې دې ډېرې کړي، دې ځای ته دومره خاورې انتقال شوي چې یوه خاورینه غونډۍ ترې جوړه شوه او د بلخ د خاورې په غونډۍ یې شهرت وموند. دا غونډۍ په مستقیمه توګه د کابلشاهانو د عظمت ښکارندويي کوي.

د مرنجان غونډۍ:

دغه غونډۍ د بالاحصار د ختیځ په درې کیلو مترۍ کې د حضوري چمن او د رحمن میني او سید نور محمد شاه میني، یک لنګه کوتل اولو مړې مکروریان ترمنځ پرته ده. ددې غونډۍ په جنوب کې سیاه سنګ پروت دی چې په پخوانیو وختو کې د نوروز میله (جبه) په دې ځای کې کیدله. د هغې د تسمیې دوجهې په باره کې ویل شوي چې مرنجان یو جادوګر سړی و چې زیات ثروت او پیسې یې درلودې، ځنګه چې د هغه طلسم مات شو، د هغه افسانوي شته (دارایي) د خاورو په غونډۍ بدل شول او دا غونډۍ د هغه په نام یاده شوه. لرغونپوهانو په دې غونډۍ کې زیاتې څېړنې او کیندنې وکړې، اوله دې غونډۍ څخه یې له سپینو زرو څخه د جوړو شوو سکو ډکې ختینې کتیوې ترلاسه کړې، چې له دې سکو څخه د ځینو وزن له پنځوګرامو څخه زیات و. په یوناني دورې پورې یې اړه درلوده چې د پنځمې او شپږمې میلادی پیړۍ په شاوخوا کې جوړې شوې دي. دسکې په یو مخ کې د کونګ څیره او په بل مخ کې یې د تفکر او اندینښنی دربالنوع زوس دلور تصویر چې د آتن د ښار د ساتونکی په ډول تلقی کیده ایستل شوی و او کیدای شي چې د مقدونی سکندر په زمانه کې د مدیترانې له څنډو څخه کابل ته رارسیدلی وي.

د ۱۹۳۳م کال د جون په میاشت (د ۱۳۱۲ هـ ش جوزا) د مرنجان د

غونډۍ په دوو نقطو کې دوه یووالي عبارت ځایونه و موندل (کشف) شول، چې د کوشانیانو په وخت کې جوړ شوي وو. همدارنګه له همدې غونډۍ څخه د بودا ستره مجسمه (اتوا) هم کشف شوه چې د جسامت او هنر له مخې د کابل موزیم ستره مجسمه وه. برسیره پردې په سلګونو د سرو او سپینوزرو سکې هم له همدې غونډۍ څخه لاس ته راغلې وې چې د کابلشاهانو په عصر کې د بودیزم د ستر مرکز څرګندویي کوي.

خیرخانه:

د خیرخانې غاښې د کابل د شمال لویدیځ په ۱٦ کیلومترۍ کې پروت دی له اسلام څخه د مخه پیړیو کې د دې کوتل په ګاونډ کې د سوریا یاد لمر د نمانځنې معبد موجود وو او د برهمنیانو لومړنی عبادت ځای وو. له دې سیمې څخه یوه ډیره ښکلې مجسمه چې د لمر رب النوع ده د هغې له مصاحبانو سره ترلاسه شوي ده.

د لمر د رب النوع نوم (هوریا خور) ویداې او اوستایي سندرو کې په مفصله توګه راغلي دي. د (خور) د کلمې په اړه ویلی شو چې د دې سیمې نوم اساساً (خورخانه) و او د وخت په تیریدو د خیر خانه په بڼه اوښتی دی، له دې امله زیات تاریخي ارزښت لري.

د بابربڼ:

دا باغ د شیر دروازې د غره په لویدیځه لمن کې واقع دی او د مغول بابر شاه د آثارو له پاتې شونو څخه دی چې په (۱۵۱٤م) کې یې د کابل ښار له

فتحې وروسته دغه ښار خپل پایتخت کړ او وروسته یې د دغه باغ چې د چاردهی په ټوله حوزه یې حاکمیت درلود بنسټ کیښود ، له لرې او نږدې سیمو څخه یې ډول ډول نیالګي دې ځای ته راوړل او نهال یې کړل. دغه باغ مغولي شاهي کورنۍ د ګړو لپاره یو ښکلی تفریح ځای و. وروسته بابر هندونیو او کابل یې پرېښود خود کابل ښکلې هوا او میوې یې نه هېرولې. کله چې بابر مړ شو د هغه له وصیت سره سم یې په همدې بڼ کې خاورو ته وسپاره ، د هغه لمسي نورالدین محمد جهانګیر په (١٦٠٧م) کې د هغه د قبر لپاسه یوه ښکلې ماڼۍ جوړه کړه او له هغه را ښکته په (١٦٤٦م) کال کې د هغه لمسي نورجهاني د بلخ او بدخشان د فتحې په مناسبت یو جومات جوړ کړ چې د دې باغ اهمیت او لوړتیا یې لا پسې زیاته کړه. متأسفانه د وروستیو دوه نیمو لسیزو په جګړو کې دغه باغ خپله ښکلا او تازه ګي له لاسه ورکړې ده او بیا رغونې ته اړتیا لري.

شیر پور:

د دې لپاره چې په ښار کې د دولت عسکر او لښکرې د خلکو د مزاحمت او ځورونې سبب نشي ، امیر شیر علیخان پرېکړه وکړه چې د بي بي مهرو د غونډۍ په شاوخوا د شیر پور په نامه یو ټینګ پوځي ښار ودان کړي.

نو ځکه یې په (١٨٧٠م) کې د مهندسانو په واسطه د دې ښار نقشه برابره او د عمل ډګر ته یې وړاندې کړه. دغه ښار د بی بی مهرو د غونډۍ په شاو خوا کې په (٢٠٠٠) جریبه ځمکه کې طرحریزي شو ، د دیوالونو لوړوالی یې ٢٠ فوټه او سورېې د دې استعداد لري چې توپ پرې ګرځیدای شي. ختیځ یې

د فیلانو په واسطه پخیدله. په دې ښار کې یوه پوځی قشله چې د کتنې وړ گنجایش ولري په نظر کې نیول شوې ده.

له پنځو کالو څخه د زیاتې مودې لپاره دورځې (٦٠٠٠) کارگران او نږدې یو زر معماران او ترکانان په دې ودانۍ کې په کار بوخت وو. عسکرو ته پر اصلي معاش برسیره د میاشتې پنځه روپۍ هم ورکول کیدې، څو خپلو ورځنیو چاروته پاملرنه ولري، خو د معمارانو اجوره هره ورځ په نقده توگه د دولت له خزانې څخه ورکول کیده. په داسې حال کې چې پخوا د سړکونو، لارو او ودانیو جوړول جبري وو او د بیگار به ډول په یې خلک راټولول او دغه کار به زیاتره په عامو خلکو او بزگرانو کیده او تحمیلي بڼه یې درلوده.

تراوسه لا ښارنه و ودان شوي او ختیځ او لویدیځ د یوالونه یې لانه وو بشپړ شوي چې د افغان او انگلیس دویم جنگ پیل شو او د غه پوځي ښار نیمگړیې پاتی شو، چې وروسته دوخت په تیریدو ړنگ شو.

د دې پوځي ښار په یوه گوښه کې جنگي کلا (قعلهٔ جنگي) آباده شوه، وروسته د اعلیحضرت محمدظاهرشاه د حکومت په دوران کې د شیرپور دلویې عسکري قشلې په منځ کې ودانۍ جوړې شوې چې تریوې اندازې د عسکرو د ځای په ځای کولو محل گڼل کیده او همدارنگه عسکري لوژستیک او دارو او روغتون هم په کې ځای په ځای شول.

شهر آرا:

د شهر آرا برج او د شهر آرا بڼ د بر کي پر غونډۍ چې اوس د شهر آرا غونډۍ په نامه یادیږي، واقع دي. دغه غونډۍ پخوا د تپهٔ ماران په نامه یادیدله.

کله چې عبدالرحمن خان کابل ته راغی د دې غونډۍ پرسر یې په (۱۸۹۳م) کې له انګریزانو سره د ډیورنډ تړون لاسلیک کړ چې د هغه په اساس انګریزان له افغانستان څخه ووتل. وروسته عبدالرحمن خان د دې غونډۍ لپاسه د یوه تعمیر بنسټ کېښود چې په خواکې یې د شهرآرا د برج په نامه د یوه برج بنسټ هم کېښود او په شاوخوا کې یې یولوی باغ جوړ شو. چې د یوڅه وخت لپاره د امان الله خان د وخت حربي ښوونځی هم په شهرآرا کې ځای په ځای شوی و. د وخت په تیریدو سره ورورو د شهر آرا باغ د خلکو تفریح ځای و ګرځید او د محمد ظاهر شاه د حکومت په وخت کې د دې باغ یوه برخه په (باغ زنانه) بدله شوه چې متأسفانه اوس متروک او خپل لومړنی اهمیت یې له لاسه ورکړی دی.

باغ بالا:

هغه باغ دی چې د اوسني پولي تخنیک او پروان مینې ترمنځ غونډۍ باندې واقع او لویدیځ ته یې انترکانتیننتل هوټل پروت دی او د امیر عبدالرحمن خان په زمانه کې د یوه باغ په بڼه رامنځته شو (۱۸۸٤م) او د باغ بالا په نامه ونومول شو.

په دې غونډۍ باندې یوه کوچنۍ ښکلې ماڼۍ او یو د لمبلو ډنډ هم جوړشو. نوموړې ودانۍ د امیر عبدالرحمن خان د دربار ځای و. د باغ بالا له قصر نه د انګلستان سفارت ته هم ترځمکې لاندې یوه لار ایستل شوې وه چې د اړتیا په صورت کې یې د انګلستان د سفارت او د باغ بالا ماڼۍ ترمنځ تګ راتګ شونې کاوه. د باغ بالا په جنوبي برخه کې د پیر بلند په نامه یومزار شته چې څنګ ته یې یوه زړه کلا موجوده وه او د کافر قلا په نامه یادیدله. د دې

کلا په شمال کې د ترصد یوه برج بنسټ هم ایښودل شوی و چې د چهاردهي، خیرخانې او وزیر آباد د سیمو، کلای جنګي او بی بی مهرو پرلارو باندې یوه حاکمه او څارنیزه (کنترولي) نقطه وه او همداوس هم په خپل حال پاتې ده.

باغ بالا د پرله پسې پېښو له امله خپل لومړنی اهمیت له لاسه ورکړې. وروسته د محمد ظاهر شاه د حکومت په دوران کې دغه باغ بیا سمسور کړای شو او پریمانه او به ورته برابرې شوې، زیات تاکونه پکې کینول شول او ماڼۍ يې هم ترمیم شوه خو په وروستیو دوه نیمو لسیزو کې يې بیرته خپله تازه ګي او سمسور تیا له لاس ورکړه، زیاتره تاکونه يې وچ شول او د سړک د غاړو زیاتره ونې يې له منځه تللې دي.

د چهلستون ماڼۍ:

د چهلستون ماڼۍ د دارالامان په ختیځ او د چهلستون د غره په لویدیځو لمنو کې د شاه زمان په دوره کې ودانه شوه چې د چهاردهی بهترینه سیمه يې چې خاصه ښکلا لري په دې منظور انتخاب کړې ده. لې پورته د چهلستون د غره په لمن کې یو وړوکی ځلی هم شته چې په پخوانیو ختو کې ودان شوی و، اما د شاه زمان له خوا دوباره ترمیم شو. امکان لري چې دغه سیمه او څلی د کابلشاهانو پر وخت د بودیزم یونامتو کلی وو.

د چهلستون ماڼۍ د یوه ښکلی اوشنه باغ په منځ کې واقع وه چې دوروستیو جګړو په نتیجه کې په بشپړه توګه ویجاړه شوې ده.

د دارالامان ماڼۍ:

د دارالامان ماڼۍ د چهاردهي په یوه ښیرازه سیمه کې د قوروغ د غره

ختیځ لور ته له (۱۹۲۲م) را په دیخوا ، د امیر امان الله خان له خوا جوړه شوې ده چې سرمهندس یې مستر هارتن نومیده . د دارالامان د ماڼۍ په جوړولو کې د هغه د ښو خدمتونو درناوي په منظور د گذرگاه پول د ده په نامه (دهارتن پول) یاد شو. امان الله خان د پارلمان په خاطر د دارالامان د ماڼۍ بنسټ کیښود چې په بیضوی خونه کې یې له (٤٠٠) څخه زیات کسان ځاییدل.

دې ماڼۍ څلور ټینګ او کلک برجونه درلودل او په څو پوړیز ډول جوړه شوه چې تعمیراتي مواد یې پخې خښتې، گچ او سمټ وو ، د تعمیراتی موادو او کارگرانو د لیږدولو په منظور له د همزنگ نه تر دارالامانه د ریل کرښه تر کار لاندې ونیول شوه. د دې ماڼۍ بام د مسو په واسطه پوښل شوې ؤ. او په مناسبو ځایو کې د الوتونکو تصویرونه هم انځور شوی وو. د دارالامان واټ ډیر پلن او دواړو خاووته یې پراخې پلې لارې هم درلودې، د سړک دواړو خواووته په دوه کتاره توگه ونې کرل شوې وې چې ټول پلې لارویان د لمرله وړانگو څخه خوندي پاتې کیدل متأسفانه چې هغه ټوله ښکلا او تازه گي د جگړو له امله په بشپړه توگه له منځه تللي دي.

د تاج بېگ د غونډۍ ماڼۍ :

دغه ښکلې ماڼۍ د دارالامان په لویدیځ کې د قوروغ د غره په شمالي څوکو کې ودانه شوې ده ، چې په ډیر عالی ډیزاین او ساختمان په دوه پوړیزه توگه یې د دارالامان له قصر سره په یوه مهال بنسټ ایښودل شوی او آباده شوې ده . دا دواړه محلونه د کابل د خلکو تفریح ځایونه وو او امان الله خان په دې ځای کې یو نوی ښار په پام کې درلود ، خو د اهیله یې ترسره نشوه.

دریم څپرکی

د کابل د ښار لرغونی نقشه

د نړۍ په ټولو ښارونو کې د ښار پلان او نقشه د ځمکو (اراضی) د جوړښت له مخې ترتیب او اوډل کیږي. په همدې اساس د کابل ښار لرغوني او اوسنۍ نقشې په شکل او ډیزاین کې د شیر دروازی د غره، د آسمایې غره او د کابل سیند رول ټاکونکی دی. (۳۵۰۰) کاله پخوا هم همدغه عوامل د کابل د زاړه ښار له اغیزمنو فکتورونو څخه ګڼل کیدل. د آسمایی غره مخ په لمر ځوړې د لاندینیو پدیدو په ملتیاد لرغوني کابل منشأ جوړوي:

د ځمکو (اراضی) جوړښت:

یونانیانو د ښار د دفاع په منظور جګې غونډۍ (اکروپل) کارولې. کابل د یوې لوړې سیمې (دور دهستانا) یا جګ ښار (اورسپانا) په توګه په همدې منظور د کابلشاهانو ښاري مرکزو، چې له همدې امله له خورد کابل څخه بالاحصار ته ولیږدول شو، په دې اساس په لومړۍ اسلامي پیړۍ کې کابل هغه ښار و چې ټینګه او مستحکمه کلایی درلوده او هغه یې د (ګرزندښ) په نامه یادوله او دې جګې کلا ته رسیدل ستونزمن کارو و، د حاکمو نقطو موجودیت او له لوړو نقطو څخه ترصد، پردې (ښار) تسلط ناممکن کړی و.

د هایدروگرافي عامل:

د کابل سیند چې (کوفن) یې یادونه کړې ددې سیمې د ښیرازۍ او سمسورتیا سبب وو، دللندر له سیند څخه وروسته له نهردرسن څخه استفاده کیدله، جوی شیر بله ویاله وه چې د سیمې په ښیرازۍ کې یې سیده اغیزه درلوده چې په هغه وخت کې یې د خلکو داړتیاوو د پوره کولو او خړوبولو لپاره په ښه توګه کفایت کاوه.

ستراتیژیکی نقش:

کابل د موقعیت له مخې د دښمن د بریدونو په وړاندې د یوه ټینګ او مقاوم سپر په توګه پیژندل کیده، نو ځکه په دفاعي لحاظ د ښار شا او خواته د دیوالونو د شته والی او د غرونو د لوړو څوکو یادونې په تفصیل سره شوې دي. په اکبر نامه او تزک جهانګیري کې د ا موضوع په دې توګه توضیح شوې ده: «هغه غر چې پر هغه باندې د بالاحصار د ارګ بنسټ ایښودل شوي، هغه ته د شاه کابل وایی، چې پرسریی عقابان وو او د کابل ښار دوه ختیني کلا ګانې درلودې او د بالاحصار ارګ یوه ځانګړې کلا وه. » ددې ښار کلا د بابر زوی میرزا کامران ترمیم کړه. جهانګیر د (١٠٣٧-١٠٤٧ هـ.ق) په حدود و کې د هغه په ودانیو کې د پام وړبدلونو نه راوستل او ځان ته یې ځانګړی ځای جوړ کړ، د بالاحصار کلا چې له خامو مواد و څخه جوړه شوې وه د شاه جهان په امر (١٠٥٤ هـ.ق) له ګچ او چونې څخه جوړه شوه او متعددې دروازې یې درلودې، چې د کابل د دیوالونو په برخه کې یې یادونه شوې ده.

تجارتي نقش:

کابل د ختیځ، لویدیځ، شمال او جنوب په یوه تجارتي څلور لارې کې پروت دی. اچ اچ ویلسن په آریانا انتیکا نومی کتاب کې داسې لیکي:

«او رتهسپانم درې ترافیکي لارې لري چې له لویدیځ، ختیځ او جنوب څخه راغلی او په اور تهسپانم کې سره یوځای کیږي.» خو سترابن لیکي: «دا سرکونه دری نه بلکې لویه تجارتي څلور لارې ده چې د باکتریا، او اراکوزیا او د هند خواته ځي او د آسیا له لویو تجارتي لارو څخه ګڼل کیږي. بابر داسې لیکلي دي: « د هندوستان او خراسان ترمنځ د وچې له لارې دوه بندرونه دي: یو کابل او بل کندهار. کاروانونه له فرغانې او ترکستان، سمرقند او بخارا، بلخ او له حصار بدخشان څخه کابل ته راځي. د خراسان او هندوستان ترمنځ همدغه ولایت واسطه دی. سوداګران روم او ختا ته ځي او هر کال اووه اته زره آسونه کابل ته راځي. له هندوستان څخه له پنځلس نه تر شل زرو کورونو په کاروان کې کابل ته راځي. د خراسان، روم او چین مالونه په کابل کې پیدا کیږي.» ځکه چې کابل له ډیرو پخوانیو وختو څخه د وریښمو له لارې سره د ارتباط پر اساس عالي تجارتي ماهیت درلود.

مذهبی نقش:

د عربو له راتګ او د اسلام د سپیڅلی دین له خپریدو سره سم په کابل کې اسلامي او مذهبي سپیڅلي مرکزونه او زیات شمیر جوماتونه جوړ شول. کابل ته د یوه مرکزیت دور په برخه کولو په لار کې د شاه دوشمشیره (علیه

الرحمه) ، عاشقان او عارفان (علیه الرحمه) او شهدای صالحین (علیه الرحمه) زیارتونو مهم او ټاکونکی رول درلود. خو له اسلام څخه د مخه د بودایی دین له نقطه نظره په کابل کې ډیر بودایی عبادت ځایونه موجود وو. د کابل په بالاحصار کې د زمرد پرغونډۍ یو کوچنی بودایی معبد موجود ؤ. په شیوه کیو، بګرامیو، دامان شاخ برنتۍ، د مرنجان په غونډۍ، په تپۀ سلام او د خیرخانې په کوتل کې یو شمیر بودایي عبادت ځایونه او زیارتونه وجود درلود.

د حدود العالم مؤلف داسې لیکي: «کابل هغه ښار ګوڼي دی چې ټینګه او مضبوطه کلا لري، مسلمانا ن او هندوان پکې دي، بتخانې پکې دي، او رای قنوج تر هغو بشپړ واک ته نه شي رسیدای، څو چې د دغو بتخانو زیارت ونه کړي او د ملک بیرغ یې همدلته زړوي.»

دا موضوع د ملیونونو هندي زیارت کوونکو د تګ راتګ سبب ګرځید له او د کابل مذهبي نقش یې روښانه او ښکاره کاوه.

د کابل ښاري شبکه:

که چیری د لرغوی کابل جوړښت (ساختمان) ته وکتل شي، د هغه وخت کابل غیر منظم پلان درلود، ګذرونو او سیمو جګ ختین د یوالونه درلودل، تعمیراتي مصالح یې ډیرې لومړنۍ او خامې وې. واټونه کوچني او تنګ، نامنظم او کاږه واږه (مارپیچ) وو چې یوازې پلیو کسانو او ډیرو لومړنیو (ابتدایی) لیږدوونکو وسایلو په کې د تګ راتګ امکانات درلودل. د شپې له خوا دهرې سیمې د کوڅې لویې دروازې تړل کیدلې او زیاتره یې دفاعي بڼه درلوده. په هره سیمه کې د یوی قبیلې او یو ملیت کورنۍ اوسیدلې او د قومي

اړیکو پرېنستې یې ژوند کاوه چې د منځنیو پیړیو د ښارونو وضعه راپیژني. په هره سیمه او محله کې قبیلوي دودونه موجود وو، دریځه لرونکی خونې مخ په شمال او د تعمیر مخه به د لمر له لګیدو سره برابره او موافقه وه. ښځو د کور په څلورو دیوالونو کې ژوند کاوه. د نخاس، توارچی نغاره خانی او د بازار دورځې موجودیت ددې لرغونی ښار له ځانګړتیاوو څخه ؤ. ښاری شبکې عبارت دی له مختلفو ګذرونو او سیمو څخه هغه هم په لاندی ډول:

۱ - د دیوان بیګی ګذر:

د دیوان بیګی ګذر د شترخانې له سیمې سره نږدې واقع و.

۲ - د سردار جان خان ګذر:

دغه سیمه د زاړه ښار په منځ کې له بالاحصار څخه لږ لري پرته وه.

۳ -د قاضي ګذر:

دا ګذر اوسنی شوربازار دی چې د تیمورشاه د زمانې د قاضي القضات قاضي فیض محمد په نوم نومول شوې دی.

٤ - مراد خاني ګذر:

دا ګذر د احمد شاه بابا او تیمور شاه د دورې له بانفوذ نو میا لیو څخه د سردار مراد خان په نامه یاد شوی چې همدا اوس هم په همدې نامه موجود دی.

۵ - دا څکزیانو ګذر:

دا ګذر دا څکزیانو د قبیلی او د هغو د مشر په نوم نومول شوی او اوس هم په همدې نامه یادیږي.

بر سیره پردې کولی شود زاړه ښار د نورو محلونو او سیمو نومونه هم یاد کړو لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

بارانه	چنداول	خیابان	قرتای چنداول	اندرابی
قصاب کوڅـه				
علیمردان گذر		کوچهٔ سکه بچه ها	درخت شنگ	جوان شیرها
تنور سازی	شترخانه	د خرابات کوڅه	خانی ها	سید جعفر
سرآسیاب بالاکوه		قول آبچکان	نغاره خانه	کوتوالي
موچی پرک	د مرده شویانو کوڅه	کهنه فروشی	پایان چوک	د علیمردان کوڅه
خوابگاه	شانه سازي	چُقرک کوڅه	غازی خان جنده	سردار جان خان
بالاجوی	کلای هزاره ها	کله خورها	سه دوکان	سرگندنا

٦- د کابل چارچته:

دا بازار چې سریې په لرګیو پوښل شوی و د ۶۰۰ فوټو په اوږدوالي او ۳۰ فوټو په سور د پل خشتی د جومات له دروازی سره متصل د کتاب پلورنځي او د میوند د آبدې او پل خشتی ترمنځ په اوولسمه میلادی پیړی کې د علیمردان خان له خوا ودان شوی و چې په شا او خوا کې یې اتلس تجارتي سرایونه موجودو. چارچته په (۱۸۴۲م) کال د انګلیسی جنرال پالک له خوا چور او چپاول شوه. خو ژر بیرته ترمیم شوه. اما په (۱۳۲۸هـ.ش) کال کې د کابل ښار د عصري کولو په منظور دغه بازار په بشپړه توګه وران شو او دغه تاریخي ودانۍ له منځه لاړه.

رسته (اتحادیه):

په لرغوني کابل کې ډول ډول تجارتي رستې (اتحادیې) موجودې وې د بیلګې په ډول، د بزازۍ رسته: د آهنګری رسته، د مسګري رسته، د زرګری

رسته او داسې نورې چې هرې يوې د صنعتي او توليدي اتحاديې په توګه خپل کارونه سرته رسول. په هره سيمه کې مشخص او ابتدايي حمامونه موجود وو لکه: د کاه فروشی حمام، د کجاوې حمام، د شترخانې حمام، چند اول حمام، د عاشور بيګ حمام، د غلام رضا حمام او داسی نور.

د لرغوني کابل اجزاوې:

١- ده افغانان:

عبـارت وله: جوی شيـر ،نخاس، شـاه دوشمشـيـره، اندرابي کـوڅه، اندرابي، د ګاډی خانی سرای، د غوړيوو سرای، د مرغاويو حوض، د قالينو سرای، د سکهـ بچه ها کوڅه، د سيد جعفر کوڅه، سرآسياب، بالاکوه او قول آبچکان.

٢-خيابان:

د خيابان کوڅه، کشمش فروشی، د عبدالرحمن خان سرای، نغاره خانه او کوتوالي.

٣-مراد خانې:

د حضرت عباس زيارت، د مرده شويانو کوڅه، يو پيسه ګی پول او موچی پرک.

٤-سرچوک:

چارچته، کهنه فروشی، پايان چوک، رکاخانه، کتابفروشي، سراجي، کاه فروشي، بوريا فروشي، د محمد قومي سرای، د اعليحضرت باغ، د عليمردان خان کوڅه، د شعبې سرای، خوابګاه، دمستان پول او شانه سازي.

۵- شوربازار:

بالاحصار، صدر بازار، لاهوری دروازه، تخته پل، هندوگذر، پېزار دوزي، د چقرک کوڅه، آهنگری، تنورسازي، بارانه، شترخانه، انار فروشي، د رکاخانې بازار، د سراجي بازار، د علي رضا خان کوڅه، بابای خودی، د نواب باغ، خرابات، درخت شنګ، د ډاکتر قاسم کوڅه، د کجاوې حمام، د شترخانې حمام، سپورت سوار، چوب فروشي، د غازي خان جنډه، د سردار جانجان جنډه.

٦- چنداول:

د جهان آرا باغ، سرکاریز، بالاجوی، د هزاره ګانو کلا، خافی ها، قرتا، کله خورها، سه دوکان، د قاضي باغ، پخته فروشي، د نواب باغ او سرګندنا.

د زاړه ښار ستونزې:

د کابل زوړ ښار یو ګڼ او مزدحم تجارتي مرکز و. د کانالیزیشن سیستم وجود نه درلود، د ترافیکو بهیر د مناسبو لارو د نه موجودیت له امله له ستونزو سره مخامخ و، شین کمر بند نه و، برېښنا، تیلفون، مخابرات او د اوبو رسولو شبکې له زیاتو مشکلاتو سره مواجه وي. د کوڅو او کورونو د قبقه پته ځرګندیدای نشوه، ټاکلي مارکیټونه او ورکتونونه موجود نه و، ښار له ټاکلي نقشې او ماستر پلان څخه پرته پراخیده.

د معاصر کابل نقشه:

د کابل ښار د پنځه ویشت کلن پلان د په پام کې نیولو له مخې په ښار او ښاري ودانیو کې ستر بدلونونه رامنځته شول. د کابل ښار د بالاحصار له څلورو

دیوالونو څخه ووت او په منظمه او غیر منظمه توګه د ښاري شبکو بنسټ د کابل د سیند او د شیردروازې او آسمایي غره په لمنو او د هغو پرګاونډیو غونډیو کېښودل شو.

نــــو:

د نوی ښار پروژه په ۱۳۱٤ هـ. ش کال کې

د شیر شاه مینې پروژه په ۱۳۲۱ هـ. ش کال کې

د میرویس میدان پروژه په ۱۳۲۷ هـ. ش کال کې

د ولي کارتي پروژه په ۱۳۲۹ هـ. ش کال

د جمال مینې پروژه په ۱۳۲۹ هـ. ش کال کې

د پل سوخته د سیند د غاړې پروژه په ۱۳۲۷ هـ. ش کال کې

د شاه شهید پروژه په ۱۳۳۱ هـ. ش کال کې

د شیر پور پروژه په ۱۳۳٤ هـ. ش کال کې

د دریمی کارتی پروژه په ۱۳۳۷ هـ. ش کال کې

د باغ بالا پروژه په ۱۳۳۹ هـ. ش کال کې

د مامورینو د کارتې پروژه په ۱۳۳۹ هـ. ش کال کې

د ده افغانانو پروژه په ۱۳۳۷ هـ. ش کال کې

د خیرخانې مینې پروژه په ۱۳۵۱ هـ.ش کال کې او د تایمنی واټ پروژه په ۱۳۵۲ هـ.ش کال کې تر لاس لاندې ونیول شوې.

د لومړي ځل لپاره په (۱۳٤۵ هـ.ش) کال کې د کابل ښار ماستر پلان طرح شو چې د کابل ښار د اوسیدونکو لپاره (۲۳۷۸۰) هکتاره ځمکه په پام کې نیول شوې وه چې په هغې کې د (۸۰۰) زرو تنو لپاره د اوسیدنې کورونه

برابریدل. خو دویم ماستر پلان (۱۳٤۹) کال د (۱٤۱٦۰۰۰) تنو لپاره په (۲۹۹۰۰) هکتاره ځمکه کې په پام کې نیول شوې و. وروسته په (۱۳۵۷) کال کې د ښار جوړولو کار پوهانو (۳۲۳٤) هکتاره یا (۱٦۵۰۰۰) جریبه ځمکه د دوه ملیونو ښاریانو لپاره په پام کې ونیوله. له ځمکې نه د استفادې دلبندي یا تصنیف یې په دې ډول دی:

د کابل ښار د ځمکې د استفادې طرز:

۱- په سلو کې ۲۵ د اوسیدنې سیمه (ساحه).

۲- په سلو کې (۵٤۳) صنعتي، عامه مرکزونه، شني ساحي او سړکونه.

۳- په سلوکی (۸) د زیرمه تونونو (گدامونو) او عمومي پارکنگونو ساحه.

٤- په سلو کې (۵ ,۹) کلتوري او د حلقوي سړکونو سیمې.

۵- کرنیزې (زراعتي) ساحې (۷٦۵۰) هکتاره ځمکه.

٦- په سلوکې (٤ ,۱) د (٤۰۰) هکتارو معادل د مړستونو (قبرستانونو) لپاره ټوله (۳۲۳٤۰) هکتاره.

د کابل ماستر پلان په لاندینیو څلورو سیمو چې هره یوه یې ځانگړې مرکزونه لري، ویشل شوی دی:

۱- شمال لویدیځه سیمه: چې ٤۹٦۰ هکتاره ځمکه او ٦۳۰ زره نفوس لري لویدیځ ته یې د افشار غر، جنوب ته یې د آسمایي غر او کابل سیند، شمال ته یې حلقوي سړک او ختیځ ته یې د کابل سیند واقع دي.

۲- شمال ختیځه سیمه: دا سیمه ۱٦۷۰ هکتاره ځمکه او ۲۱۰ زره تنه نفوس لري چې لویدیځ ته یې د جشن سیمه، حضوري چمن او کابل سیند، شمال ته یې د کابل سیند، ختیځ ته یې حلقوي سړک او جنوب ته یې د مرنجان غونډۍ پرته ده.

٣- جنوب ختیځه سیمه: ځمکه یې ۲۸۰۰ هکتاره او نفوس یې ۳۲۰ زروته رسیږي. ددې سیمې لویدیځ ته د شیر دروازې غر، شمال ته یې کابل سیند او د مرنجان غونډۍ ختیځ او جنوب یې حلقوي سړک احاطه کړې دې.

٤- جنوب لویدیځه سیمه: نفوس یې ۸٤۰ زره او ځمکه یې ۷٤۰۰ هکتاره ده چې د لویدیځ او جنوب له لوري له حلقوي سړک، د شمال او ختیځ له خوا د افشار له غره، علی آباد، آسمایي غره او شیر دروازی له غره سره نښتې ده، خو د کابل ښار مرکزي هسته په درې پلانې سیمو الف، ب، ج تصیف شوې ده.

پخوا له دې چې دغه ماستر پلان عملي بڼه اختیار کړي، د ښار په مختلفو ناحیو کې لوړ پوړې ودانۍ او یو پوړ یزی پروژې په لاندنۍ توګه ودانې شوي دي چې د نوي ماستر پلان تطبیق بطی کوي:

- د مرنجان د غونډۍ په شمال او د بي بي مهرو په ختیځ کې (۱، ۲، ۳، ٤،) مکررویان بلاکونه.
- په خیرخانه مینه کې، پنځه سوه فامیلي او د سرې مینې بلاکونه.
- په خیرخانه مینه کې د کور برابرولو (تهیه مسکن) بلاکونه او د پولیسو بلاکونه.
- په خیر خانه مینه کې د ښاروالي بلاکونه، (۹۰) نوي فاميلۍ د بلاکونه، کلوله پشتې ته څیرمه د ښاروالي بلاکونه.
- په خیرخانه مینه کې د کارګري قصبي بلاکونه.
- د بی بی مهرو د غونډۍ په شمال ختیځ کې هوا يي بلاکونه.
- د خیرخانې مینې په دویمه برخه کې د خیرخانې د پروژې بلاکونه.

د افغانستان د پلازمېنې نقشه

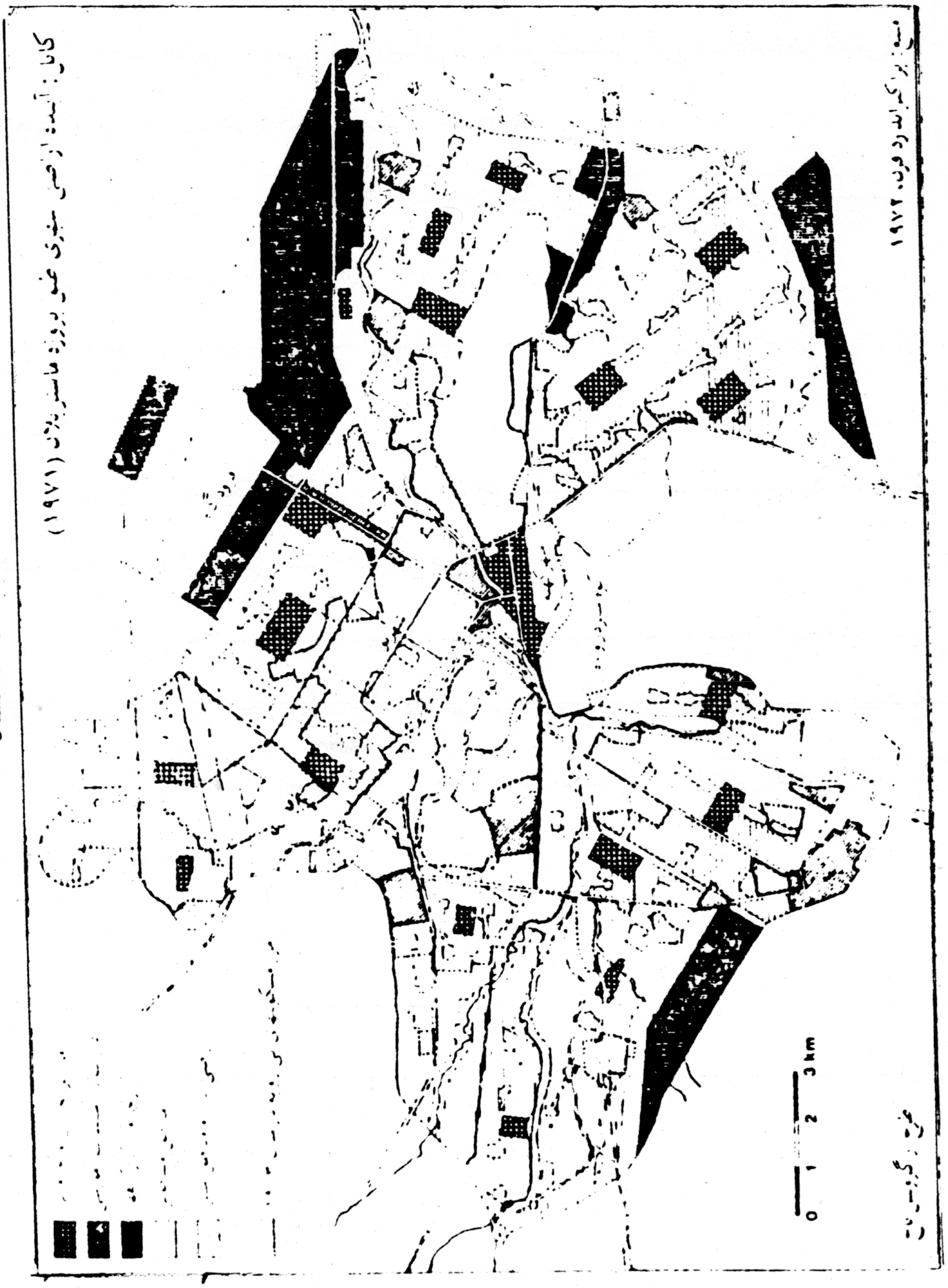

ددې ماستر پلان له مخې ټولې ادارې، کارخانې، د استوګنې او تجارتي مرکزونه په لاندې توګه ډلبندي کیدای شي:

الف: تجارتي او خدماتي مرکزونه:

- په خیرخانې مینې، نوی ښار او سرای شمالي کې پنځه ستر تجارتي مرکزونه او یو مرکز د هو دخیلو سیمې ته مخامخ.

- د کمپنۍ، چاردهي، خوشحال مینې، قلای شهاده، باغ رئیس، دارالامان او په واصل آباد کې شپږ تجارتي مرکزونه.

- د لوګر د سیند په شمال لویدیځه برخه او قلای زمانخان کې درې تجارتي مرکزونه.

- د ارزان قیمت پروژې په جنوب ختیځه برخه او د شاه شهید (علیه الرحمه) په سیمه کې درې ستر تجارتي مرکزونه.

- د ښار په مرکز کې د شاه دوشمشیره (علیه‌الرحمه) او پل خشتي ترمنځ تر پل محمود خان او د میوند واټ په دوو استقامتونو له ابن سینا روغتون څخه د اتفاق ترجوماته او لاهوري دروازې پورې ټوله پراخه تجارتي سیمه ده.

ب- اداري او روزنیزې مؤسسې:

په جنوب لویدیځ او لویدیځه سیمه کې:

د پولي تخنیک، کابل پوهنتون، د دارالامان په جنوب، د ده دانا او چهلستون په سیمه کې پنځه ستر تجارتي مرکزونه.

- په شمال لویدیځ کې:

- په خیر خانه مینه کې دوه ستر مرکزونه، په وزیر محمد اکبرخان مینه

کې يو مرکز اوله آريانا هوټل نه د هوايي ډګر د سړک په ختيځ امتداد مجتمع اداري په پام کې نيول شوي دي.

- په شمال ختيځه برخه کې د کابل سيند په جنوبي څنډو کې دوه ستر مرکزونه په پام کې نيول شوي دي.

- په جنوب ختيځه برخه کې د سيد نور محمد شاه مينې (نوې کارتې) په جنوب کې يو اداري او کلتوري مرکز پلان شوي دي.

- د ښار په مرکز کې د نوي ښار او پل باغ عمومي په منځ کې تر پل محمود خانه د کابل د سيند په شمالي څنډو کې اداري او فرهنګي مرکزونه پلان شوي چې موجود هم دي.

ج- کارخانې او کارځايونه:

- په شمال ختيځه برخه کې له صنعتي پارک څخه د سړک په دواړو خواوو کې تر هود خيلو پورې اوله هغه ځايه د هوايي ډګر تر جنوبه او يوه برخه هم د کابل د هوايي ډګر شمال ته د خواجه رواش د غره په څوړو کې.

- د رحمان مينې او سيد نور محمد شاه مينې د سړک په امتداد د لوګر سيند له څنډو تر سيد نور محمد شاه مينې. (کارته نو) پورې.

- د لوګر د سيند په جنوبي څنډه کې د ارزان قيمت پروژې په جنوبي استقامت کې د کارخانو لپاره پراخه سيمه په پام کې نيول شوې ده.

- د او سيدنې او مسکوني سيمې د ماستر پلان په شاملو برخو کې په افقي کرښو په نښه شوي دي.

هـ- شنه سيمه په ټکو ښودل شوې ده. عمومي کرښې، د ويالو رواني اوبه او عمومي سړکونه د حلقوي سړکونو په شمول د ماستر پلان په نقشه کې په

ځـر ګنـده تو ګـه ښـودل شوي دي. پـه دې مـاسـتـر پلان کې مـکـروريـان، ۲٤۰ وړکتـونـونـه ۲۵۰ لـومـړنـي ښـوونـځـی، ۱۰۰ ثـانـوی ښـوونـځـي، ۵۰ د نجـونـو ښـوونـځـي، طبي تأسيسـات، عـاجل او سيـمـه ايز کلينيکونـه، درملتونونـه، طبي لابـراتـوارونـه، ۳۰ عـاجـل روغـتـونـونـه، ۲۵ عـصـري حمـامـونـه، ۳۵ ښـاري کتابتونونه، ۲۰۰ جوماتونه، ۲۰ د فاتحې اخيستلو سالونونه، ۲۰۰۰ نانوايي ګانې او د اطفايې ۲۲۵ مرکزونه په پام کې نيول شوي دي.

د سړکونو سوريا پلنوالی لـه ۲۰ نـه تر ۱۱۰ مترو پورې ټاکل شوی دی. او پـه مـاستـر پلان کې د شـاملو سړکـونـو ټول اوږدوالـی ٤۸۰ کيلـومـتـره او مساحت يې په مجموعي ډول ۳۳۰۲ هکتارونه رسيږي.

د هـوايـي ډګر پـه سړک جـکـپـوړی ودانۍ او کلـتـوري مرکزونـه پـه پام کې نيول شوي وو. د ښـار پـه ختيځـه برخـه کې کلتوري او روزنيز مرکزونـه او پـه مرکز کې تجـارتي تـأسيسـات پـه پام کې نيـول شوی وو چې متـأسفـانـه تـر اوسـه عـملي شوي نـه دي. کابل ښاروالي دغـه څلور سيمې پـه شپاړسو ښاري نـاحيو ويشلي دي. هغه هم په لاندې ډول:

لومړۍ ناحيه:

پـه دې نـاحيـه کې د هـارتـن پل، د خـواجـه صـفـا د غـره شـمـالـي بـرخـه تـر بالاحصاره، پل محمودخان، د کابل سيند جنوب، باغبان کوڅه، پامير سينما، باغ عليمردان او ميوند واټ شامل دی. «د لومړۍ ناحيې ټيلفون ۲۳۵۷۷».

دويمه ناحيه:

په دې ناحيه کې ماشينخانه، دهارتن پول، سره مياشت، د کابل د سيند غاړه، د آسمايي غره شمالي برخه، د سالنګ واټ جنوبي برخه، د پروان مينې په استقامت د باغ بالا تر ګردنې پورې «ټيلفون ۳۱۲۰۵».

دریمه ناحیه:

له هارتن پله څخه د سیلو تر سړکه، د چمچه مست سیند شمالی خوا تر پل سوخته پورې، د دارالامان سړک، کوز علاؤالدین، دریمه کارته، سرای غزنی ، شیرشاه مینه، میرویس میدان، نهر درسن، د همزنګ او جمال مینه. «تیلفون ۴۲۹۴۰».

څلورمه ناحیه:

په دې ناحیه کې د سالنګ واټ شمالي برخه، د باغ بالا تر ګردنې، پروان مینه، ده کیپک، بادام باغ، د انصاری څلور لارې، د صدارت څلور لارې د شیر پور تر څلور لارې پورې، د تایمني د سړک په استقامت کلوله پشته، دوزیر آباد پروژه او دریم پروان. «تیلفون ۳۱۸۶۰».

پنځمه ناحیه:

له خوشحال مینې څخه تر قرغې، قلعه ء جواد ، افشار، قلای وزیر، نو آباد ، سپین کلی، نیاز بیګ، د فاضل بیګ نو آباد ، قلعه ء کاشف، د قمبر څلور لارې، قلای واحد، د چمچه مست سیند غاړه، د سیلو د سړک له څنډې د باغ بالا تر ګردنې او مامورینو تر کارتې، د پولی تخنیک په شمول. «تیلفون: ۴۲۷۲۹».

شپږمه ناحیه:

د دارالامان د سړک لویدیځه برخه، قلعه ء قاضی، د برچې د ښته، قلعه ء شهاده، قلعه وزیر، د چاردهی چار قلعه، کلای بختیار، قلعه ء بهادر خان، د چمچه مست سیند جنوبې برخه تر قلعه ء قاضي پورې، ګل خانه او دریمه کارته. «تیلفون ۴۴۱۶۲».

اوومه ناحیه:

د چمچه مست سیند د غاړې جنوبی برخه، گذرگاه، بریښنا کوټ، واصل آباد، قلای غیبي، موسهی چهاردهی، آقا علی شمس، چهلستون، د تاج بیگ غونډۍ، ده دانا، ده مراد خان، ایوب خان مینه، د دارالامان د سړک ختیځه برخه تر دوغ آباده، قلای اسفندیار، گلباغ، قلای فتوح، ترتنیي کوټ پورې. تیلفون: ٤٢١٥٦ ».

اتمه ناحیه:

د حضوری چمـــن سیمه، شاه شهـــید، رحمان مینه، سید نور محمد شـــاه مینه، د بګرامیـــونساجـــی، قلای صـــاحب زاده، قلعچه، باغ سید، قلای حشـــمت خـــان، بینی حصار، شـــهدای صالحین، تریک لنگه کوتل پورې. تیلفون ٢٦١٠٦ »

نهمه ناحیه:

مکروریان، شش درک، هودخیل، پلڅرخي، « فعلاً قلعه زمان خان او ده خدایداد، د « ١٣٧٥ هـ.ش کال پر اساس ». (١)

لسمه ناحیه:

نوی ښار، له زینب ننداري څخه د وزیر آباد تر پروژې، د تایـــمنی د سړک د شمال په استقامت، وزیر آباد، وزیر محمد اکبـــر خان مینه،

---

(١) په نهمه ناحیه کې دویم، دریيم او څلورم مکروریان، محمد عمر خان قلعه، د میرعباس قلعه، د قلعه وکیل یوځ (د هوایي ډگر د سړک ختیځ کورونه)، تر هوا پیژندنې پورې سیمې هم شامل دي. (ژباړن)

شیرپور، قلعهء فتح الله خان، قلعهء موسی، قلعهء جنگی، د بی بی مهرو قلعهء خاطر. «تیلفون ٣٣٩٤٠». (١)

یوولسمه ناحیه:

په دې ناحیه کې د ده کیپک، د پوستین دوزانو کوڅه، د آریانا پروژه، د نورستان سړک، د کوهستان سړک، د ٣١٥ لوا شاته، هزارهء بغل، د نجارانو قلعه لومړۍ برخه، او د خشت هوختیف دویمه برخه شامل دي.

دوولسمه ناحیه:

د ارزان قیمت پروژې ساحه، زن آباد او د پولیسو د مأموریت ساحه په برکی نیسی چې د کابل ښار ختیځ ته په اوولس کیلومترۍ کې موقعیت لري.

دیارلسمه ناحیه:

د ده سبز سیمه او ګاونډي کلی او باندې دي چې د یوې ناحیې عملي جنبه یې نه ده ترلاسه کړې.

څوارلسمه ناحیه:

تاکل شوې وه چې د پغمان ولسوالی د یوې ناحیې په توګه وپیژندل شي چې تراوسه یې عملي بنیه نه ده غوره کړې.

پنځلسمه ناحیه:

د قلعهء نجاران لومړۍ برخه، د تایمنی یوه برخه، لب جر، د خیرخانې مینې دریمه برخه، پنځه سوه فامیلي، سره مینه، پروژهٔ جدید، د پارک ګولایی،

(١) په لسمه ناحیه کې د هوایي ډګر د سړک په استقامت لویدیځ پورته د بي بي مهرو (ع) تپوله سیمه د هوایي ډګر تر دوسر کې (قلعهٔ وکیل، قلعهٔ چمن، هوایي بلاکونه) او کارګري قصبه د هوایي ډګر په شمول هم شامل دي (ژباړن).

د جمهوریت گـــولایی، خواجــــه بغرا، د خواجه بغرا غونډۍ او «پوسته کچالو» په کې شامل دی.

شپاړسمه ناحیه:

لومړی مکروریان، د چمن سیمه، سمنټ خانه، قلعه زمانخان، ده خدایداد، پل پادشاه او د قابل بای سیمه په بر کی نیسی (۱) اوس د تیلفونونو زیاتره نومرې فعالې نه دي او یا یې نومرې بدلې شوې دي.

په دې ترتیب د پغمان له لمنې تر بگرامیو او له خواجه بغرا نه تر سرآسیاب او د دارالامان په جنوب کې دوغ آباد، ریشخور د «ستر کابل» ښاري ناحیې شاملې دي.

یوازې د کابل په لویدیځ کې د ارغنده باندې او د شیوه کیو، بگرامیو، ده یعقوب کلي او باندې د کابل په وروستۍ ختیځه برخه کې د ښار د اطراف په توګه پیژندل کیږي او دواړه ساحې د ښار په لرې احاطه کې د اطراف د مهاجرت محورونه جوړوي چې په کرنه او مالداري بوخت دي.

د لوړ پوړیزو ودانیو د دې پروژې په څنګ کې د ټولنیزو او روغتیایي خدمتونو تأسیسات، د جمهوریت روغتون، نادرشاه روغتون، د طبي علومو د

---

(۱) «۱۲-۱۳-۱۴-۱۵-۱۶» ناحیه له ۱۳۷۵ کال څخه وروسته په کابل ښاروالی کې مطرح شوې دي. که نه نو تر ۱۳۷۵ کاله پورې د کابل ښاري ناحیې هماغه یوولس ناحیې دي او ارزان قیمت پروژه هم خپل ځانګړی ناحیوي تشکیلات لري، امکان لري د لنډمهالې اداري او انتقالي حکومت په دوران کې دغه موضوعګانې په اساسي توګه روښانه شي. «د ۱۳۷۵ کال سر شمیرنه، د ۱۹۹۶-۱۹۹۷) مطابق» د افغانستان د مرکزی احصایې اداره.

اکاډمی روغتون (چهارصدبستر) ، وزیر اکبرخان، ابن سینا ، د اندراګاندي دماشوم د روغتیا روغتون (صحت طفل) د مرکزي قواو روغتون، ملالی زیږنتون، د نور روغتون، سناتوریم، د پولیسو روغتون د اهریو په خپل وارد کابل د خلکو د روغتیا او روغتیایي خدمتونو په لاره کې خپلې خپلې هڅې کوي او ددې ترڅنګ په هره ناحیه کې زیات ښاری کلینیکونه، کتنځایونه او شخصي کتنځی او کلینیکونه، له پنځو سوو زیات درملتونونه او زیات شمیر معالج ډاکتران د خلکو په اختیار کې ورکړل شول. زده کړې د مدرسې له سطحې نه لوړو زده کړو پوهنتونونو اوله هیواد نه بهر زده کړو ته انکشاف وکړ. ورځپاڼو، جریدو او د ډله ایز ارتباط وسایلو، د انټرنټ او سپوږمکیو د تیلفونونو په سطحه پراختیاو موندله. کورونه څوپوړیز، د ښار سړکونه په معاصره طریقه پلن رو ښانه په ترافیکي څراغونو او یا د ترافیکي وسایطو په دوران مجهز شول.

په ټولو برخو کې تلفون، تلګراف، رادیو، تلویزیون، ډول ډول رسمی او خصوصي خپرونې مختلفې مطبعې، د ښځینه طبقې د زده کړې د کار حق او په دموکراسي شکل اداره ،دولتي ادارې، کابینه، جمهور رئیس، په پادشاهانو او جمهوري ریاست پورې اړوندې مانۍ، معاصر عسکري او اداري نظام رامنځته شو. د ښار تصنیف په بیلا بیلو ناحیو، ښاري ماستر پلان او د ښاري ځمکو تصنیف، سرشمیرنې او ښاري احصایې په بیلا بیلو برخو کې په ځانګړو اهدافو په ښار کې ترلاس لاندې ونیول شول.

د کابل د (١٣٧٥هـ.ش) کال وروستي ماستر پلان ته د (٣٢, ٣٤٠) هکتاره ځمکي په ساحه کې پراختیا ورکړه شوه او د کابل د ښار نفوس دوه

ملیونو تنه اټکل شو. په دې ماستر پلان کې د استوګنې ودانۍ په دې ډول په نظر کې نیول شوې وې:

په سلوکې له ۱۰ تر ۱۵ ودانۍ ۹ پوړیزه یاتردې زیاتې.

په سلوکې له ٦۵ تر ۷۰ ودانۍ ٤ او پنځه پوړیزه.

په سلوکې له ۲۰ تر ۲۵ ودانۍ ۲ او ۳ پوړیزه.

داسې پلان ترتیب شوی و چې ښار باید په خپل عمودي بعد کې پراختیا و مومي او د ښار له افقي پراختیا څخه مخنیوی وشي. د ښار بیلا بیلې اجزاوې لکه څنګه چې مو د روپیژندې له پرونی کابل سره هیڅ سمون نه لري. د ناحیو په هر یوجز کې ټول فرهنګي، اقتصادي، صناعتي او اداري تسهیلات په نظر کې نیول شوي دي چې پرونی کابل ورڅخه برخمن نه وو.

او سیدونکو ته ترېوې اندازې د ښنبلو او به، بریښنا، په ښار کې سالمه او روغتیایی فضا برابره شوې ده.

څلورم څپرکی

د کابـل ښـار
د افغانستان د سياسي مرکز په توګه

د کابل ښار د تيمور شاه د سلطنت پر مهال بيا سياسي مرکز شو، په دې ترڅ کې د کابل په زاړه ښار کې بدلونونه او پراختيا وې رامنځته شوې، کله چې په (۱۸۸۸م) کال اوسنی ارګ چې عبدالرحمن خان يې بنسټ ايښی و تکميل شو، دولتي اداره له بالاحصار څخه ارګ ته وليږديده او د وزارتونو ادارې د يوې ټولنې (مجتمع) په بنه سره راټولې شوې. د دولت رياست شاهي وی که جمهوري په ارګ کې مستقروې، عظمې صدارت ته د ارګ ترڅنګ ځای ورکړل شو او نورې ادارې د ارګ د شاوخوا په لرې او نږدې سيمو کې ځای پرځای شوې او د ښار له پراختيا سره سم د دې وزارتونو په ساختماني بنه کې مثبت بدلونونه څرګند شول. د مخابراتو د وزارت ښکلې او مجللې (۱۸) پوړيزې ودانۍ کابل ته نوې بنه ورکړه. د ملي دفاع وزارت، د عدليې وزارت، د کانو او صنايعو وزارت، د پښتونستان په څلور لارې کې د ارګ په ګاونډ کې واقع دي. د پوهنې، اطلاعاتو او کلتور وزارتونه د ښار په مرکز (ده افغانانو) کې موقعيت لري. د صدارت قصر، د پلان وزارت، د کليو د پراختيا وزارت، امنيت او د کورنيو چارو وزارت په لېږ واټن د ارګ په لويديځه خواکې موقعيت لري. د

بهرینو چارو او سرحدونو د چارو وزارتونه د ارګ لویدیځ خواته پراته دي. په همدې توګه د مرکزي بانک (د افغانستان بانک)، ملي بانک او پښتني تجارتي بانک، کابل ښار والي او د کابل ولایت بنسټ هم د ښار په مرکز کې اینبودل شوي دي. یو شمیر وزارتونه په علاؤ الدین کې د دارالامان د سړک په امتداد او یا په شیرشاه مینه کې موقعیت لري. د بیلګې په توګه د سوداګرۍ وزارت د علاؤ الدین په سیمه او د لوړو زده کړو وزارت په شیرشاه مینه کې، همدارنګه مقننه قوی (پارلمان) ته هم د علاؤ الدین په سیمه کې ځای ورکړل شوی دی.

د هوایي ډګر د سړک په امتداد د عامې روغتیا وزارت، ملکي هوانورد ی او ستره محکمه ځای لري. د بریښنا د انرژۍ وزارت د خیرخانې په بادام باغ کې او د فواید عامې وزارت په لومړي مکرویان کې خپلې ورځنۍ چارې پرمخ بیایي. په همدې ډول د متحابه دولتونو ټول سفارتونه او د ملګرو ملتو ادارې او غیر دولتي مؤسسې خپلې ودانۍ او مستقلې ادارې په خپل واک کې لري. له دې جملې څخه د روسیې سفارت د دارالامان په سړک او د امریکا د متحدو ایالتونو سفارت د هوایي ډګر د سړک په امتداد په وزیر اکبرخان مینه کې مجللې او ښکلې ودانۍ لري.

د ارګ په داخل کې ښکلې او په زړه پورې ودانۍ لکه د ګلخانې ماڼۍ، د دلکشاه ماڼۍ، د سلامخانې ماڼۍ او لومړی لمبر ماڼۍ وجود لري. د بهرنیو چارو وزارت د ستوري ماڼۍ او د صدارت ماڼۍ له مهمو او ټینګو ودانیو څخه دي چې په ښکلې معماری جوړې شوې دي. د کابل په جنوب کې د چهلستون ماڼۍ د کابل له ښکلو ماڼیو څخه ده چې د زمانشاه د حکومت په دوره کې ودانه

شوې ده، وروسته د هغې په ساختمان کې زيات بدلونونه رامنځته شول، د قوروغ د غره په شمال ختيځه لمن کې د دارالامان ماڼۍ او د تاج بيګ د غونډۍ ماڼۍ د امان الله خان له شاهکاريو څخه دي چې په دې ښکلا سره په کابل کې لږ تر سترګو کيږي. د ښوونې او روزنې وزارت او د کابل ولايت په لويديځ کې د ملي آرشيف ودانۍ د کابل ښار له سترو او وتلو تاريخي ودانيو څخه ګڼل کيږي چې د هيواد زيات تره رسمي او تاريخي اسناد په کې خوندي دي.

په کابل کې مهمې ادارې:

کابل د افغانستان د پلازمينې او سياسي مرکز په توګه د يوه مستقل هيواد ټول اداري، ټولنيز، اقتصادي او پوځي تشکيلات لري چې دلته يې په لنډه توګه يادونه کوو:

د جمهوري رياست مقام:

مقريې د ګلخانې، دلکشاه، سلام خانې ماڼۍ او لومړی لمبر قصر کې دی.

د صدارت مقام:

صدراعظم په بيلا بيلو برخو کې له څلورو څخه ترپنځو پورې مرستيالان لرل. د وزيرانو شورى د چارو اداره د دولت د سياسي، اقتصادي، علمي او پوځي چارو په اړه پراخ تشکيلات لري. مهم وزارتونه يې دا دي:

- د بهرنيو چارو وزارت
- د ملي دفاع وزارت
- د امنيت وزارت (اوس رياست)
- د مخابراتو وزارت

- د اطلاعاتو او کلتور وزارت
- د ترانسپورت وزارت
- د ملکي هوا نوردۍ وزارت
- د بیا رغاونې وزارت
- د سپکو صنایعو او خوراکي موادو وزارت
- د مالیې وزارت
- د ساختماني چارو وزارت
- د سرحدونو د چارو وزارت
- د پوهنې وزارت
- د لوړو او مسلکي زده کړو وزارت
- د عامې روغتیا وزارت
- د برېښنا انرژۍ وزارت
- د اوبو لګولو وزارت
- د عدلیې وزارت
- د کرنې او مالدارۍ وزارت
د اسلامي شؤنو وزارت
- د پلان وزارت
- د سوداګرۍ وزارت
- د کلیو د رغاونې او پراختیا وزارت
- د راستنیدونکو د چارو وزارت
-مرکزي بانکونه (د افغانستان بانک، ملي بانک، پښتني تجارتي بانک)

- د کابل ښار والۍ رياست
- د کابل ولايت

د کابل ښاروالۍ رياست چې د ښار او ښاروالۍ اړوندې چارې سمبالوي څلور مرستيالان او په مرکزي اداره کې مختلف رياستونه او د ناحيو (۱٦) رياستونه لري چې د ښار په بېلا بېلو سيمو کې موقعيت لري د بيو د کنترول، د ښار تنظيف، ښاري مالې او ساختماني چارې د کابل ښاروالي د مختلفو څانګو له خوا تر سره کيږي، لاندينی تصدي ګانې هم له کابل ښاروالۍ سره ګډې هڅې کوي:

- د کلتوري خدمتونو د تصدۍ لوی رياست
- د جوماتونه، جماعت خاني، تکيه خانې، سينما ګانې او درمسالونه.
- د هوټلونو د تصدۍ رياست.
- د مهندسي او پلان جوړولو لوی رياست
- د مکروريانو د ساتنې او څارنې د تصدۍ لوی رياست.
- د اوبو رسولو او کاناليزاسيون د تصدۍ لوی رياست.
- دکابل ښاروالۍ د ودانو لود چارود تصدۍ لوی رياست.
- د کورجوړولو د فابريکي د تصدۍ لوی رياست.
- د افغاني سرې مياشتې د ټولنې لوی رياست.

په کابل کې اتلس سينما ګانې فعالې وې، لکه: د آريانا سينما، آريوب سينما، اقبال سينما، باختر سينما، بريکوټ سينما، بهارستان سينما، بهزاد سينما، پارک سينما، پامير سينما، تيمور شاهي سينما، د خيرخانې سينما، زينب سينما، فرخې سينما، کابل ننداري، ملي سينما، ميرويس سينما او

میوند سینما خو یو شمیر یې پخوا او رانې او تخریب شوې دي. برسیره پر دی په کابل کې پنځه درمسالونه (آسمایی، بابا منسا سنگهـ، پیراتن ناب، خالصه او هراري دله) هم موجود دي.

بانکونه او تجارتي مرکزونه:

د تجارتي چارو د چلند د اسانتیا وو په منظور په کابل ښار کې لاندیني بانکونه فعالیت کوي:

- د افغانستان بانک، د افغانستان د مرکزي بانک په توگه چې په ادارو او دولتی حسابونو پورې اړوند دی.
- ملي بانک د افغانستان دویم بانک دی چې ملي او تجارتي پانگو ته ځای ورکوی او ساتي یې.
- پښتني تجارتي بانک په مطلق ډول د خلکو او سوداگرو په خدمت کې دي.
- د صنعتي پراختیا بانک، په هیواد کې د صنایعو د پراختیا په منظور فعالیت کوي.
- رهنی او تعمیراتي بانک، د آبادي او تعمیراتی پروژو په چارو مصروف دی.
- د صادراتو د پراختیا بانک، د تجارتی مالونو په صادرولو او تجارت کې هڅه کوي.
- د کرنې د پراختیا بانک، په کرنیزو پروژو کې له ځمکه والو سره مرسته کوي.

- د دې بانکونو ترڅنګ په کابل ښار کې تجارت او تجارتي بازار تر يوی اندازې پراختيا موندلې ده چې د پانګوالو د فعال تجارت پايلې (نتايج) د ښار په تجارتي مرکزونو، د هغه په شاوخوا سيمو او يا د ښار په مرکز کې په لاندې ډول ليدلی شو:

۱- د ښار په مرکز کې تجارتي سيمې:

د شاه دوشمشيره له پله څخه د کابل سيند په دو واستقامتونو د دواړو واټونو په څنډو کې تر پل باغ عمومي، پل خشتي، مراد خانی، نادر پښتون واټ پورې، د مترو پول هوټل او پلازا هوټل په استقامت او هلته د آسمايی واټ په دوه خواوو د آسمايی تر درمسال پورې ټول تجارتي او سوداګري مرکزونه دي چې په څوپوړيزو ودانيو کې ځای لري.

د کابل سيند په جنوبي څنډوکې له پل باغ عمومي نه تر پل خشتي او له هغه ځايه د نادر پښتون واټ په امتداد د سپاهي ګمنام (نوم ورکی سرتيری) په استقامت، د ميوندواټ په دوو خواوو تر حضوری چمنه، همدارنګه د تيمور شاهی ګنبدی نه د چنداول ترسه دوکانه، منډوی او د ښار مرکزی بازار موقعيت لری چې له څلويښتو زيات سرايونه او يو شمير زيات تجارتی دوکانو نه پکې شته دي. له تجارتي پلوه دبزازی، ميوې، غوړيو، اوړو، وريجو، سګرټو، بايسکلونو، قرطاسيې، چای او بورې يو زيات شمير سرايونه او دوکانونه او همدارنګه د بنجاره او مېزو سرايونه او داسې نورهم موجود دي.

په همدې ترتيب د کابل ولايت په شمال کې د صدارت له څلور لارې څخه د کورنيو چارو تر وزارت پورې زيات تجارتي دوکانونه شته.

د کورنیو چارو وزارت په ختیځ کې د توره بازخان ترڅلور لارې پورې د گلسازی او انتیک پلورنې په یوه اوږده کوڅه کې په بشپړه توگه تجارتي دوکانونه وجود لري. باغ قاضي او د چنداولو دسه دوکان شاوخوا د لومړیو موادو پلورنځي او د شیریني جوړولو سیمې دي.

د نوی ښار د پارک په جنوبي خواکې د حاجی یعقوب له جوماته او د حاجی یعقوب له څلور لارې څخه د مرکزی قواوو تر روغتونه او د انصاري له څلور لارې څخه تر کلوله پشتې او د ښار والۍ تر بلاکونو پورې تجارتي سیمه او د پلورنې مارکیټونه دی.

۲ - د سالنگ واټ په امتداد د باغ بالا په استقامت تر آریانا کارتې او پروان مینې او همدارنگه د سرای شمالي په استقامت ټولې تجارتې، تخنیکي او صناعتي سیمې دي.

۳ - د کابل په لویدیځ کې د کمپنی بازار، د میرویس میدان بازار، د قمبر د څلور لارې بازار، د پل سوخته بازار، قلای شهاده، د دشت برچي بازار او د مهتاب قلا بازار دیا دولو وړدي. په دریمه کارته کې د پل سرخ بازار، د دارالامان بازار، د ده دانا بازار، د گذرگاه بازار د تجارتي گنې گونې سیمې دي.

٤ - د مرکزي قواوو (قوای مرکز) د سړک په امتداد د آقمراد د بلاک په استقامت یاد شوی واټ په بشپړه توگه د موټرو د پرزو او د عراده جاتو د تخنیکي اړتیاوو د پیرودنې او پلورنې سیمه ده.

د ښار په مرکز کې د شهزاده سرای، آریانا کارته او سرای شمالي د اسعارو دراکړې ورکړې (تبادلې) لوی مرکزونه ګڼل کیږي.

۵- د کابل په ختیځ لوري کې د مکرویانونو بازار، د اقبال سینما تــه څېرمه بازار او د رحمن مینې وروستی برخه د یادولو وړدي. د شاه شهید د ځلور لارې په بازار کې هم یو شمیر تجارتي دوکانونه موجود دي.

۶- په خیرخانــه مینــه کې د مریمی د لیسې دواړ بازار، د خشت هوختیف د ځلور لارې بازار، سرای شمالی تر یوو نسمی حوزې او له برکی نه تر دریم پروانه پورې ټولې لویې تجارتي سیمی دی. د کور برابرولو (تهیه مسکن) او د تایمنی د ځلور لارې د تیلو پلورنځي د کلوله پشتې له ځلور لارې نه د تایمنیو تر ځلور لارې، له تایمني نه تر لب جرپورې دودانیو د لرگیو پلورنځی او د خواجه بغراله درې لارې څخه د نجارانو کلاتر ځلور لارې پورې د خیرخانې په داخل کې د موټرو پلورنځي لیدل کیږي.

۷- له دویــم پــروان نه د کلــوله پشتې تر ځلور لارې د موټرو د پلورنې سیمه ده. همــدارنگه د انــصاري په ځلور لارې کې یولوی موټر پلورنځی فعال دی.

په هر حال له (۱۳۵۷) کال څخه د مخه په کابل کې د احصایی له مخی (۱۶,۵۳۶) دوکانونه او (۲۳۱) سرایونه ثبت شوي دي. چې متأسفانه زیات شمیریې په وروستیو دوه نیمو لسیزو کې د جگړو له امله ویجاړ اوله منځه تللی دی. برسیره پردی د ښار په مختلفو برخو کې د (۳,۳۴۵) خونو په لرلو سره (۴۵) کاروانسرایونه ثبت او راجستر شوی وو.

د کابل پر تاریخي مرکزونو د نویو ود انیو اغیزد:

په (۱۳۲۸) کال کې د کابل ښار د عصري کولو د لومړي پړاو په عملي

کولو سره د کابل تاریخي سیمو په لاندینۍ توګه خپل ځایونه معاصرو ښاري ودانیو او ځایونو ته پرېښودل:

- د بالاحصار د ننه ودانۍ له زیاتو بدلونونو سره مخامخ شوې، په ځانګړې توګه کله چې د محمد ظاهرشاه د سلطنت په لومړیو کې د حربیې ښوونځی هلته ولېږدول شو.

د لاهوري دروازې او د هغې د صدر د بازار چې د چمن د مخامخ واټ په امتداد پروت و د ماهیپر د لارې په پرانیستلو سره خپلې پخوانۍ ځانګړتیاوې (اوصاف) له لاسه ورکړې. او صدر بازار د دویمې درجې دوکانونو ردیف ته تغیر شکل وکړ ځکه چې نورو مارکیټونو د تیمورشاهي او نوي منډوي ګاونډ ته لېږدیدنې (نقل مکان) وکړې.

د کوتوالي ګنبذ او نغاره خانه چې یوه د بلې بشپړونکي وه د خپلواکۍ واټ او د دفاع وزارت د جنوبي خوا مقابل پارک په برخه کې یې موقعیت تصادف کاوه، دواړه ویجاړ شول او د ارګ ختیځه منظره په شنې ساحې او پراخه واټ بدله شوه. همدارنګه د محمود خان پله په ورانديې د ساعت برج د کابل په وروستیو جګړو کې په بشپړه توګه ویجاړ شوی دی، چې دا هم یو ښکلی تاریخي برج و.

د کابل چارچته:

له ښکلو اوو یا ړمنو تاریخي پاتې شونو څخه وه چې د سپاهي ګمنام (نوم ورکی سرتیری) څخه پیل کیده او په پل خشتي کې پای ته رسیده چې د زاړه ښار د راکړې ورکړې د ګڼ میشتې سیمې له لویو تجارتي سیمو څخه ګڼل

کیده او په (۱۳۲۸) کال ویجاړه شوه په هغې کې د ښکلی لرګین صنعت څخه کار اخیستل شوی وو چې ټوله له منځه یوړل شول.

په هغې کې بیلا بیلې تجارتي او صنعتي رستې موجودې وې او په شاوخوا کې یې له (۱٤) څخه زیاتو تجارتي سرایونو شته والی درلود. له ویجاړید وروسته یې خپل ځای لوړ پوړو ودانیو، تجارتي سرایونو او د کتابونو د پلورلو دوکانونو ته پریښود، د نادر پښتون واټ لارې او د پل خشتي جومات ته د ننوتلو لارې پراختیا ومونده.

- عمومی باغ، د لطیف باغ، د جهان آراء باغ، د قاضي باغ، د نواب باغ او د اعلیحضرت باغ چې په زاړه ښار کې ښکلی او تاریخی باغونه وو، ځای یې د زاړه ښار اجزاوو ونیو. او د قاضي باغ فعلاً د غذایي موادو د یوه مارکیټ په توګه د باغ بنیه له لاسه ورکړي ده.

د علم ګنج باغ ځای ماشینخانې او مرستون نیولی او د شهرآرا باغ ځای د قصابی مارکیټ، سرې میاشتې، ځینو عسکری ودانیو، او د شهرآرا د برکی شخصی کورونو نیولی دی. البته مخکې له دې کابل د یوه تازه او ښکلی د بڼ په څیر د خلکو د ساعتیری ځای وو او بابر د باغونو د جوړولو چارې هند ته اقتباس کړې.

په کابل کې پوهنه (معارف):

پوهنه د یوې ټولنې د ټولنیز، اقتصادي او سیاسي ودې د پرمختیا او نهضتونو بنسټ ګڼل کیږي، په کابل کې د لومړی ځل لپاره امیر شیر علیخان دې کار ته اوږه ورکړه (۱۲۵۹ هـ.ش) او د حربیې د ښوونځي، د دیني علومو د

مدرسې او یوه ملکي ښوونځي په بنسټ ایښښودلو سره یې د پوهنې اساس کیښود . وروسته امیر حبیب الله خان (۱۲۸۲ هـ ش) دغه نهضت پیاوړی کړ او د حبیبې ښوونځی یې پرانیست ، د حربیه فنونو ښوونځی ته یې انکشاف ورکړ چې د ټولو شاګردانو شمیر یې (۴۰۰۰) ته رسیده . د امان الله خان په وخت کې د کابل په ښار او ولایت کې (۲۲) ښوونځي منځ ته راغلل او د هغو ترڅنګ په کابل کې مسلکي او لوړ (عالي) ښوونځي هم پرانیستل شول.

لکه: د نفیسه صنایعو ښوونځی، د دفتر داری اصول، دارالمعلمین، حکام، قضاء او مساحت. په (۱۳۰۱-۱۳۰۶) کال کې امانیه ښوونځی (استقلال لیسه) ، امانی ښوونځی (نجات لیسه) ، د غازي ښوونځی (د غازی لیسه) په ۱۳۰۲ کال کې د مستوراتو او عصمت ښوونځی په تدریس پیل وکړ.

د محمد نادرشاه په دوره کې لومړنی ښوونځی (ابتدایی) ، رشدیی، اعدادیې او د پوهنتون د لوړو زده کړو په سطحه یعنی د طب پوهنځی د لومړي ځل لپاره د کابل په ښار کې پیل او پرانیستل شو.

د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه په دوره کې په عرفاني ساحه کې په پراخه اندازه ریفورم او انکشاف رامنځ ته شو . په (۱۳۱۴ هـ.ش) کال، لومړنی دوره اجباري شوه او په (۱۳۲۹) کال ښځینه ښوونځی پرانیستل شول. له بیسوادۍ سره مبارزه پیل شوه او لوړو زده کړو د پوهنتون او پوهنځیو په سطحه پراختیا وموندله.

په (۱۳۵۰) کال کې د کابل په ښار کې د پوهنې د زده کوونکو شمیر په دې ډول وو:

ښاري لومړنۍ ښوونځی ۲۵۳ , ۳۸ هلکان او ۸۳۵ , ۳۲ نجونې.

ښاري منځنۍ ښوونځي ۷۵۸ , ۱۲ هلکان او ٤٤١ , ٦ نجونی.

ښاري ليسې ۳٦٤ , ٦ هلکان او ۷٤٦ , ۲ نجونی.

ښاري ښوونکی ۲٦۰ , ۱ نارينه ٦٥٦ , ۱ ښځې.

د کابل ولايت د لومړنيو ښوونځيو زده کوونکی ۷٥۳ , ۲ هلکان او ۸۰٥ نجونې

مستقل لومړنۍ ښوونځي ٤٥٥ , ۲۱ هلکان او ٦۸۰ , ۳ نجونې.

اړوند لومړنۍ منځني ښوونځي ۲۹۱ , ٤هلکان او ۱٤۱ نجونې.

د ليسو لومړنۍ ښوونځي ۹۸۷ هلکان.

د کابل ولايت د ښوونکو شمير ۸٥۱ نارينه او ۱٤۰ ښځينه ښوونکې.

همدارنگه د کابل په ښار کې د صنعت د اداري انستيتوت، د محاسبې انستيتوت، بدني روزنې، د افغان سيد جمال الدين د ښوونکو د روزنې مؤسسه، د ښوونکو د روزنې اکاډمی، د کرنې عالي انستيتوت، دروښان دارالمعلمين، د صنايع ليسه، ميخانيکی ليسه، د تجارت ليسه، ثانوی تخنيک، د ميرمنو تولنې ليسه، د موزيک ليسه، جمهوريت ليسه، د هوټلداری ليسه، لابراتوارونه، د عايشې دراني ليسه، د ملالۍ ليسه، د زرغونې ليسه او داسې نور يې بيلګې يې منځ ته راغلې.

د دولت د هڅو او سعې په نتيجه کې د کابل په ښار کې د لوړو زده کړو زمينه برابره شوه، په (۱۳۱۱) کال د طب پوهنځی پرانيستل شو، حربي پوهنتون او د پوليسو اکاډمي په فعاله توګه خپل تدريس ته دوام ورکړ، د کابل پوهنتون، د پولی تخنيک انستيتوت او پيداګوژي

پراختیا ومونده او د کابل پوهنتون په (۱۳۲۶) کال په یوه علمي واحد بدل شو چې ځانګړی او بیلا بیل پوهنځي لري.

د طب پوهنځي په (۱۳۱۱هـ.ش) کال تأسیس او په (۱۳٦۰) کال کې د کابل د طب په دولتي انستیتوت بدل شو:

د کابل پوهنتون دغه لاندیني پوهنځي لري.

- د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځی، په (۱۳۱۷) کال کې تأسیس شوی دی.
- د علومو (ساینس) پوهنځی، په (۱۳۲۲) کال کې تأسیس شوی دی.
- د شرعیاتو پوهنځي، په (۱۳۲۰) کال کې تأسیس شوی دی.
- د انجنیری پوهنځي، په ۱۳۳۷ کال کې تأسیس شوی دی.
- د کرنې پوهنځی په (۱۳۳۵) کال کې تأسیس شوی دی.
- د اقتصاد پوهنځي، په (۱۳۳٦) کال کې تأسیس شوی دی.
- د ښوونې او روزنې مؤسسه، په (۱۳۳۳) کال کې تأسیس شوی ده. چې وروسته په (۱۳٤۱) کال د ښوونې او روزنې پوهنځی شو.
- د فارمسي پوهنځي، په (۱۳۳۸) کال کې تأسیس شوی دی.
- د وترنری پوهنځي، په (۱۳۳٦) کال کې تأسیس شوی دی.
- د ځمکپوهنې پوهنځي، په (۱۳۵۹) کال کې تأسیس شوی دی.
- د ژورنالیزم پوهنځي، د تأسیس کال (۱۳۵۹).
- د ټولنیزو علومو پوهنځی، د تأسیس کال (۱۳۵۹).
- د هنرونو پوهنځی، د تأسیس کال (۱۳۵۹).
- د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځی، د تأسیس کال (۱۳۲۲).

د پیداگوژۍ انستیتوت هم بیل بیل پوهنځي درلودل: د بهرنیو ژبو، ادبیاتو، تاریخ او جغرافیې پوهنځي، په پوهنتون کې د شپې پوهنځي هم موجودو و چې په دې وروستیو وختو کې شاگردان نه لري.

د کابل پوهنتون محصلین په (۱۳۵٦) کال کې (۸۷۰۰) تنه او په (۱۳۵۷) کال کې (۱۰۰۵۲) تنه وو.

- په (۱۳۵۸) کال (۱۲٤۲۲) تنه محصلان او په سلو کې ۵۰ نجونې.

- د کابل پوهنتون استادان په (۱۳۵٦) کال کې (۸٦۰) تنه او په (۱۳۵۷) کال کې (۹۰۹) تنه.

- په (۱۳۵۸) کال کې (۸٤٤) استادان.

خو په راتلونکو کلونو کې د غه کمیت بدلون و موند.

په (۱۳٦۸) کال کې د روزنیزو مؤسسو محصلان:

- کابل پوهنتون ۸۷۵٤ محصلان په سلو کې ٤۰ نجونې.

- د شپې پوهنځي ۷۳۵ محصلان په سلو کې ۲۰ نجونې.

- اسلامي پوهنتون ۳۹۷ محصلان، (۱۳٦٦) کال.

- د پولي تخنیک انستیتوت (۲۰۲٤) محصلان، په سلو کې ۲۰ نجونې.

- د طب دولتی انستیتوت ۲۸۸۷ محصلان، په سلو کې ۲۵ نجونې.

- د پیداگوژۍ انستیتوت ۲۳۰۹ محصلان، په سلو کې ۲۵ نجونې.

اوس د کابل پوهنتون د استادانو شمیر (۳۹۰) تنو ته رسیږي او په همدې ترتیب په نورو علمي مؤسسو کې د شاگردانو ښوونکو او استادانو په شمیر کې د کتنې وړ کمښت ترستر گو کیږي. او په تشکیلاتي لحاظ هم اسلامي پوهنتون د شرعیاتو په پخواني پوهنځي تبدیل شو.

له ۱۳٦۹ کاله را په دېخوا د کابل پوهنتون کله بیرته (خلاص) او کله تړلی و، ځکه چې د کابل داخلي جګړې د هغه د مزاحمت سبب وې. د ۱۳۷۵ - ۱۳۸۰ کلونو ترمنځ د ښځو روزنه او د ښځینه و کار طالبانو تحریم کړ او پوهنتون له خپل اکاډمیک حیثیت ځخه ووت. هیله ده چې د غه تړلې نیمګړتیا وې او ویجاړتیا وې جبیره شي، د کابل او افغانستان اداري خپل مدني او معاصر حالت بیا ترلاسه کړي. له نیکه مرغه د ۱۳۸۰ کال له جدی نه را په دېخوا د دولت د اعلان له مخې ټول هغه نارینه او ښځینه کارکوونکې چې د طالبانو په وخت کې له دندو (وظیفو) ځخه ګوښه کړای شوي وې، بیرته یې خپلو دندو ته دوام ورکړ او ښځینه ښوونځي بیا راژوندي شول او ښځینه طبقې بیرته د پخوا په شان پر تدریس، ښوونې او روزنې او خپلو اداري چارو پیل وکړ.

پنځم څپرکی

د کابل ښار دوګرو شمیر

د کابل ښار دوګړو شمیر په بیلا بیلو پیړیو کې د یادوني وړبدلونونو او زیاتوالي سره مخامخ شوی دی. د کابل شاهانو له حکومت څخه مخکې د اوسنیو ده افغانانو په برخه کې یوه ستر زراعتي کلي ته ورته (مشابه) له پنځه سوه تنو څخه زیات اوسیدونکی نه لرل، خود کابل شاهانو په وخت کې یې دیوه سیاسي او نظامي مرکز په توګه څه د پاسه پنځوس زره تنه وګړي لرل. د بابر او تیمور شاه دواکمنۍ په کلونو کې یې هم له سلوزرو تنو څخه زیات وګړي نه لرل. د محمد ظاهرشاه د حکومت په زمانه کې ښار پراختیا وموندله او د ښاري وګړو شمیر د ښار په پرتله زیاتوالی وموند او خلکو له کلیو او باندو څخه ښار ته مخه وکړه د ښاري ماستر پلان له مخې په ۱۳۴۳ هجري لمریز کال کې د کابل ښار دوګړو شمیر درې سوه شپیتوزرو تنو ته او په ۱۳۵۸ کال کې نهه سوه یو دیرشو زرو تنو ته لوړ شو. د ۱۳۶۹ هجري لمریز کال په سرشمیرنه کې د کابل ښار دوګړو شمیر ۴۰۰ , ۵۶۲ , ۱ تنه او ۶۰۰ , ۲۳ کورنۍ محاسبه شوي وې، خو د ۱۳۷۵ هجري لمریز کال د احصایي له مخې د کابل ښار ۲۰۰ , ۴۲ , ۲ تنه اوسیدونکي لرل او د کورنیو شمیرې ۸۴۹ , ۳۰ ته رسیده. په داسې حال کې چې په جنوبي ساحو کې یې د ښار ناحیې یو څه ویجاړې شوي دي ،خو د

وروستیو دوه نیمو لسیزو جګړو له امله یو زیات شمیر خلکو له ګاونډیو ولایتونو او د ښار له شاوخوا سیمو څخه کابل ته مخه کړې ده. او د ښار دوګړو د شمیر د زیاتوالي سبب شوي دي، خو د کابل اصلي او ښاري اوسیدونکو یو برخې مهاجرت وکړ او له خپلو اصلي ټاټوبو څخه ووتل، خو سره له دې هم له شاوخوا سیمو څخه دوګړو په راتګ سره د ښاري اوسیدونکو شمیر لا پسې زیات شو.

ژبه: د هیواد په مرکزاو ولایتونو کې د دولت رسمي ژبې پښتو او دري دي.

مذهب: د کابل خلک په غوڅ اکثریت سره مسلمان او حنفي مذهبه دي. خو د شیعه مذهب پیروان هم پکې شته. همدارنګه د هندوانو لږ کی هم په کابل کې ژوند کوي.

نژاد: د نژاد له پلوه د کابل خلک زیاتره آریایان دي چې د هندوکش د جنوب په دروکی میشت او ځای پر ځای ؤ او د کابل خلک هم همدوي وو.

دوګړو د شمیر زیاتوالی:

په زاړه ښار (چنداول، شوربازار او لاهوری دروازه) د ده افغانانو په ځوړو له دهمزنګ څخه د مرغابیانو د ډنډ په امتداد ترقول آبچکان پورې په هر کور او حویلۍ کې له لسو څخه تر پنځلسو پورې، د غه راز په قلعهء موسی، قلعهء شاده، بره کې او شهرآرا کې له پنځو څخه ترلسو تنو پورې او یا کله نا کله له دې څخه زیات ژوند کوي.

دورځې په اوږدو کې له پل باغ عمومي څخه تر پل خشتي، ستر پلورنځي، نادر پښتون واټ تر سپاهی گمنام (نوم ورکي سرتیری)، د میوند واټ په اوږدو کې، د ابن سینا تر روغتون پورې او له دغه ځای څخه تر شاه دوشمشیره (ع) او ده افغانانو کې، د زرنګار پارک په شاوخوا، مرکزي منډوي، باغ قاضي او چنداول چې زیات وخت د تګ راتګ لاره پکی نه وي، آسمایي واټ، سالنګ واټ، د پارک سینما د دواړو غاړو بازار، تایمنی، دهن باغ، د پروان مینی دویمه څلور لارې، د پروان مینی عمومي مارکیټ، د مریم لیسې واټ او د نجارانو قلعه، ډیرې ګڼ میشتې دي خو په نورو ښاری ناحیو کې په متناسب او انډولیز ډول یعنې په هرکور کې په منځني ډول له پنځو تنو څخه تر شپږو تنو پورې ژوند کوي.

په کابل کې تلګراف:

کابل په افغانستان کې لومړنی ښار دی چې سیم لرونکی او بی سیم تلګراف پکې ځای پر ځای شو او د استفادې وړ وګرځید. د افغانستان د خپلواکۍ له ترلاسه کولو مخکی د امیر حبیب الله خان په وخت کې سفری بی سیم، تلګراف له مارکونی کمپنی څخه کابل ته راولیږدول شو چې د هغه په واسطه له کابل څخه پغمان او جبل السراج ته مخابره کیده. په ۱۲۹۹ هجري لمریز کال کې د اوږدې څپې لرونکی بې سیم، تلګراف دوه دستګاوې چې یوې یی پنځه کیلو واټه قدرت او بلی یې دوه کیلو واټه قدرت درلود، د عسکری مخابرې له پاره کابل ته راولیږدول شوې، وروسته په ۱۳۱٤ هجري لمریز کال کې د اووه سوه او پنځه سوه کیلو واټه قدرت د لنډې څپې اووه تلګرافي او

تیلفوني دستګاوې په افغانستان کې په کار واچول شوې چې هغه هم د مار کوني کمپنۍ له خوا برابرې شوې وې او په کابل، هرات، مزارشریف، میمنه، دایزنګی او خوست کې ودرول شوې. د کابل دستګاه په دریو ځایونو کې انتخاب شوه. مرکزی دفتر د پل باغ عمومي په مرکزي پسته خانه استوونکی یې په یکه توت او اخیستونکی یې په مهتاب قلعه کې چې دری واړه منابع ترځمکې لاندې کیبلونو په واسطه سره نښلول شوې وې.

په ۱۳۳۱ هجری لمریز کال کې فرانسوی کمپنی (S.F.R) ته د تلګراف د اوو دستګاو د برابرولو سپارښتنه وشوه چې دغه دستګاوې په ۱۳۳۵ هجري لمریز کال کې کابل ته راولیږدول شوې او د هغو له جملې څخه یوه دستګاه یې په کابل کې ودرول شوه او په ۱۳۳۷ هجري لمریز کال کې یې په عملي توګه په کار پیل وکړ. له بده مرغه دغه دستګاوی دوروستیو دوه نیمو لسیزو د جګړو له امله زیانمنې شوې، فعالیتونه یې محدود شول او تولې یې اوس بیا رغاونې ته اړتیا لري.

د کابل په ښار کې تیلفون:

په کابل کې لومړنۍ تیلفوني مخابره په ۱۳۱۷ هجری کال کې د سردار حبیب الله خان له کور څخه چې د پخواني مشرانو جرګې په ودانۍ کې میشت ؤ، په پخوانی زین العمارت کې د سردار نصرالله خان کورته وشوه. د سراجیه حکومت په اووم او اتم کال کې د تیلفون یو مزی له کابل څخه تر جلال آباده پوری وغزول شو او له هغه وروسته د جلال آباد او پغمان ترمنځ د تیلفون یو مزی وغزول شو.

وروسته د امان الله خان د حکومت په دوران کې یو پنځه ویشت لینه سوچبورد په ارګ کې ودرول شو. له هغه وروسته یو پنځوس لینه سوچبورد په شاه دوشمشیره (ع) کې ودرول شو او کرار کرار پراختیا ورته ورکړ شوه. په ۱۳۰۹ هجري لمریز کال کې پرمختیایي ګامونه واخستل شول او په ۱۳۱۲ هجري لمریز کال کې د یو سلو شلو مزو په ظرفیت یو کیبلي سوچبورد په کابل کې په کار پیل وکړ او نور مزي هم ورزیات شول. دغه مزي ټول ترځمکې لاندې کیبلونو په واسطه سره نښلول شوي وو، د کیبلونو مرکز د پست د وزارت په مرکز، د بهرنیو چارو په وزارت، د حربیه چارو په وزارت او په ځینو نورو ادارو کې تنظیم شوی وو. او دهوایي سوچبورد مرکز د ښاري پسته خانې په مرکز، قوای مرکز، سیاسنګ او په ځینو نورو سیمو کې ځای کړای شوی ؤ. خو د ۱۳۴۰ او ۱۳۴۴ کلونو په بهیر کې په کابل کې د تیلفون شبکې پراختیا ومونده او د تیلفون نمرې له شلو زرو څخه پیل او په یو او یا زره پای ته ورسیدې. که چیرې د ښار مرکز د ګذر ګاه د ناحیې، زرنګار پارک او دارګ له شاوخوا څخه په پام کې ونیسو، په دغو ساحو کې ټولې نمرې په شل زري تنظیم شوي دي، د آسمایي واټ د شمال، شمال لویدیځ او شمال ختیځ په استقامت دیرش زري نمرې د آسمایي د جنوب، جنوب لویدیځ او جنوب خیځ په استقامت څلویښت زري نمرې، د څرخي پله د صنعتي پارک په ګډوون، مکروریانونو او دهغو په ګاونډیو ناحیو کې شپیته زري نمرې او په خیرخانه کې او یا زري نمرې تنظیم او ټاکل شوې دي چې د دغه واقعیت پرېنسټ ښاري جکشنونو کې هم مطالعه کولای شو.

لومړي جکشن په هارتن پله کې په شل زري نمرو سره.

دوهم جکشن په شیرپور کې په دوه ویشت زري نمرو سره.

دریم جکشن په د همزنګ کې په څلویښت زري نمرو سره.

څلورم جکشن په ده بوري کې په څلویښت زري نمرو سره.

پنځم جکشن په کارته ء پروان کې په درې دیرش زري نمرو سره.

شپږم جکشن په دارالامان کې په څلویښت زري نمرو سره.

اووم جکشن په ننداري تونو کې په شل زري نمرو سره.

اتم جکشن په خوشحال مینه کې په څلویښت زري نمرو سره.

د مکرور یانونو جکشن په یو شپیته زري نمرو سره.

د خیرخانې جګشن په یو اویازري نمرو سره.

د پلچرخي صنعتي پارکونو جکشن په شپیته زري نمرو سره.

په دې وروستیو وختو کې په کابل کې دیجیتل تیلفونونه ویشل شوي او په کار اچول شوي دي. دغه راز په ځینو غیر دولتي مؤسسو او د ملګرو ملتو په سازمان پورې په مربوطو دفترونو کې ماهواره یې (د سپوږ مکیز تیلفونونه) او شخصي مخابروی تیلفونونه هم په فعالیت کې دي چې له بهرنیو هیوادونو سره په ښه توګه خپل ارتباط تأمینولای شي.

برسیره پُر دې، تاکل شوي ده: موبایل تیلفونونه چې له شخص سره ملګری دي او هر ځای ته د لیږدونې وړ دي او له هر ځا یه څخه چې وغواړي د مقابل لوري له موبایل سره ارتباط ونیسي، په کابل کې مروج شي.

دا وسني دولت په مرستي سره د انترنټ Internet او e-mail د مخابروي شبکې د ځاي پر ځاي کولو امکان شته او هم د مخابرې او د هغې د اطلاعاتو لارې چارې هم په ښه توګه برابرولی شي، .چې باید په مخابراتي بیارغاونه کې په پام کې ونیول شي.

مشهور ځایونه (اماکن معروف):

مشهور جوماتونه: په کابل کې لومړنی جومات د شاه دوشمشیره (ع) جومات دی. چې د شاه دوشمشیر (ع) (حضرت لیث علیه الرحمه) د مقبرې ترڅنګ دی چې د عبدالرحمن بن اشعب په امر په (۷۰۰) میلادي کال کې جوړ شوی دی.

- د پلخشتي جومات چې د شاه شجاع له خوا جوړ شو.
- سپین جامع جومات د تیمور شاه په لارښوونه ودان کړای شو.
- د بالاچوک د جومات د بنسټ ډبره د بابر شاه له خوا کېښودل شوه.
- حضوري چمن ته مخامخ ورزشي لوبغاړی د لویدیځ په استقامت د عیدګاه جامع جومات.
- نوي ښار کې د حاجي یعقوب جامع جومات.
- د شاه بو بوجانې جامع جومات.
- د لومړی مکروریان جامع جومات او د دریيم مکرویان جامع جومات.
- د وزیر محمد اکبر خان جامع جومات او د وزیر محمد اکبر خان روغتون ته څیرمه بل جومات.
- د شاه شهید (علیه الرحمه) جامع جوما ت او د اتفاق جومات.
- د ده بوریو او د لومړي سرک جامع جومات، د دریمی کارتي جامع جومات او د شیر شاه مېنې جامع جومات.
- د باغ بالا، پروان مینی او د بهارستان جامع جوماتونه.
- د خیرخاني مینی په لومړی، دوهمه او دریيمه برخه کې د حضرت علي (رض) او د سرور کائنات جامع جوماتونه.

پـه پارک زرنگار کې نوې جامع جومات

پـه کـابل کې څه د پاسـه دری سوه پنځوس جامع جوماتونه شته چې د صحابه کرامو او د خلفای راشدین په نومونو یاد کړای شوي دي.

برسیره پر دې یو لړ تکیه خاني او جماعت خانې هم شته:

- د چنداولو عمومي تکیه خانه.
- د اسماعیلیه جماعت خانه
- د حسینیې تکیه خانه
- د جعفر یې تکیه خانه
- د فاطمیې تکیه خانه
- د افشارو د قایمیی تکیه خانه
- د افشارو عمومي تکیه خانه
- د قلعهء شهادې تکیه خانه
- د محمدیه مدرسه

پـه جوماتـونو او تـکیه خانو کې د جماعت لمونځونـه، د جمعی لمونځ، د اختر لمونـځ د مذهبی شؤنو پـه رعایتولو سره ادا کیږي. د کابل پـه مرکز کې د پل خشتي جومات مرکزي اهمیت لري پـه خیرخانـه کې د حضرت علي جومات زیاتره د جمعی پـه ورځو او اخترونـو کې او یا د فـاتحې اخیستلو پـه مراسمو کې ګڼ میشت دي او د استفادې وړ ګرځي.

د نـوي ښار پـه پـارک، سید نـور محمـد شـاه میـنـه، څلورمـه کارتـه او خیرخانه کې د ښځو له پاره هم د فاتحې اخیستلو کلو پونه په پام کې نیول شوی ؤ چې داستفادې وړ هم ګرځیدلی و ؤ.

زيارتونه:

د کابل شاهانو او د بودیزم مذهب د له منځه تللو وروسته؛ افغانستان په مجموع کې او کابل په خاصه توگه د شهیدانو، صحابه کرامو او د مخورو مذهبي شخصیتونو درناوی کړی دی او زیارتونو ته یې د متبرکو زیارتونو په توگه د قدر په سترگه کتلي او درناوی یې کړی دی چې د سترو او مهمو زیارتونو نومونه اخلو:

ظهیرالدین بابر په تزک بابري کې لیکي: د خواجه صفا ساحې په گاونډ کې د یوې چینې په سر د خواجه شمسو مزار او په بله چینه کې د خواجه خضر (ع) قدمگاه دی. یوه بله چینه د خواجه عبدالصمد په مقابل کې ده چې د خواجه صفا په نامه مقبرې په نږدې دری سوه متری لوړوالی کې د شیر دروازې د غره په شمال ختیځ لمن کې د خواجه روشنایی په نامه یوه مقبره شته چې د پسرلي په فصل کې ارغوان غوړیږي د شیدو چایو په میلې سره زیات شمیر مراجعین لري. یو شمیر کسان وایی چې خواجه صفا او خواجه وفا چې اوس د خواجه روشنایی په نوم شهرت لري د خواجه صفا د غره په لمن کې د خواجه صفا له مقبرې څخه د دوه سوه مترو په واټن ښکته په یوه کوچنۍ ډبرینه گونبزه کې دي او قبر یې لوحه نه لري دهغو صحابه وله لښکرو څخه دی چې د کابل د فتحې په وخت کې شهیدان شوی دي.

ځینی کسان وایی چې خواجه روشنایی (خواجه صفا او خواجه وفا) د هماغو اسلامي لښکرو ډ یوې. ځني نور وایی چی دواړه شخصیتونه د جابر بن شیخ زید زامن دي.

د دغې ساحې ودانۍ په ۱۳۲۲ هجری قمری کال کې د امیر حبیب اللهّ خان په زمانه کې جوړې شوې دي.

په شور بازار کې د بابای خودی علیه الرحمه او د موی مبارک زیارت هم متبرک اماکن معرفی کوي.

په کابل کې په همدې ساحه کې د تمیم انصار او د جابر انصار مقبرې هم شته. د بالاحصار د جنوب په لور شهدای صالحین، په شاه شهید کې د شاه شهید زیارت، په مراد خانیو کې د حضرت عباس زیارت، د عدلیی وزارت ته څیرمه د فروشگاه په سیمه کې د بابا کیدانی زیارت، د قلعه فتح الله د شهید په څلور لاری کې یو پخواني متبرک زیارت او دغه راز په کارته پروان کې سرک ته څیرمه متبرک زیارت، د باغ بالا په غونډۍ کې د پیربلند زیارت، په جمال مینه کې د سخي زیارت، په ده بوریوکی د افغان او انگلیس د دویمې جګړې د شهیدانو زیارت، په اونچي باغبانانو کې د قطب حیدر زیارت، د قرغي په لویدیځ کې د خواجه جم زیارت، خواجه مسافر ولي، خواجه لکن، شاه نعمت الله ولی، خواجه عبدالواحد، حضرت چهلتن، په کلای قاضی کې د شاه آقا زیارت، خواجه دریا آباد، خواجه المائی او جوان مرد قصاب، په ارغندی کې زیات شهرت لري.

په همدې ترتیب په دارالامان کې د ابو الشاه دیوال سوار زیارت او د خواجه اسدالله شهید زیارت د کابل د شمال په ده یحیی کې، د یحیی صاحب مقبره، په پاچا صاحب مشهور شیخ زیور الدین، په حاجی صاحب کلا کې په شورعشق مشهور د شیخ سعد الدین انصاري مقبره او د خواجه چاشت ولي مرقد هر یو د زیات ارزښت او درناوي وړدي.

مهمې مقبرې:

۱ - د مرنجان غونډۍ لپاسه د اعلیحضرت محمد نادرشاه مقبره په ښکلې ډول جوړه شوې ده چې په وروستیو جګړو کې زیانمنه شوې ده او خپله لومړۍ ښکلا یې له لاسه ورکړې ده، هغې ته څېرمه د شاهي کورنۍ او د عامه خلکو د یو زیات شمیر مړو مقبرې د هغې د شمال په استقامت کې شته.

۲ - د اعلیحضرت تیمور شاه مقبره چې ښکلې ګونبزه یې د شاه دوشمشیره (علیه الرحمه) په جنوب ختیځ کې تیمور شاهي پارک ته څېرمه او د کابل د سیند په جنوب کې جوړه شوې ده.

۳ - د امیر عبدالرحمن مقبره، د زرنګار پارک په شمال ختیځه څنډه او د ارګ په جنوب لویدیځ کې موقعیت لري چې د کابل مرکزي زړه جوړوي.

تفریح ځایونه:

د شیر دروازې د غره په شمال کې د خواجه صفا سیمه، د ګذرګاه په جنوب کې د بابر بڼ او د کابل په جنوب لویدیځ کې د دارلامان بڼ، د تاج بیګ غونډۍ، د چهلستون ماڼۍ او د چهلستون بڼ د کابل د خلکو د ښکلو تفریح ځایونو له جملې څخه شمیرل کیږي.

پغمان په مجموع کې او په ځانګړې توګه د پغمان عمومي بڼ، د پغمان غونډۍ، د سردار محمد داود خان بڼ او د پغمان د پیر بلند سیمه، د دوبي په موسم کې ډیره معطره او زړه وړونکې ده.

د کابل په لویدیځ کې وچې درې ته نږدې د ژمني سپورت په نامه د بهرنیو او کورنیو سکي لوبغاړو له پاره یو ځای برابر شوی ؤ چې په وروستیو دوه نیمو لسیزو کې له هغه څخه کار نه دی اخیستل شوی.

د کابل په ختیځ کې د شیوه کیو او دبګرامیو سیمې د میلې ځایونه او د توتانو د خوړلو له پاره د خلکو دویني تفریح ځایونه دي چې د امنیت د تأمین په صورت کې له د غو سیمو و څخه په ښه توګه کار اخیستل کیدای شي.

د کابل په شمال کې کاریز میر ښکلی، شین او سمسور ځای دی چې د کابل او د هغه د شا و خوا سیمو د خلکو د وبني تفریح ځای دی.استالف پرتمین تورستیکي ځای او د دوبي په فصل کې د خلکو د میلې سیمه بلل کیږي برسیره پردې د ژمي په موسم کې د ماهیپر دره او د تنغلو او سروبي ساحې په زړه پورې او زړه وړونکې طبیعی منظرې لري او هر کال په ملیونونو تنه د غه ښکلې سیمې ګوري.

د کابل په ښار کې د و دودونه او رواجونه:

د کابل ښار او ولایت خلکو تل هڅه او هاند کړی دی چې خپل کلتوري او ټولنیز دودونه، عنعنات او رواجونه وساتي، د مثال په ډول د کابل په مربوطو کلیو کې نوی کال د نیا لګیو په اینبودلو، د ځمکو په یوي کولو (قُلبه کولو)، دغوایانو په ښکلی کولو او د ټوپونو په وهلو سره نمانځل کیږي.

په نوی کال کې د سمنکو پخول د ښځو ستره میله ده.

د نویو زیږیدلو ماشومانو د نومونو د اینبودلو له پاره شب شش، «شپږمه شپه» د ماشومانوسنتول، اووه خیشتي میوی (هفت میوه) هفت سین، د چهار شنبې د ورځو نذر او زیارتونو ته تلل د کابل ښار او کلیو د خلکو له منل شویو دو دونو څخه دي ښځې له ستنی ګنډلو (سوزن دوزی) سره زیاته مینه لري.

د کابل په ښار کې نوی کال د جُبی په میلې او په جمال مینه کې د سخی (کرم الله وجهه) زیارت او په سیاه سنګ کې زیارت ته په تللو سره نمانځي.

د کور پیغلې د هلک د أستازي (د هغه د مور، خور، او یا نورو خپلوانو) په غوښتنه د پیغلې پلار او یا نور خپلوان یې کوژدن کوي.

کوژده، په پښه ارته «پای وازی» او دواده په مراسمو کې خپلوانو او دوستانو ته د ډیرې لګښتي ډوډۍ برابرول، د کابل ښار او د مربوطو سیمو د خلکو له رواجونو څخه دي.

د کابل ښار په شاوخوا سیمو کې د ګډیانو فوج جنګول او کله نا کله د زرکانو او چرګانو جنګول هم د کلیوالي خلکو د ودونه دي. د کابل په ښار کې د کاغذ پران لوبه په دودیز ډول د تنکو ځوانانو مشغولتیا ده.

د مړي په مراسمو کې دریمه ورځ، د جمعې شپه، څلویښتي او د کال تلین د مړي د خپلوانو له پاره یو لګښتي دود او رواج دی. د میراث موضوع چې شرعي حکم دی ځینې کسان یې د دود په توګه لوڼو (لورګانو) ته هم ورکوي. د میرمنو له خوا د کور د کارونو تر سره کول او د پلار له خوا د کورنی د لګښتونو برابرول، لرغونی او منل شوی دود دی. د کورنی یووالې د پلار په مشری تامینیږی.

د زیاتو ماشومانو او په تیره بیا د زوی لرل د کورنیو هیله ده ،خو په ښارونو کې د زده کړی خاوندانو ملاماتوونکی او خرافاتي رواجونه یو څه لرې کړي دي او په کلیو کې دغه شان دودیز چال چلندونه خوندي دي.

د ارغوان ترځنګ د خواجه صفا میله او د سپرلې په لومړیو وختو کې د شیدو چایو برابرول او د مڼدوي د جنډې پورته کول ښاریانو ته د نوي کال نیک فال بلل کیږي.

په کليوالي د ودونو کې زوم په آس سپريږی او له دهل او سورنای سره له خلکو سره يوځای د ناوې د راوستلو له پاره ځي او ناوې په ډولي او ياد آس په سپرلي، د زوم کورته بيا يي.

د کابل په ښار کې د ترافيکو دوران:

په کابل کې ښاري ترافيک په تيرو وختونو کې داسي وو چې د ښار له پلان سره سم او دوګړو د شمير له مخې د هماغې زماني حکومتونو هلې ځلې وکړې چې د امريکا له متحده ايالاتو، هند، ايران او بلغاريا سره په تماس کې شي او د ښاري سرويسونو د شمير له پلوه له کابل ښار سره مرسته وکړي هماغه وو چې له ۱۳۲۵ کال وروسته يو شمير امريکايي سرويسونه کابل ته راوليږدول شول او د دارالامان، مهتاب قلعه، کابل او د نوی ښار په تګ لور وکی يې کارنده ونده لرله او په ډيري ټيټې کرايې يعنی له پنځه ويشتو پولو څخه تر پنځو سو پولو پورې او وروسته په يوې افغاني ښاريان له يوې سيمي څخه د ښار د مرکز پل باغ عمومی ته او له دغه ځای څخه د ښار شاوخوا سيمو ته ليږدول. البته دولت د کرايې په سبسايډي (تخفيف) کې د ليږدونو (ترانسپورت) رياست له لاری هم ونده اخيستله.

شخصي او انفرادی سرويسونه هم موجود ؤ، البته په نامنظم ډول او په نسبي ډول په زياتی کرايی سره د خلکو په ليږدونه کې همکاري کوله. کوچنی ګړنديی موټرونه دومره زيات نه وو، بلکې بګۍ «ګاډی» هم د اشخاصو ليږدوني په لاره کې د خلکو په خدمت کې وي چې وروسته د سرويسونو په زياتوالي سره په ښار کې د ترافيکو له دوران څخه لرې کړای شوي. يوازې د

ښار په شاوخوا سیمو کې دغه دوه څرخه عرادې له آسونو سره د استفادې وړ وې. له ۱۳٤۰ هجري لمريز کال وروسته د ښاري ترافیکو د اصلاحاتو په لاره کې زیاتې هلې ځلې وشوې دولت هڅه وکړه چې ښار پراختیا ومومي او له دې سره جوخت ترافیکي وسایل ښه والي ومومی، هماغه وو چې یو شمیر ښاری ټکسیانو په کار پیل وکړ او هغه ښاري سرویسونه چې له هند څخه پیرودل شوي وو په بیلا بیلو ښاري استقامتونو او تګ لوروکې په کارواچول شول.

د محمد داود د جمهوري ریاست په دوران کې له بلغاریا سره د برقی سرویسونو قرار داد وشو او د لینونو د تمدید شبکی یې د میرویس میدان، پل باغ عمومي او له پل باغ عمومي څخه په حلقوي ډول د سالنګ واټ، آریانا کارتې او باغ بالا له لارې ترمیرویس میدانه پورې دوام ومومند چې د خلکو د تګ راتګ له پاره ډیر مساعد او ګټوروو . یو عمومي تم ځاي کې په خوشحال مینه کې سیلوته مخامخ، دوهم تم ځاي یې په پل باغ عمومي کې او فرعي تم ځایونه یې د لارې په اوږدو کی و.

برقي سرویسونو له پامیر سینما څخه د میوند واټ په استقامت تر سید نور محمد شاه مینې او بګرامیو پورې هم تګ را تګ کاوه. د وروستیو دوه نیمو لسیزو جګړو له امله برقي سرویسونه له منځه لاړل او برقي شبکو او دهغو برقي مرکزونو ته زیات زیان ورسید او یوازې له منځه تللي اغیزي یې تر سترګو کیږي چې بیا جوړونه یې د زیاتې بودجې غوښتنه کوي.

ښاری سرویسونو لوټ کراي شول او یو شمیر یې بهرته ولیږدول شول او یو محدود شمیر په ترمیم وړ حالت کې په ملي بس کې پاتې شول چې په دی وروستیو وختو کې له ترمیم وروسته له هغه څخه بیرنی ښاري استفاده کیږي.

خو له ۱۳۵۷ هجري لمریز کال څخه مخکې د یر شو زرو شخصي او رسمي سرویسونو او څلور زره دوه سوه شلو ټکسیانو په کابل کې فعالیت کاوه چې وروسته وروسته دغه شمیر کم شو.

د کابل ښار ترافیکي شریانونه:

د ۱۳۵۷ هجري لمریز کال له ماستر پلان سره سم کابل ښار زیاته پراختیا وموندله له دې امله ترافیکي شریانونو هم د خلکو له اړتیاو سرسم زیاته پراختیاو موندله. شخصي لیږدوونکي وسایط ګرندي موټرونه، میني بسونه او نیمه بسونه، په زیات شمیر سره د ښاري ترانسپورت د تګ را تګ له پاره د استفادې وړ وګرځیدل چې تګ لوری یې په دې ډول بیانوو:

۱ – د کابل ښار په لویدیځ کې ترافیکي شریانونه:

– د پغمان په دوه سرکه کې له کمپنۍ څخه د عمومي سړک په استقامت تر میرویس میدان پورې او له دغه ځای څخه د باغ بالا د غابښې، کارتهٔ پروان، آریانا کارتې، مارکیټ او سالنګ واټ په استقامت تر ده افغانان پورې.

– د قمبر له څلور لارې او د قرغې له بلاکونو څخه د پولیتخنیک، د باغ بالا د غابښې، کارتهٔ پروان او د سالنګ واټ په استقامت تر ده افغانانو پورې.

– د دشت برچي د پُل خشک له ساحې څخه تر مهتاب قلعه، پل سوخته، سراي غزني (غزنوي مېنه) د پل سرخ څلور لارې، خواجه ملا، د دارالامان سړک د دهمزنګ له لارې د هارتن تر پله او پامیر سینما پورې.

– د چهاردهی له چهار قلعه، قلعهٔ شهاده، پل سوخته د غزنوي مېنې

له لارې د پل سرخ تر ځلور لارې خواجه ملا - د دارالامان سړک، دهمزنګ د هارتن پل تر پامیر سینما پورې.

- له دارالامان څخه د دارالامان سړک په امتداد تر پامیر سینما پورې.

- له ده افغانانو څخه، واصل آباد، ګذرګاه، هارتل پول تر پامېر سېنما پورې.

- له کابل پوهنتون څخه د جمال مینې په سړک، دهمزنګ، هارتن پول تر پل باغ عمومی پورې.

- له مېرویس میدان څخه د شېر شاه مینې د سړک، بریکوټ (د همزنګ) او د هارتن پله په امتداد تر پل باغ عمومي پورې.

۲ - د کابل ښار د شمال ترافیکي شریانونه:

- د خیرخانې مینې له لومړی برخې څخه د شمالي سرای له لارې د خشت هو ختیف تر ځلور لارې پورې د دوهم پروان په تګ لورې کې تر ده افغانانو پورن.

- د خېر خانې مینې دوهمه برخه د ده افغانانو او د خشت هو ختیف د ځلور لارې ترمنځ د مریمې لیسې د سړک تر ګولایي پورې.

- د خیر خانې مینې دریمه برخه د کارګری قصبې په ګډون له ده افغانانو څخه د لب جر د سړک له لارې تر قصبې پورې.

- د تایمنیو د پروژی په تګ لوری کې له ده افغانانو څخه د سالنګ واټ په امتداد د تایمني واټ په استقامت د سرور کاینات جومات تر ګولایي پورې.

- د بی بی مهرو په تګ لوری د هوايي ډګر د سړک له لارې د مراد خانيو له تم ځای څخه.

- د دوهم، دريیم او څلورم مکروريان په تګ لوري کې د افغان ستر پلورنځي او یا د مراد خانيو له تم ځايونو څخه تر څلورم مکروريان او بي بي مهرو پورې.

۳- د کابل په ختيځ کې ترافيکي شريانونه:

- د ښار د مرکز او د نوی کارتې ترمنځ: د نوم ورکی سرتيری (سپاهی گمنام) تم ځای څخه د شاه شهيد (عليه الرحمه)، رحمن مينې او سيد نور محمد شاه مينې په امتداد، تر يک لنګه غاښي «کوتل يک لنگه» پورې او کله نا کله هم تر بګراميو او ارزان بيه پروژې پورې.

-د لومړي مکروريان په استقامت: د پلخشتی، فروشگاه بزرگ افغان او د مراد خانيو د ساحی څخه تر لومړی مکروريان پورې په حلقوي ډول د شش درک له لارې د مکروريانو تر پله د مکروريانونو تر شاوخوا سيمو او وروسته د جلال آباد د اډې او د پل محمود خان سړک په امتداد.

- د زمانخان کلا په استقامت د مرنجان غونډۍ د شمال له خوړو څخه د قلعه ءزمانخان په استقامت د لومړي مکروريان او د زمانخان کلاد وروستی تم ځای ترمنځ.

- د هود خيلو او د صنعتي پارکونو په استقامت: د شش درک او مراد خانيو له سيمو څخه تر صنعتي پارکونو، عمومي گمرک او پلچرخي پورې.

٤-د کابل ښار په جنوب کې ترافیکي شریانونه:

- دغه تګ لوری د لاهوري دروازې او سیاه بیني ترمنځ امتداد لري او کله نا کله د سهار او ماښګر له خوا تر موسهي پورې یې هم ترافیکي تګ لوری فعال وي. چهار آسیاب او ریشخور هم د سهار او ماښګر له خوا خپل ترافیکي تګ لوري لري چې له همدې لارې جلا کیږي. دغه راز د ښار د شمال ترافیک د خیرخانې د غاښې له لارې د پروان له ولایت سره د ښار ختیځ ترافیک د صنعتي پارکونو له لارې له ماهیپر او ننګرهار سره نښلول کیږي. د لویدیځ ترافیک د کمپنۍ له لارې د میدان وردګ ولایت له سړک سره او د جنوب لار د سیاه بینی د لارې په واسطه د لوګر له ولایت سره یوځای کیږي خو د کابل ښار د ترافیکی دوران مرکز پل باغ عمومي دي.

د تیلو ټانکونه:

په ښاري ترانسپورت کې د آسانتیا او د برابرولو په مقصد په بیلا بیلو سیمو کې د پټرولو، ډیزلو او دخاورو د تیلو ثابت ټانکونه جوړ شوي دي چې په ضروري وختونو کې ورڅخه کار اخستل کیږي لکه:

- د زرنګار پارک د تیلو ټانک
- د نوي ښار پارک د تیلو ټانک
- د شاه شهید د تیلو ټانک
- د سیاه سنګ د تیلو ټانک
- د شهرآرا د تیلو ټانک
- د کارتهء پروان د تیلو ټانک

- د آریانا کارتې د تیلو ټانک
- د د همزنگ د تیلو ټانک
- د میرویس میدان د تیلو ټانک
- د خوشحال مینې د تیلو ټانک
- د مکروریانونو د تیلو ټانک
- د خیرخانې د غاښې د تیلو ټانک
- د دیوان بیگي د تیلو ټانک
- د باغ بالا د تیلو ټانک

ترافیکي ستونزې:

څرنگه چې دولت په اوسنیو شرایطو کې په کافي اندازه ښاري بسونه په واک کې نه لري او انفرادي اشخاص په شخصي ډول لیږدوونکي وسایط په بیلا بیلو تگ لورو کې په کار اچوي او کرایه یې په خپله خوښه تثبیتوي، ترافیک نه شي کولای چې د کرایې د ټاکنې لایحه کنترول کړي، له دې امله باید دولتي سرویسونه زیات شي.

د مازیگر، ماښام او ماخستن له خوا ښاري ترافیک، ټکسیان او بسونه د خلکو په واک کې نه وي.

- په گڼ میشتو ښاري ساحو، روغتونونو هوایي ډگر او د ښار په شاوخوا سیمو کې کرایې له انصاف څخه لرې دي.

- په سرویسونو، ټکسیانو او مېني بسونو کې گڼه گوڼه زیاته ده او د بسونو او ټکسیانو په څوکیو کې له ښاري او ترافیکي نورم څخه زیات اشخاص کیښنوي او د ښاربانو د تکلیف سبب کیږي.

په ښاري سرویسونو کې باید میرمنو، سپین ږیرو او معیوبینو ته درناوی په پام کې ونیول شي. ځوانان اخلاقي او ملي وجیبه لري چې انساني کرامت په سربښندنې سره رعایت کړي.

- د ترافیکي شریانونو په تنګ لوری کې د افرادو د مصئونیت په خاطر باید د ترافیکو ریاست له مؤظفینو څخه ګرځنده کنترولي ترافیک جوړ شي، چې مزاحم افراد او اشخاص سپړلیو او چلوونکو ته زیان و نه رسوي.

- تم ځایونه وټاکل شي او له ګرځنده پلورونکو څخه خلاص شي او په معیاري ډول ترافیکي د سپلین تطبیق شي.

شپږم څپرکی

په کابل کې د صنايعو او تخنيک پرمختيا

د صناعتي تولیداتو او معاصرې تکنالوژي د ور پېژندلو لپاره، دولت هڅه وکړه چې په کابل کورنۍ پانګې اچونې تر سره شي، په دې برخه کې هم دولت او هم ملي سوداګرو همت وکړچې په تولیداتو سره د خلکو ځینې اړتیاوې لرې شي.

لومړنۍ صناعتي او تخنیکي دستګاه د کابل ماشینخانه وه چې د امیرشیر علي خان په وخت کې جوړه شوه او په هغې کې په محدوده توګه جنګي سامان آلات جوړېدل، خو د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې یې فعالیتونه او تولیدات زیات شول، وریسي وړېښ تیوکران هم تولید شول چې د عسکري جامولپاره ورڅخه کار اخستل کېده. دغې ماشینخانې د سهار له او و بجو څخه کارپیل کاوه او د ماز یګر په څلور بجو یې کارپای ته رساوه چې ټولو ښاریانو د خپل کار پیل او پای له هغه سره برابرا وه. دغه حربي ماشینخانه د علم ګنج په بڼ کې جوړه شوې وه.

امان الله خان غوښتل چې صناعتي ریفورم هم رامنځته کړي. خو بریالي نشو. مګر د محمدظاهر شاه د حکومت په لومړیو وختو کې په واصل آباد کې د شېر دروازې په لوېدېځه لمنه کې د جنګلک د فابریکې په جوړولو سره د صنعتي

مجتمع ښو شمېر فابرېکو په کار پیل وکړ چې د موټر وتخنیکي سامانونه، بایسکلونه لرګین صنایع او طباعت په کې ترلاس لاندې نیول شوي وو.

له هغه وروسته د کابل په لوېدیځ کې داوسنۍ کمپنۍ په برخه کې د یغمان په دوه لارې کې د بوټانو د ګنډلو او د صابون جوړلو ښو شمېر فابرېکي په پام کې ونیول شوې چې له بده مرغه هغو هم ونه کړای شول پراختیا ومومي او وروسته بیا له هغونه د دولتي ګدامونو په توګه استفاده وشوه.

د کابل په انکشاف سره هغې ته ورته صناعتي دستګاه په کار پیل وکړ او ملي سوداګرو د دولت په مرسته ځینې دستګاوي جوړې کړي. د مثال په ډول په ۱۳۲۹ کال کې د (۹,۶۰۰,۰۰۰) افغانیو په پانګه د حجاري فابرېکې په خواجه ملاکي په کار پیل وکړ چي په سهامي ډول یې سمنتي ډبري پر مرمرو او رخامو هوارې شوي ډبري او موبل فرنیچری په لوړه سطحه تولېدولې.

د بوټانو د ګنډلو او د څرمنې فابرېکې په ۱۳۳۰ کال کې د لس ملیونو افغانیو په پانګه او عمومي نساجی فابریکې په ۱۳۳۰ کال کې د ٤٦٢ ملیونو افغانیو په پانګه په کار پیل وکړ.

د کابل د بریښنا د تولید فابریکه په ۱۳۳۱ کال کې د (۲٤۰) ملیونو افغانیو په سهامي ډول په سروبي کې جوړه شوه.

د کابـل د سـرویـس شـرکـت ورکـشـاپ پـه ۱۳۳۱ کـال کـې د (٤,۱۰٤,۰۰۰) افغانیو په پانګه په سهامي توګه.

د کابل ملي مطبعه په ۱۳۳۳ هـ ش کال (۱٥۰,۰۰۰) افغانیو په پانګه د کتابونو د چاپ له پاره.

د شـاګـرد چـېـنـې جـوړولـو فـابـریـکـه پـه ۱۳۳٥ هـ ش کـال د

(۷,۷۰۰,۰۰۰) افغانیو په پانګه د چیني لوښود تولید په مقصد په همدې ډول په بیلا بیلو برخو کې زیاتې صناعتي فابریکې جوړې شوې چې په ۱۳٤٦ هـ ش کال کې د ښرخي پله په سیمه کې د صناعتي پارک په فعالېدو سره د ښار دننه او د صناعتی پارک په برخه کې د فابریکو شمیر (۱۲۰) دستګاو ته لوړ شو چې د جامو، جاکټ، بوټانو، کیمیاوي سامان، صابون، کوښو، شړېو، تخنیکي او عمراني چارو، ګول سیخانو، د موزائیک خښتو او سمنټو، درملو، د چاپ د چارو او نورو په شان د خلکو لومړنی اړتیاوی لرې کولې، دلته یې څو نمونې وړاندي کوو:

مرکزی سېلو:

په ۱۳۳۳ هـ.ش، کال کې د علي آباد د غره په لوېدیځ کې د مرکزي سېلو بنسټ کېښودل شو او له درېو کالو وروسته بشپړه شوه، په څلورویشتو ساعتوکي دغی سیلو د اوړو ظرفیت ۱۸۰ ټنه غنم ؤ، خو د کابل د خلکو اړتیا یې نه شواي لرې کولای، نو دهغي ترڅنګ بله سیلو جوړه شوه. دغې دوېمې دستګاه په ۲٤ ساعتوکې ۱۰۰ ټنه لومړۍ درجه اوړه او ۷۵ ټنه دوېمه درجه اوړه تولېدول. د تهوېې، برېښنا او په ګودامونو کې د غنمو د حرکت سېستم ټول په پام کې نیول شوی ؤ د سېلو تولېدات بازار ته دوه ډوله وړاندي کېدل: د سیلو تولیدات بازارته دوه ډوله وړاندې کیدل:

لومړۍ دا چې اوړه یې نانوایانو او کوپون لرونکو ته ورکول کېدل. دویم پخې ډوډۍ او کلچې یې هم د سېلو په مربوطو پلورنځیو کې په ښارېاتو او عسکري قعطو وېشل کېدې. په دې فابریکه کې په یوه شفت یاد کار پراو کې

۶۶۴ تنو کارکاوه او د ډوډی تولېداو د پخولو له پاره د مؤسسې د غوښتنې له مخې د شپې له خوا هم د کار پړاو وچې د ډوډۍ او کلچو په تولېد کې برخه درلوده. له بده مرغه په وروستېو جګړو کې دغې د ستګاه زیات زیان ولېد او ښا جوړوني او تر مېم ته بې ضرورت پېدا کړ.

د آهو بوټانو د تولېد فابرېکه:

دغه فابرېکه په ۱۳۴۰ هـ. ش کال کې د کورنۍ او بهرني پانګې اچوني له مخې را منځته شوه او په ۱۳۴۲ کال کې بې د شش درک په سېمه کې په عملي توګه په کار پېل وکړ. هغه په یوه ولس جرېبه ځمکه کې د ۱۴ ملېون افغانېو په پانګه پرانستل شوه وروسته ښا بوي سوېسي کمپنۍ زر ډالره مرسته وکړه او د افغانېو پانګه بې د برش ملېونو افغانېو ته لوړه کړای شوه، د دولت شل ملېونه افغانېو پوره هم پکې شامل وې مواد یې د غوا یانو پسونو او وزو پوستکي وو. تولېدي برخه بې د څرمنو برابرولو په برخه کې بوازې د غويي له پوستکي څخه بې لس ډوله څرمنې تولېدولې. د بوټانو تولېداتو ته بې بوه ورځ کې له ۷۰۰ جوړو څخه زرو جوړو ته پرمختیا ورکړی شوه او په ۱۳۴۳ کال کې بې د کلنېو تولېداتو ښه دوولس نېم ملېونه افغانۍ وه. خو په ۱۳۴۸ کال کې اووه د برش نېم (۳۷,۵) ملېونه افغانېو ته لوړه شوه، په هغې کې ۱۲۲ ماشېنونو او ۶۵۱ تنو کارکاوه تولېدات بې په کابل او بېلا بېلو ولایتونو کې پلورل کېدل. دغه فابرېکه په وروستېو جګړو کې ښخي وسوځېده او له منځه لاړه.

د بګرامو د نساجي فابريکه:

د بګرامو د نساجي فابريکي د جوړولوچارې په ۱۳٤٦ هـ، ش کال کې پیل او په ۱۳٤۸ کال کې پای ته ورسېدې، دا فابريکه په شل جريبه ځمکه کې جوړه شوه. ټوله پانګه یې ۳۵ , ۲ ملیونه ستر لنګ پونډه وه. چې په ۱۹٦٦ کال کې پنځه سوه ملیونو افغانیو لوړه شوه. د دغې فابريکې بنسټ د چین د دولت په مرسته کېښود ل شو، تولیدي ظرفیت یې په کال کې ۱۲ ملیونه متره سپین اوچارخانه او ۸۰۰ ټنه تار د هېواد د صنعت ګرانو او لګوونکو له پاره ؤ، د کار ګرانو شمېر يي ۱۷۰۰ تنو او د مامورينو شمېر یې (۱۵۰) تنو ته رسېده په لومړي وخت کې یې چينايي ماهران ۱۸٦ تنه و او وروسته ېيا شمېر ۱۵ تنو ته را ټیټ شو، د کورنيو کار ګرانو له جملې څخه یې ٤۰۰ تنه ښځینه وې.

ورځني تولیدات یې پنځوس زره متره ټوکران ؤ چې ٤۰ رنګه ؤ او په هغې کې ۸۰ ډوله بېلا بېل ډيزاينونه په کارېدل. د تار تاوولو ۵۰ ماشينونه او د بېلابېلو ټوکرانو له پاره د او بدلو ٦۱٦ ماشينونه ؤ چې ۵۰٤ یې د ساده ټوکرانو له پاره او ۱۱۲ یې درنګه ټوکرانو له پاره په کارېدل. د پنبې خام مواد يي له کوهستان او ۳۰۰ کېلو متري واټن څخه برابرېدل، پوره برېښنا او اوبه یې درلودې.

تولیدات يې کابل او د هېواد نورو ولايتونو ته وړاندې کېدل او زيات پېرودونکي یې درلودل، خو سامان آلات یې لوټ شوي دي.

د عقاب د بوټانو فابريکه:

دغه فابريکه د کابل د لوېديځ په ۱۲ کېلومترۍ کې د پغمان په دوه

لاري کې جوړه شوي او په ۱۳٤٦ کال کې په خپل تولیدي کار پیل وکړ. لومړني پانګه یې پو ملیون افغاني وه، وروسته یې ۱۵ څلورو ملیونو افغانیو ته لوړه شوه.
په ۱۳٤۸ کال کې په دغې فابریکه کې د بوټانو د ګنډلو ٦۳ ماشینونه ؤ او موادیې زیاتره له ګاونډیو هیوادو څخه کله هم له انګلستان او جرمني څخه راوړل کېدل. د دغې فابریکې تولیدي ظرفیت په ورځ کې ٤۰۰ جوړو بوټانو ته رسېده. د لومړنیو موادو د ګمرکي محصول ورکولو او له ګاونډیو هیوادو څخه د ټیټې بیې د بوټانو واردولو دهغې د تولید سطحه تر یوې اندازې را ټیټه کړه.
په ۱۳٤۸ کال کې د کارګرانو شمېر ۱۳۰ تنه ؤ او په ۱۳٤۹ کال کې ۷۵ تنو ته راټیټ شو. څرنګه چې د بهرنیو بوټانو په وړاندې یې سیالي نه شوای کولای، نو تولیدات یې د را ټیټیدلو په حال کې وو.
دغې فابریکه په ۱۳٤۷ کال کې ۲۳ زره جوړي بوټان په ۷،۸۲۰،۰۰۰ افغانیو او په ۱۳٤۹ کال کې یې ۱۸،۵۰۰ جوړې بوټان په ٦۲۹۰،۰۰۰ افغانیو په ټوله ببه تولید کړل. چې له بده مرغه له ټیټیدو سره مخامخ وه او اوس غیر فعاله ده.

د کابل صناعتي پارک:

د کابل صناعتي پارک له ۱۳٤۷ هـ ش کال څخه وروسته د کابل په ختیځ څرخي پله کې، د حربي پوهنتون د لویدیځ دیوال تر څنګ، په پراخه سیمه کې سروې او بنسټ یې کېښودل شو. په هغه کې د نساجي، وړی اوبدلو، جاکټ او بدلو جورابو او بدلو، د سمنټو تولیدول، ګول سېخانو، بوټ ګنډلو، د موزاییک ډبرو، کېمیاوي موادو، درملو، پلاسکو، پلاستیکونو، د میوې د

سمون، مکروني، ساختماني دستګاوې، مشروبات، نوشابې، بایسکل او داسې نور چې په بیلا بیلو تولیداتو او بیلا بیلو نومو سره څه د پاسه سل ډول ډول دستګا وو يې خپل فعالیت پیل کړ. دلته یې د بیلګې په ډول په لنډه توګه د ځینو هغو فابریکې په باب لنډې خبرې کوو (دغه ټولې فابریکې وېجاړې او له خاورو سره خاورې شوي دي.)

د وطن پلاستیک:

دې فابریکی د (۳۰) ملیونو افغانیو په پانګه په ۱۲ جریبه ساحه کې په کار پیل وکړ او بیا یې پانګه پنځوس ملیونو افغانیو ته لوړه کړای شوه، په هغې کې ۲۰۰ تنه کارګران چې له هغې جملې څخه دوه تنه ایرانیان وو او ۳۵ ډول ډول ماشینونه په کې په کار واچول شول. د پلاستیکي بوټانو تولیدیې په ورځ کې له لسونه تر ۱۲ زرو جوړو پورې و او د جنسیت له لحاظه یې د تولید بنیه نظر ګاونډیو هیوادو ته غوره او بهتره وه.

په صناعتي پارک کې د هوخست د درملو د تولید فابریکه له روغتیایی پلوه او هم درملتونونو ته د درملو په وړاندې کولو کې زیاتره د پاملرنې وړ ګرځېدلې وه. په هر حال دغه صناعتي پارک له ۱۳۷۲ نه تر ۱۳۷۵ کال پورې د خاورو په ډیری بدل شو، پانګه، شتمنی او سامان آلات یې چور او تالان شول او کابل یو ځل بیا د پردیو د مالونو راتلو ته سترګې په لار شو.

چاپ او خپروني:

د دې تولیدي دستګاو تر څنګ شخصي او دولتي مطبعې، راډیو او

تلويزيون او د هغه اړوند ورکشاپونه د کابل په ګوټ ګوټ کې رامنځ ته شول. راډيو په ۱۳۰۲ کال په فعاليت پيل وکړ او تلويزيون په ۱۳۵۷ هـ ش کال د شمشاد دستګاه له لارې په کار پيل وکړ.

نوټ: د لومړي ځل لپاره راديو په ۱۳۰۲ هـ ش کال کابل ته راوړل شوه، په ۱۳۰٤ ش کال پر يو شمير خاصو کسانو ديرش ګوشکي راديوګانې وويشل شوې، په ۱۳۰۷ ش کال د ۲۰۰ کيلو واټو په ظرفيت په کابل کې يوه دستګاه په کار واچوله شوه.

د ۱۳۱۰-۱۳۱۲ هـ ش کلونو ترمنځ د کورنيو چارو وزارت په چوکاټ کې د کابل راديو فعاليت کاوه. له ۱۳۱٦ هـ ش کال وروسته کابل راديو خپل پراختيايي پړاوونه وهل. په ۱۳۳۰ کال کې د کابل راډيو نوم په راديو افغانستان واوښت او په منځنيو اولنډو څپويې خپرونې کولې چې تراوسه ادامه لري. په ۱۲۸۳ هـ ش کال د امير شير عليخان دواکمنۍ پرمهال د شمس النهار په نامه لومړنۍ جريده له چاپه راووتله او لومړنۍ سنګې مطبعه هم وکارول شوه. د امير حبيب الله خان په وخت کې (۱۹۰٦م) د سراج الاخبار اوونيزه د سراج الاخبار په مطبعه کې چاپ شوه، په همدې مهال حروفي مطبعه هم کابل ته راوړل شوه. د عنايت په نامه يوه بله مطبعه هم د حروفي چاپ د وسايلو او د زنګو ګرافي دستګاه په لرلو، جوړه شوه. د امان الله خان په وخت کې د امان افغان جريدې د سراج الاخبار ځاي ونيو. هغه وخت په کابل ښار کې ۲۹ ورځپاڼې، اوونيزې او مجلې چاپيدلې. انيس د يوې آزادې ورځپاڼې په توګه چاپ او خپور شو. اصلاح د محمد نادر شاه په وخت کې په خپرونو پيل وکړ او د خپرونو ډيره ځلانده مرحله د اعليحضرت محمد ظاهر شاه د مطبوعاتو روښانه

دوره ده چې له ۱۳۵۰ کال ۱٤ ورځپاڼې، ۲۹ اوونیزې (جریدې) او ۲۷ مجلې چاپ او خپریدلې چې له دې جملې څخه ٤ ورځپاڼې، ۸ جریدې او ۲٤ مجلې په رسمي دول د کابل مربوطې وې هغه هم په لاندې توګه:

الف: د کابل ورځپاڼې

۱- د اصلاح ورځپانه، د تأسیس کال ۱۳۰۸ش

۲- د انیس ورځپانه، د تأسیس کال ۱۳۰٦ش

۳- د هیواد ورځپانه، د تأسیس کال ۱۳۲۸ش

٤- د کابل ټایمز ورځپانه په انګلیسي، د تأسیس کال ۱۳٤۰ش

دغه ټولې ورځپاڼې او جریدې په ملي مطبعه، دولتي مطبعه، عسکري مطبعه او د پوهنې مطبعه کې چاپیدلې او س په کابل ښار کې په کمپیوټر مجهزې زیاتې ورې مطبعې شته چې د مجلو، جریدو او ورځپاڼو اړتیاوې پوره کولی شي.

ب: هغه اوونیزې (جریدې) چې په اوونیزه توګه په مرکز کې خپریدې:

ګڼه د اوونیزې نوم	مربوط ارګان	د تأسیس کال
۱- د پامیر جریده	ښاروالی	۱۳۳۰هـ.ش
۲- د زیرې جریده	پښتو ټولنه	۱۳۱٦هـ.ش
۳- د روغتیا زیری جریده	د روغتیا وزارت	۱۳۲۸هـ.ش
٤- د اقتصاد جریده	د سوداګری اتاقونه	۱۳۱۰هـ.ش
٥- رسمي جریده	د عدلیې وزارت	۱۳٤۲هـ.ش
٦- د ولسي جرګې جریده	ولسي جرګه	۱۳٤٤هـ.ش
۷- د ګرځندوی جریده	په خپله ګرځندوی	۱۳٤۷هـ.ش
۸- د خبرونو جریده	د پوهنې وزارت	۱۳۳۰هـ.ش

ج- هغه مجلې چې په مرکز کې خپرېدې:

۱- ژوندون مجله د ژوندون د خپرونو مؤسسه ۱۳۲۷ هـ.ش

۲- پښتون ږغ راډیو افغانستان ۱۳۱۹ هـ.ش

۳- پیام حق مجله د اطلاعاتو او کلتور وزارت ۱۳۳۱ هـ.ش

٤- افغانستان مجله په انگلیسي ژبه، د تاریخ ټولنه ۱۳۲۷ هـ.ش (۱)

۵- د کابل کالنی د اطلاعاتو او کلتور وزارت ۱۳۱۱ هـ.ش

٦- میرمن مجله د میرمنو ټولنې ریاست ۱۳۳۲ هـ.ش

۷- عرفان مجله د پوهنې وزارت ۱۳۳۲ هـ.ش

۸- ساینس مجله د علومو پوهنځي ۱۳٤۱ هـ.ش

۹- قضا مجله ستره محکمه ۱۳٤٦ هـ.ش

۱۰- د کوچنیانو ږغ مجله د پوهنې وزارت ۱۳۳۸ هـ.ش

۱۱- د ادب مجله د ادبیاتو پوهنځی ۱۳۳۲ هـ.ش

۱۲- د کابل پوهنتون خپرونه (مجله) کابل پوهنتون ۱۳۳۸ هـ.ش

۱۳- دجغرافیه مجله د ادبیاتو پوهنځي ۱۳٤۱ هـ.ش

۱٤- وږمې مجله د ادبیاتو پوهنځي ۱۳۳٦ هـ.ش

۱۵- وېسا مجله تجارتي بانک ۱۳۲۸ هـ.ش

۱٦- اردو مجله د ملي دفاع وزارت ۱۲۹۲ هـ.ش

۱۷- طبي بولتن د طب پوهنځي ۱۳۳۵ هـ.ش

۱۸- د حربي پوهنتون مجله حربي پوهنتون ۱۳٤۳ هـ.ش

۱۹- د هوا مجله د ملکي هوايي چلند ریاست ۱۳۳٦ هـ.ش

---

(۱) په ۱۳۵۷ کال کې د افغانستان د علومو اکادمي له تأسیس سره سم د افغانستان د تاریخ ټولنه د علومو له اکاډمي سره مدغم او دواړه مجلې یې افغانستان او آریانا اوس په دې اکاډمی پورې اړه لري. (ژباړن)

۲۰- د بدني روزنې مجله کابل پوهنتون ۱۳۳۸هـ.ش

۲۱- د آريانا مجله تاريخ ټولنه ۱۳۲۱هـ.ش

۲۲- د لمر مجله د اطلاعاتو او کلتور وزارت ۱۳۴۹هـ.ش

۲۳- د کوچنيانو انيس مجله د انيس خپرندويه موسسه ۱۳۴۸هـ.ش

په مرکز کې د ملي جريدو فهرست: دا جريدې پخوا خپريدلې خو اوس نه چاپيږي:

ګڼه	د جريدې نوم	د امتياز خاوند
۱	کاروان ورځپانه	صباح الدين کشککی
۲	مساوات	عبدالشکور رشاد
۳	ترجمان	علی اصغر بشير هروي
٤	سبا	غلام نبي خاطر
٥	خيبر	محب الرحمان هوسا
٦	ګهيځ	منهاج الدين ګهيځ
۷	پکتيکا	شاه زمان وريځ
۸	اتحاد ملی	عبدالحکيم مژده
۹	پيام وجدان	عبدالرؤف ترکمنی
۱۰	روزګار	محمد يوسف فريد
۱۱	افکارنو	انجنير نور الله نورزاده
۱۲	پيکار	غلام محمد الماسک
۱۳	ملت	فدا محمد فدائی
۱٤	افغان	محمد حسن ولس مل
۱٥	ندای حق	مولوی عبدالستار صديقی
۱٦	شوخک	عبدالعزيز مختار
۱۷	صداي عوام	عبدالرحيم فوزان
۱۸	سپيده دم	سيد محمد بامداد
۱۹	جبهه ملي	عبدالرب اخلاقی
۲۰	پروانه	امان الله پروانه
۲۱	شعله جاويد	عبدالرحيم محمودی

د کابل مشاهیر: (۱)

د کابل په ښکلي او ښه آب و هوا کې پوهان، فضلا، عارفان، هنرمندان او بې شمېره اتلان (قهرمانانان) روزل شوي او د تاریخ په پاڼو کې یې خپل نومونه د تل لپاره پرېښي دي. دغه تولو له پېژندنې د زرمنه کاغذ مثنوي جوړېږي. مونږ د دې کتاب د حوصلې په پام کې نیولو له مخې په لنډه توگه د ځینو یادونه کوو:

۱- شیخ سعد الدین انصاري (۱۱۰۸-۱۱۹۸ هـ ش):

زمونږ د هېواد نومیالی عارف، شاعر او صوفي چې په «حاجي صاحب پایمنار او «حاجي صاحب ده یحیی» مشهور و، آثار یې ۴۳ توکه ښودل شوي او د وخت د نومیالي، علمي او روحاني شخصیت مولانا عبدالقهار زوی و.

۲- استاد بېتاب (۱۲۷۰- ۱۳۴۷ هـ ش):

عالم، فاضل او د هېواد منلي ادیب استاد عبدالحق بېتاب د ملا عبد الاحد عطار زوی د کابل په قصاب کوڅه کې زېږېدلی او کلونه یې د ښوونکي، د کابل پوهنتون د استاد او د سناتور په توگه هېواد ته خدمت کړی او د کابل پوهنتون له خوا د پوهاند د افتخاري علمي رتبې په ترلاسه کولو بريالي شوی دی. له استاد نه په نظم او نثر کې ارزښتناک آثار را پاتې دي.

۳- عبدالهادي داوي پرېشان (۱۲۷۷ - ۱۳۶۶ هـ ش)

د افغانستان وتلی سیاستپوه، فاضل، لیکوال او شاعر د عبد الاحد زوی چې د علیمردان بڼ کې زېږېدلی او د برتانیا له دولت سره د

(۱) دغه برخه د اریک د ایدیتوري بورد له خوا برابر شویدي.

افغانستان د استقلال د مذاکراتو د هیأت غړي و. له هغه نه په نظم او نثر زیات شمیر آثار پاتې دي.

٤ - عبدالحسین توفیق (زیږېدنه ۱۲۹۷ هـ ش) :

د دري ژبې له وتلو شاعرانو او لیکوالو څخه دی، چې له شوره ډک شعرونه لري.

٥ - میرزا محمد جاذبي (مړینه ۱۲٦۰ هـ ش) :

په ملابزرگ مشهور د ملا محمد اسماعیل زوی مشهور عارف چې د طریقت څلور طریقې یې رهبري کولې، نو موړی د چاردهي په قلعه ، واحد کې اوسېده. د چهل ستون د واصل آباد د غره په لمن کې د هغه جاذب مزار د زړونو د خاوندانو زیارتگاه ده.

٦ - محمد ابراهیم خلیل (۱۲۷۷ - ۱۳٦۷ هـ ش) :

د هیواد د غه مشهور خطاط ، لیکوال او شاعر د میرزا محمد افضل زوی و. څه موده یې د امان الله خان د دربار د منشي په توگه دنده (وظیفه) تر سره کوله او بیا وخت یې د تکره ژورنالیست په حیث خدمت کاوه. له هغه نه زیات شمیر آثار راپاتې دي.

۷ - خلیل الله خلیلي (۱۲۷۸ - ۱۳٦٦ هـ ش) :

د غه نوموتي شاعر او وتلي لیکوال د میرزا محمد حسین زوی دی چې د کابل د باغ جهان آرا په سیمه کې یې سترگې پرانیستې دي. ده د پوهنتون د استاد ، د شورا د وکیل او سفیر په توگه دندې تر سره کړې. له زیاتو خدمتونو وروسته د هجرت په ټاټوبي کې وفات شو.

۸-غلام سرور دهقان (۱۲۹۸ - ۱۳۶۲ هـ ش):

شاعر او عارف، خطاط د میرزا محمد اعظم زوی دی چې د کابل په ده بوري کې اوسېده. پراداري او دولتي چارو برسېره یې عرفان او تصوف ته هم پام اړولي و. د شعرونو دیوان یې د (مزرعهٔ دهقان) په نامه چاپ شوی دی.

۹- شاق جمال (مړینه: ۱۳۵۰ هـ.ش):

اروابناد میرغلام حضرت شایق په شایق جمال مشهور د امیر حبیب الله خان د زمانې له شاعرانو څخه دی. هغه خوږ ژبی، د سلیقې خاوند وېناوال، ظریف او حاضر ځواب و. پلار یې حافظ میر جمال الدین نومېده.

۱۰- محمد ابراهیم صفا (۱۲۸۹ هـ ش):

محمد ابراهیم صفا د محمد صفر زوی، د هېواد مشهور وېناوال دی چې حساسې دولتي دندې یې تر سره کړي دي. له آثارو څخه یې نوای کهساران او مختصر منطق چاپ شوي دي.

۱۱- ضیاء قاریزاده (زیږېدنه ۱۳۰۰ هـ ش):

دغه د لوړ مقام خاوند شاعر، لیکوال او هنرمند د تازه شعرونو په وېلو برسېره د موسیقي په هنر هم برلاسي (مسلط) و، د هغه ډېرو اشعارو دخپرونو پانې ښکلې کړي او مشهورو سندر غاړو هم وېلي دي.

۱۲- میر محمد علي آزاد (۱۲۵۹ - ۱۳۲۳ هـ ش):

آزاد کابلي د کابل د بالاحصار په لمنه کې نړۍ ته سترګې پرانیستي او د حبیب الله خان د دورې د لومړۍ ډلې او نوموړو شاعرانو څخه دي چې له آثارو څخه یې: د سراج الاخلاق، د سعدي د ګلستان نظم، نخلستان، د

غزلېاتو دېوان، د شېخ محي الـدېن بن عربـي د وصاېا و ترجمه او د آزاد ذخېره نومونه ېا د ولي شو.

۱۳- صوفي عشقري (۱۲۷۱-۱۳۵۸ هـ ش):

صوفي غلام نبي عشقري د عبدالرحېم زوي دی چې د پغمان په چهلتن کې زېږېدلي او اولسي خوږ ژبی شاعرو. هغه د خپل عمر کلونه په ېوا ځېتوب، د نصوارو په پلورلو، صحافت او شعرويلو تير کړل دی.

۱٤- مير غلام محمد غبار (۱۲۷٦-۱۳۵٦ش)

مؤرخ، لیکوال، سیاست پوه، د خوځښت او حرکت غوښتونکی چې مشهور اثر یې (افغانستان در مسیر تاریخ) د هغه پیژندنه تلپاتې کړه. د پلار نوم یې سید محبوب و.

۱۵- قاری عبدالله (۱۲۵۲-۱۳۲۲هـ.ش)

د هیواد دغه نومیالی عالم، شاعر او لیکوال د حافظ قطب الدین زوی و. استاد د حبیبې لیسې له لومړینو ښونکو څخه وو. او د ملک الشعراء ویاړمن لقب یې تر لاسه کړی و. د اشعارو پر دیوان سربیره له استاد څخه نور بې شمیر آثار هم پاتی دی.

۱٦- عبدالعلی مستغنی (۱۲۵۷-۱۳۵۷هـ.ش):

د ملا رمضان زوی او د امیر حبیب الله خان د وخت له زبردستو ویناوالو څخه دی چې په پښتو او دري ژبو یې شعرونه ویل او ډیر آثار ترې پاتی دي.

۱۷- آمنه فدوی (۱۲٤۱-۱۳۰٤هـ.ش):

د هیواد نومیالی ادیبه شاعره، مفسره، محدثه او لیکواله، د سردار نور

محمد خان لور وه. له هغې نه ډېر منثور او منظوم آثار راپاتې دي. آمنې فدوي حج ته د تګ په لاره کې د یوه موټر د ټکر له امله ځان حق ته سپارلی دی. چې په بیت المقدس کې د حضرت بلال (رض) د زیارت ترڅنګ خاوروته سپارل شوې ده.

۱۸- احمد علي کهزاد (۱۲۸۷-۱۳۶۲ هـ.ش):

د هیواد پېژندل شوی تاریخ لیکونکی احمد علي کهزاد د میرزا محمد علي زوی په مهمو دولتي ادارو کې د دندو د اجرا ترڅنګ کې تر ډېر شو زیات تاریخي آثار هم لیکلي دي او همدارنګه یې له شعر ویلو سره هم مینه درلوده.

۱۹- عبدالغفور برېښنا (۱۲۸۲-۱۳۵۲ هـ.ش):

د هیواد هغه ممتاز ممثل، انځورګر او هنرمند دی چې هنري آثار یې له نړیوالو شاهکارونو څخه ګڼل کېږي. استاد برېښنا لومړنی افغانی هنرمند دی چې د انځورګرۍ او رسامۍ په څانګه کې یې لوړې زده کړې درلودې.

اووم څپرکی

د کابل نزولي حرکت او د ړنګیدو پړاو

له ۱۳۵۷ هـ.ش کال څخه را په دیخوا د کابل ښار د شاته تګ پرلور روان وو او ورو ورو د توغندیو تخریبونو هغه تهدید اوه. خو له ۱۳۷۲ نه تر ۱۳۷۵ کاله کابل د وحشت، تخریب چوراو تالان په ډیر بد حالت کې واقع شو چې په پایله کې لاندینی سیمې ورانې اوله منځه لاړې:

لویدیځ او جنوب لویدیځ:

د افشار د غره جنوب ته له قرغی نه د ماموړینو تر کارتې اوله خوشحال خان مینې او قلعهء واحد څخه د تاج بیـګ تر غـونـډۍ او د دارالامان ترمانۍ او د چهلستون له مانۍ څخه تر واصل آبــاد ، ګذرګاه ، بریکوټ ، د کابل ژوبڼ د شیرشاه مینــې د لـوی واټ په اوږدو کــې ، دریــمه کارتــه ، جمــال میــنه او کابل پوهنتون ،د سیلو ، ترانسپورتی مرکزونو او برقي بسونو په شمول ځایونه ړنګ شول.

په دې لویدیځه او جنوب لویدیځه ساحه کې ټول صنعتي کلتوري، عرفاني ، روغتیایی تأسیسات ، فابریکې ، شخصي کورونه ، پارکونه ، واټونه ، د تیلفون ډاګې ، سیلو ، جوماتونه ، لابراتوارونه ، کتابتونونه ، پولي تخنیک

کابل پوهنتون، روغتونونه، د جنګلک فابریکه، سینما ګانې، د نجاري او حجاري فابریکې، عالي لیسې، ورکتونونه، ژوبڼ او د ده همزنګ د محبس سیمه په خاورو او ایرو بدله شوه.

د ګذرګاه ختیځ:

د ګذرګاه له پله څخه د پامیر سینما پرلورې، د ماشینخانې سیمه، د کابل سیند دواړه خواوي تر شاه دوشمشیره (علیه الرحمه). د میوند واټ په استقامت میوند واټ، زوړ ښار، چنداول، شوربازار، باغ علي مردان، د پل خشتي د جومات مخامخ سیمه، د مراد خانی او ملي بس تصدي منځنۍ سیمه، شش درک د مکروریان تر پله پورې د لومړی مکروریان په شمول، د مرنجان د غونډۍ دواړه خواوې د شاه شهید په شمول بالاحصار، سید نور محمد شاه مینه تر یک لنګه کوتله او د جشن سیمه له یوې مخې رنګه او بې درنګه په خاورو ایرو بدل شول.

د مکروریانو د لوی پله ختیځ:

له دې ساحې وروسته د کابل - څرخي پله د سرک په اوږدو کې ټول تأسیسات، شخصي او دولتي ودانۍ د پلچرخي ترتنګي د افسوتر، د کابل بریښنا اداري، ګمرک او د صناعتي پارک ټول تأسیسات، حربي پوهنتون، زغرواله قوا دا ټول له چته ترینستېه له خاورو سره خاورې شول.

په همدې ترتیب د پغمان د دوه لارې له کمپنۍ څخه تر پلڅرخي او تنګ غارو پورې ټولې صناعتي، تخنیکي او تولیدي دستګاه ګانې له منځه لاړې.

دغو ارادي ورانېو کابل يو ځل بيا له صناعتي، کلتوري او بشري ځواک څخه بې برخې او ضعيف کړ.

په همدې توګه د (۵۰۰,۰۰۰) زرو په حدود کې د کابل او سيدونکي له خپله ځايه او خپل استوګنځي څخه يا مسافر او پردي وطن ته په مهاجرت مجبور شول يا څه نا څه شهيدان شول. مالونه يې چور، خپله بې کوره اواره، متواري او در په در شول. د ژړا او چيغو غږيې د چا غوږ ته ونه رسيد.

د کابل د بيا رغونې لپاره څه بايد وکړو؟

ددې پوښتنې په وړاندې د کابل ښار د بيا رغونې او ودانولو په باب بايد څرګنده کړو چې له وسله والو افرادو نه يوې لنډ مهالې اداري ته دواک ليږدول او د هغې په دوام انتقالي حکومت د افغانستان د بيا رغونې په تيره بيا د کابل ښار لپاره له ځان سره نوي زيرې ډالۍ کوي.

بشپړ باور لرو چې د مؤقت حکومت د پروسې په عملي کيدو سره چې د کابل په ښار او د هيواد په نورو سيمو کې سوله، امنيت او د افغانانو مصؤنيت تأمين شوي او دهغه په رڼا کې د بيا رغونې پلانونه او پروګرامونه عملي کيږي.

لکه څنګه چې د مخه ورته اشاره وشوه کابل د پغمان له دوه لارې نه ته څرخي پله پورې د کابل سيند د غاړو په اوږدو کې ړنګ او خراب شوی دی. د ۱۳۶۸ هـ.ش کال د احصائيې له مخې دړنګو شوو ناحيو د نفوسو او کورنېو شمير په لاندې ډول وو:

ړنګې شوې ناحیې	نفوس	د کورونو شمیر	د ړنګیدو سلمې
پنځمه ناحیه د قلعه واحد په شمول	۱٤۷,۰۰۰	۲۱۳۰٤	په سلو کې ۵۰
دریمه ناحیه	۹۸,۲۰۰	۱٤۸۷۹	په سلو کې ۱۰۰
دویمه ناحیه	۵٤,٦۰۰	۸۸۰٦	په سلو کې ۵۰
لومړۍ ناحیه	۹۷,۳۰۰	۱۸۸۵۰	په سلو کې ۱۰۰
اتمه ناحیه	۱۱۷,۹۰۰	۱۷۳۳۸	په سلو کې ۵۰
اوومه ناحیه	۱٦۹,۰۰۰	۲٤۸۵۲	په سلو کې ۵۰

په دې حساب د (۵۰۰,۰۰۰) زرو په شاوخوا کې کسانو په ۱۳۷۲-۱۳۷۵ کلونو کې کابل پریښی دی. د کابل په لویدیځ، د کابل په مرکز، په رحمان مینه، او شاه شهید علیه الرحمه کې زیاتره کورونه وران او چور شوي دي او په دې ترڅ کې ټولې صناعتي او تجارتي دستګاه ګانی، ښوونځي، د اوبو رسولو شبکې، د بریښنا شبکې، تیلفون، تعلیمی مؤسسی، پوهنتون او نورې بیلګې یې په بشپړ توګه له منځه تللې دي، بناً د بیارغونې محترم وزارت دې پاملرنه وکړي څو په دې ډګر کې د لاندینیو وزارتونو د کار پوهانو په مرسته د تخریب ساحه، د تخریب بنیه او د هغه احتمالي بر آورد تعیین او تثبیت کړي:

- د پوهنې د وزارت کارپوهان دې د ښوونځیو او لیسو ورانۍ او تخریب وڅیړي.

- د لوړو زده کړو وزارت کارپوهان دې د پوهنتون او د لوړو زده کړو د مؤسسو تخریبات او ورانۍ وڅیړي.

د اوبو لګولو او د بریښنا د انرژي وزارتونو کار پوهان دې د اوبو رسولو او بریښنا د شبکو ورانۍ و څیړي.

- د مخابراتو وزارت کارپوهان دې د تیلفون د شبکو تخریبات وڅیړي.

- د صنایعو د وزارت کارپوهان دې صناعتي مرکزونه او تخنیکی دستګاه ګانی وڅیړي.

د فوایدعامې او ساختماني وزارت دې لارې او سړکونه وڅیړي.

له هغه وروسته چې د کارپوهانو مقدماتي چارې ترسره شوې او یو تخمیني براورد وړاندې شو، د بیارغونی محترم وزارت دې له ذیعلاقه هیوادو څخه د مالي وجوهاتو د برابرولو په لټه کې شي.

- د نړیوال وجهي صندوق، اسلامي هیوادونو، د امریکا متحده ایالاتو، انګلستان اروپايي ټولنې، چاپان او شمالي، ختیځو لویدیځو ګاونډیو په مرسته د کارپوهانو بشپړه توګه د پانګې اچونې او زیرمه کولو او سامان آلاتو د جلبولو لارې ولټوي.

- د بیا رغاونی په برخه کې لومړیتوبونه، د لنډې مودې بیا رغونه، د اوږدې مودې بیا رغونه، فرهنګي او کلتوری بیا رغونه، داټول په پام کې ونیول شي.

- د کورونو او استوګنځیو، روغتونونو، ښوونځیو او روز نیزو مؤسسو ټولې ودانۍ دې په ټاکلو تصنیفونو او کټګوریو کې مطالعه شي.

- هڅه دې وشي چې د بیا رغاونې د هرې برخې په باب له تحویلوونکې مرجع سره تواُمیت ورکړل شي. هغه ژر بشپړیدونکي ودانۍ چې هغوته د لومړیتوب حق ورکول کیږي، ډیر ژر له تمویلوونکو سره په اړیکو کې د هغو درغاونی کار پیل شي. د اوږدې مودې او زیات لګښتي پروژې دې له لویو تمویلوونکو هیوادونو سره په دویمه مرحله کې په پام کې ونیسي، خو د هغو کار باید له همدا اوسه پیل او په دې اړه جدي تدابیر ونیول شي، څو د کار پایله د

کابل د بیا رغونې په ګټه پای ته ورسیږي: په هره برخه کې کاري او فني ډلې (تیمونه) ضروري دي څو د چارو د پرمخبیولو او سرعت په باب د بیا رغاونې وزارت ته ډاډ ورکړي او غوره لارې چارې ولټول شي.

د کابل ښار د بیا رغاونې په اړه باید هر وزارت، هره تصدي او لوی ریاستونه د بیا رغونې د ساحو د تثبیت واکمن کیمسیونونه ولري. څو په مستقیمه توګه په بیا رغونې پورې اړوند مسایل تعیین، تثبیت او مربوطې اداري ته یې وړاندې کړي او ټول د بیا رغاونې په وزارت کې توحید شي.

لازمه بلل کیږي چې د بیا رغاونې لپاره یوه ځانګړې خپرونه رامنځ ته شي څو د بیا رغاونې ساحې، د بیا رغاونې بنیه، څرنګوالی او له دې ستونزې نه د وتلو لارې پکې منعکس شي.

د کابل ښار د ماستر پلان په اړه:

د کابل ښار د ماستر پلان په اړه باید وویل شي چې د کابل ښار بیارغاونه دې په اوسني بنستیز جوړښت تر سره شي. ځکه چې په ماستر پلان کې په بشپړه توګه څوپوړیزې ودانۍ په نظر کې نیول شوي دي. شنې ساحې ته پراختیا ورکړه شوې او په پام کې وو چې په زیاتره ځایو کې یو پوړیزې ودانۍ ورانې شي، خو د دغه پلان عملي کول دوه لویې نیمګړتیاوې لري:

۱ - د کابل خلک مالي توان نه لري څو دغه د روند بار او زیات لګښت وزغمي. ځکه چې د دوه نیمو لسیزو جنګ جګړو اوبې ځایه کیدو د خلکو توان او حوصله له منځه وړې ده.

۲ - په لوړ پوړیزو او څو پوړیزو ودانیو کې ژوند کول د شوروېانو د ژوند د اکثریت مجوزه ده او په هغه ماستر پلان کې د شوروي د کار پوهانو او

مهندسینو ذهنیت ته انعکاس ورکړل شوی وچې د کابل اوسیدونکي غوره ګڼي څو خپل ځانګړی (انفرادی) کورونه په خپلو د ویزو احاطو سره وساتي او په وړواولو یو محدودو کې له خپلې فامیلي آزادی څخه برخمن واوسي.

د کابل ښار د وضعې د ښه کولو بیا رغاونه:

دا به غوره وي چې د سخي د غاښي په برخه کې یولوی تونل رامنځته شي څو د کابل لویدیځې ناحیې د کابل له شمال او مرکز سره وصل کاندي او د ګذرګاه او باغ بالا ترمنځ ترافیکي فشار له منځه یوسي.

کابل ښاروالي او امنیتي اداري به دنده ولري تر څو د ښار د عمومي واټونو او پلیو لارو مؤقت او سیار دوکانونه له مخې لرې کړي، ځکه چې دغه وضعه په ښار کې غیر عادي ګڼه ګوڼه را منځته کوي، په سرکونو او پلیو لارو کې تګ راتګ اخلالوي او هم ښاري ترافیک له خنډونو سره مخامخ کوي. دویم دا چې د ښار نظافت او حفظ الصحه غیر مطمئنه او ملوثه کوي.

- ترافیکي څراغونه دې په کمپیوټري سیستم عیار شي، تاکلي ثابتې او سیاري کنترولي نقطې دې ولري.

د مسکوني او رهایشي سیمو بیا رغاونه:

- کابل ښار والي د کابل خلکو ته یوه عمومي بلنه په پام کې ولري څو دښبنتن په مستقیمه مراجعه او مشاهده اړوند کورونه او ناحیې، د خسارې او تخریب بڼه او اندازه تثبیت شي.

- د استفادې نه وړ خاورې دوړې او دورانو شوو کورونو پاتې شونې باید له کورونو او د ښار له ناحیو څخه لرې کړای شي.

- لې ترلږه وران شوي کورونه پاک او د کار لپاره دې چمتو شي.

- د کابل زوړ ښار باید د بیا رغاونې پړاوته ورننوزي، اوله دې خراب حالت څخه په یوه معاصره ښاري هسته بدل شي. د کابل دزاړه ښار د بیارغاونی په وخت کې دې د گذرونو او تاریخي ځایونو نومونه وساتل شي.

- د کابل بالاحصار او د شیر دروازې پرسر پراته دیوالونه دې د تاریخي ودانیو په توگه وساتل شي او د گرځندویانو او سیلانیانو، لرغو نپوهانو د لیدلو او کتنې لپاره دې چمتو شي او دهغو د لویدلو او زیات تخریب مخنیوی دې وشي او دهغو عاید دې د اطلاعاتو او کلتور وزارت ته ورکړل شي.

- وړاندیز کیږي چې د شیر دروازې د غره له څوکې دې تر بالاحصار پورې د هوایی ترانسپورټ کیبلونه وغزول شي او هم دې د شیر دروازې د غره له څوکې د آسمایی غره ترڅوکې د هوایی ترانسپورتي کوچنو بریښنا یې کیبلونه په پام کې ونیول شي. څو د شیر دروازې د غره لپاسه د یوالونه او د کابل ښکلې او توریستیکي منظره: سیلانیان، گرځندویان او نور مراجعین له هوانه په مستقیمه توگه و گوري په بشپړ باور سره ویلای شو چې د کابل لپاره به له دې درکه دیا دوني وړ عاید ترلاسه شي.

په پای کې د لنډ مهاله حکومت د موجودیت او د انتقالي حکومت د زیري، سیاسي ثبات او امنیت په پام کې نیولو سره دې روڼ اندو (روښانفکرو)، کارپوهانو، سوداگرو او تکنوکراتانو ته د نړۍ په سطحه یوه عمومي بلنه ورکړه شي، څو ټول یو بل ته لاسونه سره ورکړي، د کابل او هیواد په بیارغاونه کې کار نده ونډه واخلي او په بیلا بیلو برخو کې یې له تجربو څخه استفاده وشي. په همدې هیله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

PROPERTY OF ACKU 10274

د مأخذونو لړلیک

- آریانا دایرة المعارف، اطلاعات او کلتور، په شپږو ټوکونو کې، ۱۳٤٦هـ. ش.
- آهنگ، محمد کاظم. تاریخ مختصر وسایل رسانه های جمعی در افغانستان، توانا، اریک، د اکبر د اطلاعاتی او نشراتی منابعو مرکز، پیښور، ۱۳۸۰هـ. ش.
- حبیبی، عبدالحی. بالاحصار کابل، د کابل پوهنتون مجله، ۱۳٤۸هـ. ش.
- ذ هین، عبدالرسول. شهر کابل، د جغرافیې مجله، کابل پوهنتون، ۱۳٤۸هـ. ش.
- سالنامه ء احصائیه مرکزی. نفوس نواحی شهری، کابل، ۱۳۵۸هـ. ش.
- سالنامه ء احصائیه مرکزی. نفوس نواحی شهری، کابل، ۱۳۷۵هـ. ش.
- عارض، غلام جیلاني. جغرافیای شهري، درسي متن، کابل پوهنتون، ۱۳٦۱هـ. ش.
- عارض، غلام جیلانی. شهر کابل، د جغرافیې مجله، کابل پوهنتون، ۱۳٤٤هـ. ش.
- عارض، غلام جیلانی. کابل مجله، انگلیسی متن، پښتو ټولنه، ۱۳۵٤هـ. ش.
- عارض، غلام جیلانی. کابل د یروز... د پیښور چاپ، ۱۳۷۷هـ. ش.
- غبار، میرغلام محمد. افغانستان در مسیر تاریخ، ۱۳٤٦هـ. ش.
- غرغښت. رهنمای کابل، کابل ښاروالي، ۱۳۵۰هـ. ش.
- فقیري، احمد فواد. نواحی شهری، شخصی یادداشت، ۱۳۸۰هـ. ش.
- فاولز. ل. گری سکونت در شهر، ژورنال جغرافیه نمره، المان، ۱۹۷۲م.
- ورکشاپ طرح پالیسی ملی مسکن در افغانستان، کابل، د ۱۳٦۹هـ. ش کال سنبله.
- یمین، محمد حسین. افغانستان تاریخی، د پیښور چاپ، ۱۳۸۰هـ. ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اریک د گرځنده کتابتونونو د اداری خپاره شوی کتابونه

۱- د افغانستان عمومي جغرافیه
۲- جغرافیای عمومی افغانستان
۳- د افغانستان تاریخی ودانی
٤- بناهای تاریخی افغانستان
۵- د افغانستان محلی خواړه
٦- ورزشهای محلی افغانستان
۷- سپینه کوتره
۸- کمان طلایی
۹- زده کړو چی ورزده کړو!
۱۰- بیا موزیم تا بیاموزانیم!
۱۱- په افغانستان کی د چاپیریال ساتنه
۱۲- حفاظت محیط زیست در افغانستان
۱۳- په افغانستان کې د بوزغلیو او باغونو جوړونه او روزنه
۱٤- تربیه و تهیه، بزق و باغها در افغانستان
۱۵- د تمدن سوغات
۱٦- ارمغان تمدن
۱۷- زلزله در افغانستان
۱۸- په افغانستان کې زلزلې
۱۹- معیوبین و جامعه
۲۰- معیوبین او ټولنه
۲۱- د افغانستان لنډکی تاریخ
۲۲- تاریخ فشرده، افغانستان
۲۳- د چرگانو ساتنه او پالنه
۲٤- مرغداری
۲۵- دنیای کودک
۲٦- د ماشوم نړۍ
۲۷- نگاهی بر اوضاع اقتصادی افغانستان
۲۸- د افغانستان اقتصادی حالت ته یوه کتنه
۲۹- د شاتو مچیو روزنه
۳۰- زنبور داری
۳۱- دافغانستان مشاهیر
۳۲- مشاهیر افغانستان
۳۳- د افغانستان کلک پوستي میوې
۳٤- میوه های سخت پوست افغانستان
۳۵- جغرافیای ولایات افغانستان
۳٦- دافغانستان د ولایتونو جغرافیه
۳۷- تکنالوژی بایوگاز
۳۸- دبایوگاز تکنالوژي
۳۹- پرخوری یا خود خوري
٤۰- ډیر خوراکي
٤۱- بازی های عامیانه اطفال
٤۲- دماشومانو ولسي لوبي
٤۳-٤٤- لنډي ها
٤۵- رهنمای تشخیص وتداوی امراض چشم، گوش، گلو وبینی
٤٦- د سترگو، غوږ، ستوني او پزی ناروغیو د تشخیص او درملنی لارښود.
٤۷- سرگرمی با تجربه های علمی
٤۸- په عملي تجربو سره وخت تیرول
٤۹- په افغانستان کې کانی زیرمی
۵۰- ذخایر معدنی افغانستان
۵۱- اساسات ماهی پروری
۵۲- د کبانو د روزلو لارښونی
۵۳- اوبه د ژوند سرچینه
۵٤- آب سر چشمه، حیات
۵۵- تدبیر منزل
۵٦- د کور سمبالښت
۵۷- سبزی ها
۵۸- سابه
۵۹- دافغانستان مشاهیر (دویم ټوک)
٦۰- مشاهیر افغانستان (جلد دوم)
٦۱- توصیه های مفید برای انکشاف باغداری در افغانستان
٦۲- په افغانستان کې د باغونو د پرمختگ په هکله گټوري لارښوني
٦۳- شاهراه های افغانستان
٦٤- د افغانستان لوي لارې
٦۵- ورزش
٦٦- ورزش (پښتو)
٦۷- تاریخ مختصر وسایل اطلاعات جمعی در افغانستان
٦۸- په افغانستان کې د ډله ایزو اړیکو وسایلو لنډ تاریخ
٦۹- سیمای محیط زیست افغانستان
۷۰- د افغانستان د چاپیریال بڼه
۷۱- اقتصاد
۷۲- اقتصاد (پشتو)
۷۳- تخنیک ابتدایی رادیو
۷٤- د رادیو لومړنی تخنیک
۷۵- د افغانستان مشاهیر (دریم ټوک)
۷٦- مشاهیر افغانستان (جلد سوم)
۷۷- دانستی های مالداری و ترنری
۷۸- د وترنری او مالداری په هکله لارښوونې
۷۹- صنایع دستی افغانستان
۸۰- د افغانستان لاسي صنایع
۸۱- هرات در دوره، تیموری ها
۸۲- هرات د تیموریانو په دوره کې
۸۳- نباتات صنعتی
۸٤- صنعتي بوټي
۸۵- جهان نما
۸٦- نړۍ ښود
۸۷- گلدسته، اطفال
۸۸- د ماشومانو گل غونچه
۸۹- آب های تحت الارضی و معدنی افغانستان
۹۰- د افغانستان ترځمکې لاندې او کانی اوبه
۹۱- روغه ټولنه
۹۲- جامعه، صحتمند
۹۳- شهر کابل در طی قرون

(c) ketabton.com: The Digital Library

ARIC
B
2.12601
ARE
10274
cop. 1

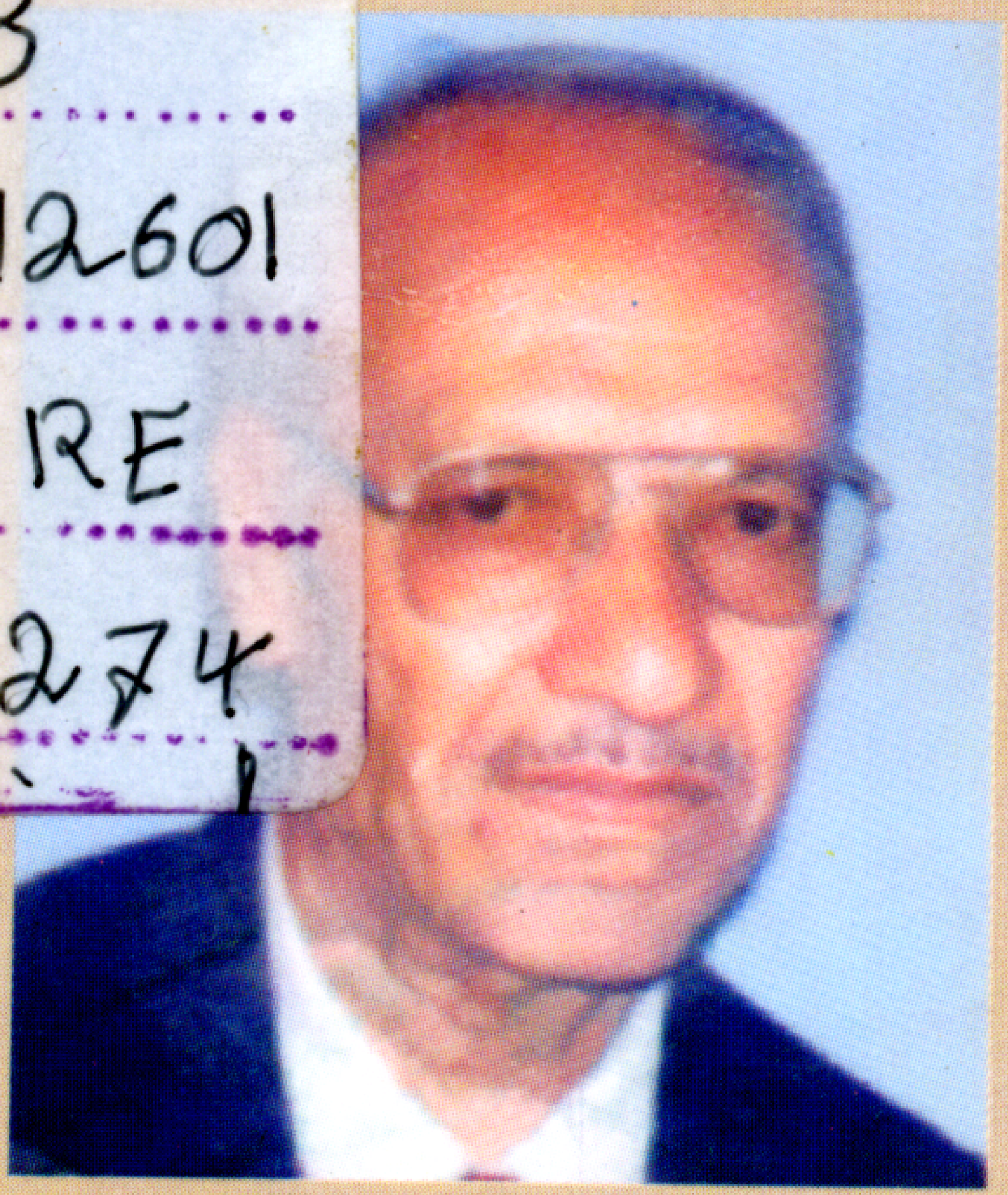

پوهاند غلام جيلاني عارض د محمد اسمعيل
ځوي د کابل ولايت دچهار دهي ولسوالي په قلعهء قاضي
کي زيږيدلی.

لوړې زده کړې:
د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي د تاريخ او جغرافيې
له څانگې لسانس (۱۹۶۳ م کال)، دجغرافيې په څانگه کې
د امريکا د متحده ايالاتو د کالورادو پوهنتون څخه
ماسټري (۱۹۶۶ م کال) د متحده ايالاتو داريزونا پوهنتون فولبرايت سکالر شپ او
په تاريخ کې د دوکتورا کانديد (۱۹۹۳ م کال).

رسمي دندي او اداري کارونه:

برسيره پردي چه د جغرافيې دڅانگې استاد و، په ۱۳۵۵ هـ. ش کال يې دپوهاند (پروفيسور)
علمي رتبې ته ترفيع کړې او مافوق دولتي رتبه لري. د جغرافيې د موسسې امر، د جغرافيې
مجلې او جغرافيې بولتن مسئول مدير، دجغرافيې دڅانگې امر، دوه ځله دځمکپوهنې
دپوهنځي رئيس، دوه ځله د پوهنتون علمي مرستيال او څو ځله د پوهنتون علمي شورا غړی.

په نړيوالو کنفرانسونو کې گډون:
په هندوستان، امريکا، ايران، پاکستان او کابل کې يې په (۱۱) نړيوالو سيمينارونو کې
گډون کړی دی.

چاپ شوي علمي آثار:

جهان امروز، اقليم حياتي افغانستان، اقليم شناسي عمومي، جغرافيه فزيکي، جيومورفولوجي،
کارتوگرافي وفوتو هاي هوايي، اساسات نقشه برداري، روش تحقيق جغرافيهء شهري، جغرافيه
عمومي افغانستان، جغرافيه طبيعي افغانستان، جغرافيه فزيکي عمومي، خاکشناسي و جغرافيه
عمومي، مطالعات مقايسوي درهء لوگر و غوربند، دافغانستان ولايتونو جغرافيهء دافغانستان
جغرافيه (په انگليسي ژبه)، دمعارف داو وموا و لسمو ټولگيو جغرافيه، د افغانستان لويي لاري او
هم دا اثر (کابل ښار د پېريو په اوږدو کې)، همدا رنگه په دري پښتو او انگليسي ژبو يې د هيواد
دننه او بهر په مطبوعاتو کې زياتو مقالې خپرې شويدي.

د اريک گرځنده کتابتون
ځواکمن
د اريک د اطلاعاتي او نشراتي منابعو مرکز

د اريک د گرځنده کتابتونونو د خپرونو لړۍ

پرله پسې نومره ۹۴

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library